

könyv
könyvtár
könyvtáros

2002
július

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

11. évfolyam 7. szám

2002. július

Tartalom

Monok István: A nemzeti könyvtár évfordulójára	3
Vajda Kornél: Mi a csoda az – egy nemzeti könyvtár?	7
Poprády Géza: Nemzeti könyvtárak a nagyvilágban	19
Lukáts János: Vázlatok az Országos Széchényi Könyvtár arcképcsarnokából	28
Pegán Anita: Ezerarcú OSZK	38
Kenyéri Kornélia: Tükörserepek. Az OSZK a Könyvtáros írásainak tükrében	49

From the contents

Studies on the Hungarian national library celebrating bicentenary of its foundation and on the problems of national libraries (essays by István Monok, Kornél Vajda, Géza Poprády, János Lukáts, Anita Pegán and Kornélia Kenyéri)

Cikkeink szerzői

Kenyéri Kornélia, a Néprajzi Múzeum könyvtárának vezetője; *Lukáts János*, író; *Monok István*, az OSZK főigazgatója; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár munkatársa; *Poprády Géza*, az OSZK főtanácsosa

Szerkesztőbizottság:

Biczák Péter (elnök)

**Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
Poprády Géza, dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791

Közreadja: az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Könyvtári Intézet, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Felelős kiadó: **Dippold Péter**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 3600 forint. Egy szám ára 300 forint
HU-ISSN 1216-6804

A nemzeti könyvtár évfordulójára

2002-ben a magyarországi gyűjtemények történetében számos kerek évfordulót ünnepelhetünk. A Nemzeti Könyvtár és a Nemzeti Múzeum alapításának bicentenáriuma mellett az erdélyi magyarság központi könyvtárának, a Teleki Tékának a megalapítását (200 év), de a magyar megyei könyvtári hálózat születésének 50. évfordulóját is. A Pulszky Társaság, a Budapest Történeti Múzeummal és az Országos Széchényi Könyvtárral közösen rendezte azt a kiállítást, amely a magyarországi múzeumok születését követte nyomon¹. A XIX. század első felében az európai nemzetek sorra alakították központi gyűjteményeiket (könyvtárak, múzeumok) a nemzeti kulturális öntudat olyan háttér-intézményeiként, amelyek az elmúlt másfél, két évszázadban be is töltötték szerepüket. Az olyan soknemzetiségű országban, mint amilyen Magyarország volt, az egyes nemzetiségek külön-külön is cselekedtek. Az erdélyi románok Balázsfalván, a szászok Nagyszebenben (Bruckenthal Múzeum), a szerbek Újvidéken, a horvátok Zágráiban, a szlovákok Turócszentmártonban. Küldetésük volt ezeknek a gyűjteményeknek, és nem véletlen hogy akkor, és éppen azon a módon történt a megalapításuk.

Most, nemzeti gyűjteményeink kétszáz éves évfordulójának ünneplésekor azonban nem csupán a múltat kell tanulási szándékkal vallatnunk. Olyan korszakfordulóhoz érkezett ugyanis a magyar kultúra, és ezért a magyar közgyűjtemények is, amelynek hatásaival szembe kell nézniük, és ki kell alakítani azt a stratégiát, amellyel a közgyűjtemények megtalálják és betöltik szerepüket az új kulturális (az új technico-culturalis) korszakban. Az ünnepi alkalmakkor megszokott patetikus gondolatoktól sem visszariadva: valóban évfordulóhoz, vagy mondjuk, legalábbis fordulóponthoz érkezett nemzeti könyvtárunk is.

A megalapításkor Széchényi Ferenc gróf hagyományokat követett, de maga az alapítási tett egy újfajta kultúra-szemléletet alapozott, illetve erősített meg: a kultúra polgári nyilvánossága iránti igényt. Tudjuk, hogy maga Széchényi Bibliotheca Regnicolarisnak nevezte az új intézményt, ezzel is jelezve: a kora újkori „hungarus tudat”² örököse. Az intézmény azonban rövid idő alatt a kulturális magyarságtudat egyik szimbólumává vált még akkor is, hogy Magyarország nemzetiségei is joggal gondolhatták volna, hogy megalakult központi gyűjteményük. A könyvtár állománya mindenesetre indokolható volt ilyen gondolatokat.

Melyek azok a hagyományok, amelyeknek a Bibliotheca Regnicolaris megalapítása szerves folytatása volt? A nyugat-európai népeknél a közösségi használatú könyvtárak gondolata a humanista kezdeményezés, a reformáció művelődési programja, illetve az egyes uralkodóknak a nemzeti kultúra támogatási programjának hármasságában foglalható össze. Az olvasóköri, illetve a kölcsönkönyvtárak e területen is csak a XVIII. század végén, a XIX. század első felében alakultak ki. Ha ezt az állítást igaznak fogadjuk el,³ akkor lássuk hogyan áll a helyzet a magyarországi könyvtárak történetét tekintve.⁴ Handó György pécsi könyvtárának nyilvánossága a XV. században a humanista könyvtáralapításokra példa, és ilyennek mondható

Hans Dernschwam (Besztercebánya) és Zsámboky János (Bécs) gyűjteménye is. A reformáció előtti városi könyvtárak, illetőleg a városi tanácsok könyvtárai, s azok részleges nyilvánossága is a humanista generációk hatásának tudható be. Ez a könyvtártípus nem ismeretlen a Kárpát-medencében sem. Johann Henckel (1481–1539) lőcsei humanista, plébános a 24 Szeppességi Plébános Testvérelete Könyvtárát a saját magángyűjteményével és más adományokkal egyesítve hozta létre a Szent Jakab templomban azt a könyvtárat, amelyet ma Lőcsei Középkori Könyvtár névvel említ a szakirodalom. Vitathatatlan azonban, hogy a közösségi használatú könyvtárak történetében a fordulópontot a reformáció jelenti. Azok a főként jezsuita példák, amelyeket a szakirodalom mint közösségi használatú katolikus gyűjteményeket említ, már a reformáció eredményeit részben magáévá tevő, okos rendi politika eredményei. Klimó György pécsi püspök „nyilvános könyvtár alapítása” (1764) pedig a klasszikus példa minden magyar könyvtártörténeti összefoglalásban.

Hagyománynak mondható gróf Széchenyi Ferenc korában az is, ahogy a magyarországi főurak és főpapok a nemzeti királyi udvar művelődésszervező feladatait átvállalták. A XVI. századtól kezdve igaz ez a helyzet. A nemzeti királyi udvar hiánya a mohácsi vész után komoly terhet rakott a magyarországi arisztokrácia vállára, és ezt a terhet felelősséggel viselték. A Nádasdy, a Bánffy, a Zrínyi, a Thurzó, az Esterházy, a Rákóczi családok (a sor persze folytatható) magukra vállalták azt a művelődésszervező szerepet, amelyet boldogabb népeknél a király játszott. Erdélyben az 1658. évi tatárdúlás – vagyis a központi fejedelmi udvar megszűnése – után erősödött meg a Telekiek, az Apaffiak, illetve a Bethlenek szerepe. Az iskolák, a nyomdák és a könyvtárak létrehozása és folyamatos támogatása mellett fontos szerepet játszottak a civilizatorikus változások irányításában is (higiénia, viselkedéskultúra stb.). A XVIII. század folyamán kialakulnak a bibliofil főúri gyűjtemények, amelyek közül a *Batthyány*, a *Bethlen*, az *Esterházy*, a *Festetich*, az *Illésházy*, a *Jankovich*, a *Nádasdy*, a *Ráday* és a *Reviczky* családokéi a legjelentősebbek. Az arisztokrata és a főpapi könyvgyűjtés eredményeként létrejött modern könyvtári kultúra kialakítóiban ekkor tudatosodott az, hogy könyvtáraik nem csupán a kincsképzés eszközei, nem csupán tudós műhelyek és nem csupán művelődésszervező központok, hanem a nemzeti kultúra írott emlékeinek a lerakatai is. Olyanok, amely sokszor egyetlen megmaradt példányban, vagy az azt pótló másolatban őrizték meg elődeik gondolatát. A központi könyvtár, az egyes kultúrák nemzeti könyvtárának alapítási gondolata ekkor érte el a Kárpát-medencét. Ekkor jött létre tehát Széchenyi Ferenc adományából a magyarországi Bibliotheca Regnicolaris, és ahogy már említettem, az erdélyi magyar nemzeti könyvtárként ránk maradt Teleki-könyvtár, és a Nagyszombatban szász nemzeti könyvtárat (és múzeumot) alapító Brukenenthal-könyvtár.

A nyugat-európai és a magyarországi gyűjtemény-alapítások minden hasonlóságuk ellenére tehát különbözőek. Nem elég ugyanis azt figyelembe venni, hogy ezeknek a gyűjteményeknek a nemzeti kulturális örökség tárgyi és írott emlékei feltárása, nyilvántartása, feldolgozása, megőrzése és szolgáltatása a feladatuk. Ezekben az alapvető feladatokban ugyanis nincsen különbözőség. Abban sincsen – és ezzel rátérnék a bevezető mondatokban említett napjainkban zajló „fordulat” jellemzésére –, hogy az információs technológiák XX. század végi változása kísérőjelenségeinek sorában számos átmeneti negatív hatással is számolnunk kell. Az is közös jelenség a világ valamennyi táján, hogy a múzeumok inkább a látvány terem-

tés, az újabban örvedetesen fejlődő képi kultúra igényeinek kielégítése irányába kell, hogy elmozduljanak, a könyvtárak ezzel párhuzamosan egyre inkább adatszerrű információk szolgáltatóivá válnak. Azt is állíthatjuk, hogy a könyvtárak mindenütt a világon egyre inkább múzeumok is lesznek. Nem csupán a középkori kódexanyag bemutatása megy ma már eseményszámba, de a fotógyűjtemények, vagy a plakátok, díszlettervek, zeneművek kéziratái is olyan műtárgyaknak minősülnek, amelyek megőrzése, bemutatása múzeumi eszközöket igényel. De ahogy nemzetként másként-másként alakult a gyűjtemények létrejöttének a története, ugyanúgy más-más válasz kell, hogy legyen a modern korszak kihívásaira is.

A legjobb stratégia megtalálásához – azt hiszem – szükség van annak a végig-gondolására, hogy melyek voltak a gyűjtemények alapításakor a legfontosabb céljaik az alapítóknak, és mennyiben változott ez célrendszer napjainkra. A világ ugyanezt teszi napjainkban, amikor két hónapja újra alapították az Alexandriai Könyvtárat. Azt a könyvtárat, amelyről mindannyian azt tanultuk, hogy egy őrző könyvtár volt, archiváló szándékkal, amely csak a tudományos célú felhasználást segítette, azt is szűk körben. A könyvtár megálmodói 1998 novemberében konferenciát rendeztek, hogy közösen gondolkodjanak a feladatokról. Már a szekciók elnevezései is tanulságosak: alapítás, összegyűjtés, megőrzés, rendezett szolgáltatás.⁵ Úgy tűnik tehát, semmi új a régi Alexandriától, a nemzeti kultúrák lerakatain át az új Alexandriához vezető úton. De melyek a közös feladataink (hasonlóak a világ bármelyik könyvtárához), és melyek azok, amelyek különböznek ettől az általánostól?

A továbbiakban két területet érintek ebből az utóbbi szempontból:

- a digitális eszközök alkalmazásának szükségessége, az Internet tartalommal való gyors feltöltésének stratégiai fontossága, mint a nemzeti kulturális örökség tovább hagyományozásának csaknem egyetlen lehetősége;
- a felsőoktatás és a tudományos kutatás elméleti irányba való eltolódásának következményei, a közgyűjtemények szerepvállalása ebben a helyzetben.

A könyvtár állományának gyors megjelenítése a világhálón két szempontból kiemelkedő fontosságú: a fiatal generációk tagjai számára nem információ, amely nem elérhető az informatikai eszközökkel, így tudatukból a múlt potenciálisan kiesik, a közelmúlt pedig felértékelődik. A másik szempont a nemzeti kultúrák egymással való vetélkedése: nem mindegy, hogy a Kárpát-medence múltja, nemzeti kultúránk milyen képet mutat magáról a világnak, amelyik világ – már amelyik része egyáltalán érdeklődik e terület iránt – elsődleges tájékozódási forrása is a világháló.

A felsőoktatási folyamatból, és lassan a humán tudományokból visszaszorulóban van a történetiség, a történeti filológiai alap kutatások. A közgyűjtemények tehát alapvetően a magyarországi tudománytörténet e ténylegesen soha nem volt pozitivista korszakát hivatottak beteljesíteni a saját dokumentum állományuk feltáráásával, a tudományos igényű bemutatással és a további kutatás számára való hozzáférhetővé tétellel. Az egyes közgyűjteményi típusok mögött ugyanakkor kialakult diszciplína (tudomány szak) és ennek nemzetközileg is jól szervezett intézményrendszere (muzeológia, levéltártudomány, könyvtártudomány). Ezen tudományok művelése is alapvetően az egyes közgyűjteményekben zajló tudományos tevékenység. Sajnálatos módon – a források és a lehetőségek szűkössége

folytán – feszültség is regisztrálható a szaktudományok művelői és az egyes közintézményekben folyó anyag-feltáró jellegű és anyag-elemző tevékenység művelői között. Ezek a feszültségek néha intézményi gondná is kinőhetnek magukat. A közgyűjtemények azonban nem mondhatnak le arról, hogy a saját szakmájuk tudományát elsődlegesen ezekben az intézményekben, anyag- és tevékenységközelben műveljék. Nem hihetünk olyan könyvtártudósban, aki nem ismeri gyakorlatban a könyvtárat, levéltártudósban, aki nem dolgozott levéltárban, muzeológusban, aki a muzeológiáról csak olvasott.

Befejezésként szeretném megismételni bevezetőm két, a jövőre vonatkozó gondolatát: a múzeumok, a levéltárak és a könyvtárak csak akkor tudják az alapításuk óta rájuk rótt változatlan feladatokat – feltárás, nyilvántartás, feldolgozás, megőrzés, szolgáltatás – teljesíteni, ha eszköztárukban megújulnak, az információkat a modern eszközökkel válogatás nélkül szabadon teszik hozzáférhetővé, és akkor, ha a feltárás minőségében egyre inkább tudományos igénnyel lépnek fel magukkal szemben.

JEGYZETEK

- 1 Múzsák kertje. A magyar múzeumok születése. Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban. Bp., 2002, Pulszky Társaság–Magyar Múzeumi Egyesület.
- 2 Lásd Szűcs, Jenő: Nemzetiség a feudalizmus korában. Bp., Akadémiai Kiadó., 1972., illetve legutóbb: Klaniczay, Tibor: Die Benennungen „Hungaria” und „Pannonia” als Mittel der Identitätssuche der Ungarn. in: Antike Rezeption und nationale Identität in der Renaissance insbesondere in Deutschland und in Ungarn. Hrsg. von Klaniczay, Tibor–Németh, S. Katalin–Schmidt, Paul-Gerhardt. Budapest, Balassi Verl., 1993. (Studia Humanitatis Bd. 9.) 83–100.
- 3 A kérdés klasszikus tanulmánya (mint oly sok más témakörben is) a könyvtáros–levéltáros Jean Rott tollából származik: Sources et grandes lignes de l’histoire des bibliothèques publiques de Strasbourg détruites en 1870. In: Cahiers alsaciens d’archéologie, d’art et d’histoire 15(1971) 145–180. A gazdag szakirodalom legújabb összefoglalása: Louis Desgraves: Vers la bibliothèque publique. In: Histoire des bibliothèques françaises sous l’Ancien Régime. 1530–1789. Sous la dir. de Claude Jolly. Paris, 1988. 391–395.; Berthold Louis Ullmann–Philip A. Sradler: The Public Library of Renaissance Florence. Niccolo Niccoli, Cosimo de’ Medici and the Library of San Marco. Padova, 1972. (Medievo e Umanesimo. 10.) – a korban mindenképpen egyedülálló módon, 1444-ben „ad utilitatem hominum sempiternam” bizonyos értelemben nyilvánossá tett könyvtár persze nem a mai értelemben „nyilvános könyvtár”. Vö. még: Vorformen der Öffentlichen Bibliothek. Zusammenge stellt und eingeleitet von Peter Vodosek. Wiesbaden, 1978. (Beiträge zum Büchereiwesen. Reihe B. Quellen und Texte. Heft. 6.); Wolfgang Thauer–Peter Vodosek: Geschichte der Öffentlichen Bücherei in Deutschland. 2., erweiterte Auflage. Wiesbaden, 1990. 1. Kapitel. 15–29.
- 4 Összefoglalóan lásd: Monok István: „Libri in publica libraria exules scholastici”. Kísérlet egy fejlődé értelmzésére, avagy a városi közösségi könyvtárak kialakulásáról Magyarországon. In: Tarnai Andor-émlékkönyv. Szerk. Kecskeméti Gábor. Bp., 1996. 181–187.
- 5 Des Alexandries I. Du livre au texte. Sous la direction de Luce Giard, Christian Jacob. Paris, 2001, BNF.

Mi a csoda az – egy nemzeti könyvtár?

Az alább következő esszé (persze a műfaji meghatározás nem a klasszikusokra, az igazi esszé nagy európai és magyar művelőire utal, a szót Hegedűs Géza értelmében, értelmezésében veszem, aki – tudvalevőleg – azt válaszolta az őt firtató kérdésre, mi az esszé, hogy „az ember írja, ami az es[s]zébe jut”), szóval ez az esszé meg kell hogy magyarázza a címét. Az ötlet Heideggertől való, ő adta egyik kis könyvének azt a címet: Was ist das – die Philosophie? Ismeretes, hogy szerkesztésükre vannak könyvek, filozófiai bevezetők, bölcséleti propedeutikák, a diszciplínát megmagyarázó munkák, amelyeknek németül az a címük, hogy Was ist die Philosophie? A heideggeri címnek a németből következő konnotációk okán az lehetne a fordítása, hogy Mi a csoda az – a filozófia? És a némethoni mester azért adta ezt a címet és nem a szokásos munkájának, mert valahogy egészen másként óhajtott meghatározni, kifejtetni, meg- és elmagyarázni, hogy micsodás dolog is a filozófia, mint a „rendes” címadású, szabályos munkák. A hasonlatnak azonban itt és ennyivel vége is van. E sorok szerzője egy kissé, vagy talán nagyon is, másként kívánna szólni a nemzeti könyvtárról, nemzeti könyvtárakról és köztük – kiemelten – a magyar nemzeti könyvtárról, az Országos Széchényi Könyvtárról, mint szokásos. Nem azért, mintha többet tudna róla, mint a kérdéskör szépszámú szakértői. Éppen ellenkezőleg. Azért meri előadni szabálytalan gondolatait (mindazt ami es[s]zébe jut), mert kevesebbet tud a témáról, mert annak – enyhén szólva – nem szakembere, mert felelőtlennek szabad, lehet lennie. És az alkalom is erre, ilyesmire – no nem jogosítja, de – ingerli, készíti. Hisz a kétszázadik születésnap ünneplése nem kell hogy feltétlenül csak és kizárólag a véres komolyság, szakmai egzaktuság és akribia jegyében teljék (noha persze teljen, telik is abban), lehet az ünnep ok a vidámságra és felhőtlen-felelőtlen gratulációra is.

Nos, a helyzet az, hogy igazán komolyan még soha senki nem vállalkozott a nemzeti könyvtár meghatározására, definíciójára, lényegének kimondására. Pedig hát beláthatatlanul sok munka foglalkozik a nemzeti könyvtár műfajával, szól a nemzeti könyvtárakról vagy egy-egy nemzeti könyvtárról. Ám a meghatározás egyik ilyen munkának sem erős oldala. Mondhatnánk: menekülnek a szerzők a meghatározás elől, és meg is van az okuk a menekülésre. A témakör egyik klaszszikusa, a wiesbadeni Rolf Kluth alapművében azt fejtegeti, hogy valójában nincs is nemzeti könyvtár. Ő nemzeti könyvtári rendszerről szól (das nationale Bibliothekssystem), amelynek része, néha talán szervező közepe a „nemzeti könyvtár” vagy a nemzeti könyvtárak, ám a lényeg ez a rendszer, és ez működhet, sőt működik is „központ” nélkül. (A szerző még nem a falak nélküli könyvtár, a virtuális könyvtár stb. jegyében vélekedik ilyenformán, ebben a vonatkozásban teljességgel hagyományos megközelítéssel él.) A következőket mondja: „A nemzeti könyvtári rendszer átfog minden könyvtárat és könyvtári rendszert egy szuverén állam ha-

tárain belül, amennyiben azok egymással rendezett, rendszerszerű kapcsolatban állnak. Teljességgel izolált könyvtárak tartozhatnak egy nemzet könyvtárügyéhez, de nem nemzeti könyvtári rendszeréhez. Még ennek a könyvtárügynek a struktúrája sem téveszthető össze egy rendszerrel. A rendszer minden körülmények közt szabályozott együttműködést tételez (regulierte Zusammenarbeit).” Éppen ezért nincs és nem lehet – szerinte – meghatározás, csak (?) leírás, csak (?) jellemzés, csak (?) történeti-szisztematikai beszámoló. (Ennek a gondolatmenetnek később igen nagy jelentősége lehet számunkra, most csak arra utalnék, hogy a leírás, a jellemzés, a történeti-szisztematikai beszámoló – számos fejtegetésre hivatkozhatnánk ebben a vonatkozásban – valamiképp a hagyományra utal, a hagyományt írja körül. Egyelőre rögzítsünk annyit, hogy a nemzeti könyvtár – ebben az összefüggés-láncolatban is – a hagyománnyal, mindegy, hogyan, miként értjük egyelőre a szót, van szoros, szervi összefüggésben.) De meghatározással szembe fordítottul a nemzeti könyvtárakról szóló két klasszikus angolszász nagymonográfia (inkább persze tanulmánygyűjtemények, ám a monografikus feldolgozás igényével), a Maurice B. Line és Joyce Line által szerkesztett *National libraries* (1979) című opusz, és az ennek szerves folytatásaként koncipiált, ennek modern kiegészítéséül (is) tekinthető, ugyane szerzőpár által jegyzett háromkötetes munka is (*National libraries*, 1995). Már a bevezetőben ez olvasható: „A nemzeti könyvtárakat különösen nehéz definiálni (are surprisingly difficult to define), ezen kívül igen változatosak méreteikben, működésükben és funkcióikban. Némely országokban nincs éles határ a Nemzeti Könyvtárral, illetve a nemzeti könyvtárügygel kapcsolatos tervezés között (*National Library planning and national library planning*) – ezen országokban kisebb vagy nagyobb mértékben a legkülönbözőbb könyvtárak betölthetnek nemzeti könyvtári funkciókat. Más országokban sem nemzeti könyvtár, sem nemzeti könyvtári szolgáltatások (*national library service*) nincsenek; sok helyen a nemzeti könyvtár távolról sem a legnagyobb vagy legtekélyesebb könyvtár; néhány szövetségi berendezkedésű országban (*federal nations*) pedig minden szövetségi államnak megvan a maga nemzeti könyvtára.” És ez csak a bevezetés, az egyes cikkek, tanulmányok vonatkozó utalásainak se szeri, se száma.

De nem jár el másként a nemzeti könyvtári tematika messze legjobb és legkorszerűbb összefoglalásának írója, Ferenczy Endréné se. (Az ő remek értekezése a *Kézikönyv*, természetesen a Horváth-Pappról van szó, harmadik kötetében található.) Ő így ír: „A köznapis szóhasználatban vagy a zszurnalisztikában többnyire „a nemzet könyvtáraként” szokták említeni. A szakmailag ugyan pontatlan megnevezésben a birtokos eset nemcsak a tulajdonjog hangsúlyozására utal, hiszen köztulajdonba, sőt a nemzet tulajdonába tartozik több más könyvtártípus is. A tulajdonviszony sokkal inkább egy nemzet írásban rögzített emlékeinek, múltjának letéteményesét jelenti, ami – ha nem is foglalja magában szakmai szempontból a nemzeti könyvtárak sajátos funkciórendszerének egészét – kifejezi legfőbb rendeltetését”. Érdemes figyelni a roppant ravasz fogalmazásmódra. Ferenczy-né nem azt mondja, hogy „difficult to define”, hanem bírál egy definíciót és nem ad másikat, hanem... De hát nehéz (lehetetlen) definíciót adni, mutatja ezt a lexikonok (nem a könyvtártudományiak, hanem az általános lexikonok) esete is. A Magyar Nagylexikon egyszerűen fel sem veszi a nemzeti könyvtár címszót. Felveszi ugyan az Országos Széchényi Könyvtárat, itt azonban a nemzeti könyvtár kitétel már nem meghatározandó-kifejtendő-megmagyarázandó tétel, hanem épp

ellenkezőleg, ő maga a meghatározás terminusa („Országos Széchényi Könyvtár, OSZK (Bp.): Magyaro. nemzeti könyvtára” – csizmadia és kéjgáz!). Persze kérdés, jobb-e – mondjuk – a Meyers Lexikon „meghatározása”: „nagy általános tudományos könyvtár nemzeti feladatokkal (mit nationalem Aufgabem)”. Igen érdekes az egyébként a könyvtárakkal, könyvtárüggyel (is) igen alaposan foglalkozó The World Book Encyclopedia amerikai nagylexikon eljárása. Ő amúgy általában nem tud nemzeti könyvtárakról, kivéve Kanadát és (franciául jelölve a szót) Franciaországot. Még a Library of Congress (természetesen külön hosszú szócikket kapott) sem nemzeti könyvtár. Ő csak „a világ egyik legnagyobb és legértékesebb tudományos könyvtára”, amely persze hosszan jellemeztetik adatokkal, statisztikákkal, miegyébbel, ám hogy nemzeti könyvtár lenne, arról szó sem esik.

Természetesen nem a tudósokat, szakírókat, monográfiákat, értekezéseket, kézikönyveket és lexikonokat kívántuk „cikizni”. Csak arra szerettünk volna rámutatni, hogy nem lehet, nemigen lehet meghatározni, definiálni a nemzeti könyvtárat, a nemzeti könyvtárakat mint olyant, mint olyanokat. Ez pedig több dolgot is jelenthet. Azt is, hogy olyan kategóriáról van szó, melyhez nem rendelhető genus proximum (hisz akkor megadható lenne a differentia specifica), de hát nyilván nem erről van szó. Talán sokkal inkább arról, hogy – mint minden történelmi és szellemi (a kettő sokak szerint egymástól elválaszthatatlan kategória) jelenség – a nemzeti könyvtár is csak (?) leírható, jellemezhető, róla narráció mondható, de nem szorítható egy formális logikai definíció sovány-száraz keretei közé. Talán nem felesleges, nem teljességgel inadekvát ebben a vonatkozásban a nagy hermeneutikus filozófust, Paul Ricoeurt idézni (újabban sokan megtették épp ezzel a passzusával). Az idézet – persze – nem a nemzeti könyvtárról szól, de rá is érthető. E sorok szerzője szerint a szokásosnál is jobban érthető rá, egynél több okból kifolyólag. Az idézet a Symbolique et temporalité, Szimbolika és temporalitás (időiség) című tanulmányból való: „minden hagyomány az értelmezés kegyelméből él, ezen az áron áll meg, marad eleven. De a kétféle temporalitás kölcsönös összetartozása nem látható: hogyan íródik bele az értelmezés a hagyomány idejébe? Miért él a hagyomány csupán az értelmezés idejében és általa?”

A továbbiakban e Ricoeur-idézet szellemében szeretnénk eljárni. Mindenesetre megkíséreljük.

Két OSZK-történet tanulságai

Nem hallottam ugyan még panaszt arra nézvést, hogy kevés, elégtelen lenne az Országos Széchényi Könyvtárról, a magyar nemzeti könyvtárról szóló írásművek, értekezések, tanulmányok, cikkek száma. Igaz, azt sem hallottam, hogy valaki sokallta volna őket. Az mindenesetre köztudalom, hogy aligha van könyvtár a világon, amelynek történetéről olyan magisztrális nagy történelmi monográfia született volna, mint az OSZK históriájának első, természetesen döntő szakaszáról, az alapítástól (1802) 1867-ig eltelt, többszörösen tagolt korszakról. Természetesen Berlász Jenő könyvéről van szó, és a jellemzésére használt kitétel (magisztrális), valamint annak könnyed odavetése, hogy „aligha van könyvtár a világon” éppenséggel nem tűnik túlzásnak. Berlász Jenő az egyik legfontosabb magyar történetiszkolának, a nagy Domanovszky-iskolának volt már egészen fia-

talon eminense, a legszebb reményekre jogosító tagja, aki nemcsak tüneményesen tehetséges és képzett volt, de tehetségét már igen ifjan objektiválta is, korai munkái a legnagyobb várakozásokat is indokolták, jogossá tették, és ha nem szól közbe a sors (Napóleon szerint a sors a politika, ezúttal is az volt), ma Berlász Jenőt minden bizonnyal kor- és pályatársa, Kosáry Domokos *mellett* tartaná számon a közvélekedés. De a sors, a politika közbeszólt, és Berlász Jenő nem történészként, hanem könyvtárosként kereste kenyerét. Viszont megírhatta az OSZK történetét. Nem valószínű, hogy ha történész maradhat, ezt a feladatot választja, vállalja (bár ki tudhatja), mindenesetre ez jutott osztályrészéül, ezt kellett megcsinálnia, és ő nem a könnyebbik végéről vette a dolgot. Igazi, mélyjáratú történészként fogott a feladathoz, és létrehozta azt a munkát, amelyet a fentiekben jellemeztünk röviden. Több mint félezer oldalon beszámolt a nemzeti könyvtár történetének több mint félszázados eseményeiről, jelenségeiről, *mindenről*, ami az alapítás óta 1867-ig ebben az intézményben történt, amit ez az intézmény produkált, ami ezt az intézményt jelentette. A Domanovszky-iskola pozitívista volt a szó legnemesebb, legátfogóbb értelmében, és Berlász Jenő nem tagadta meg valahai mesterét. Amikor könyve megjelent (1981) a pozitívizmus – már és még – éppen nem volt divatos. Ám Berlász, a szellemi rangjukra adók mindenkori étoszához híven, nem hangszerelte át munkáját, még a szlogenek, henye idézetek, pársoros „musz” utalások, jegyzetek (stb.) szintjén sem másfélre. Nem kacérkodott sem az ugyancsak gyanús és támadható, valamiképp mégis korszerűbbnek tűnhető szellemtörténeti stíllel, nem a még korszerűbbnek kikiáltott (és egyébként gyanakvással kevésbé övezett) művelődéstörténeti irállal, módszerrel, legkevésbé persze a marxizmust integrálta monográfiájába (azt egyáltalán nem integrálta). A tényeket kutatta és azokat prezentálta – hallatlan pontossággal és elképesztő mennyiségben, mérhetetlen sok dokumentumot először kutatva ki és hasznosítva, az összefoglalások, szintézisek szokásos eljárás módjától szuverén függetlenségben egyszerre adva minuciózus anyagfeltárást és összegzést, kútfőközlést és forráselemzést, valamint összképet. Olyan összképet, amely éppen a források szavait és tényeit nyújtotta. Megelőlegezte Berlász Jenő ebben a nagyszerű könyvében az újpozitívizmus szinte minden lényeges vonását, még azt is, hogy egyszerűen nem reflektált saját módszerére. Nem mondta meg mit csinált, nem adott módszertant és metodikai önjellemzést. Csak az anyagát prezentálta, de azt aztán minden vonalon és minden vonatkozásban. Igen jellemző, hogy miként indul a hatalmas opusz, mik az első szavai, mondatai: „1802. augusztus végén és szeptember elején zsenge időszaki sajtónkban tudósítás jelent meg egy kizárólag »hazai« állományú nyilvános közönyvtár életre hívásáról. Az eseményt legbővebben a Magyar Hírmondó. ez a Bécsben megjelenő magyar nyelvű újság ismertette... a következőket jelentette. Gróf Széchényi Ferenc »mindkét magyar hazában már elhíresedett, nagy fáradtsággal és sok költséggel szerzett ritka gyűjteményeit, melyek könyvekben, kézírásokban, képekben, címerekben, mappákban s pénzekben állanak, példás hazafisággal a magyar haza közhasznára ajánlotta és ajándékozta«. Közölte a cikk egyszersmind azt is, hogy József főherceg nádor közbenjárására, a király a haza nevében elfogadta a felajánlást...” Ha van in medias res kezdés, felütés, indítás, hát ez az. És ne gondolja a Berlász művét nem ismerő olvasó, hogy az indítás, felütés után azután rátér a szerző a körülállásokra. Természetesen igen alaposan és sokoldalúan szól Széchényi Ferenc személyéről, könyvgyűjtési indítékairól,

konkrét gyűjtési tevékenységéről, arról, hogy kik segítettek ebben, milyen munkatársai voltak, hogyan adta ki még magánkönyvtára katalógusát, milyen reakciókat (persze dicséreteket) aratott ezzel, milyen szakrend szerint készült a katalógus, milyen könyvvállományt tükrözött (hány 30 lap fölötti könyv, hány 30 lap alatti füzet, hány egyleveles nyomtatvány volt benne 1798-ban stb.) és így tovább, minuciózus részletességgel a tények, a tények és a tények. E sorok írója a mű megjelenése idején – minden csodálata ellenére – úgy vélte, egy OSZK-történetnek valahogy egészen másként kellene – legalább – kezdődnie. Valahogy úgy, hogy meghatározzatik, mi is a nemzeti könyvtár, milyen típusai, válfajai voltak akkortájt szerte a világban, mit ismert ezek közül Széchényi, mit és miért választott mintául, hogyan illeszkedett az ő elképzelése a nemzeti könyvtári koncepciók közé, a világhelyzethez képest milyennek koncipiáltatott és azután, milyennek, milyenné alakult a magyar nemzeti könyvtár, későbbi útjai hogyan viszonyultak a nemzetközi, az európai trendekhez, miért alakult ugyanúgy, mint azok, vagy miben és miért tért el tőlük stb. Én azt hittem – akkor -, hogy, miként Hegel mondotta-tartotta volt, az igazság az egész, nem a rész. Berlász nem így vélekedett. Az ő munkájára is érvényes az, amit egyik filozófusunk úgy fogalmazott meg, hogy: „A modern történetírás építményének záróköve, Emmanuel Le Roy Ladurie remekműve, a Montailou végül is ennyit mond: így volt; ehhez képest Hérodotosz reflektált és filozofikus. Ha minden jelentős szellemi tartalom kultúra-immanens, akkor a megértés csak teljes rekonstrukció árán lehetséges és abban a hitben, hogy ez a teljes rekonstrukció lehetővé teszi számunkra, hogy az időben vagy térben távolit mint jelenlevőt éljük át, és ez az élmény, ce vécu, egyenértékű lehessen a régiek vagy távoliak élményével. Ha ebben nem hiszünk, nincs kommunikáció a kultúrák között, de ha igen, akkor minden tárgyilagosságra törekvő, távolságtartó elemzés és kritika lehetetlen.” Egyelőre tegyük el ezt a megjegyzést, később visszatérünk rá.

A napokban született egy másik, persze egészen más jellegű, más célzatú és igényű, ám szintén pazar szellemi színvonalú OSZK-történet, Somkuti Gabriella Az Országos Széchényi Könyvtár története 1802-1918 (2002). A kis remekmű elemzésére ezúttal nem kerítünk, nem keríthetünk sort, ám a belőle következő tanulságokra feltétlenül szükségünk van. Somkuti Gabriella könyve, jóllehet kétszer akkora időközt ölel fel mint Berlász munkája, alig 130 oldalas. A szerzőnek tehát, aki anyagának ugyancsak minuciózus ismerője, igen alaposan tömörítenie kellett mondanóját. Törzsdékét sorjázthatja így is csak Berlász adatsorainak, ám – milyen jellemző – ő egészen másként indít. Nem azzal kezd, hogy mi történt 1802 novemberében (a tulajdonképpeni alapító aktusra ebben a hónapban került sor). Könyve első mondata így hangzik: „Magyarországon a 18. század közepére nagyjából befejeződött az a folyamat, mely a másfél évszázados török uralom alól felszabadult országrészeket a meg nem szállt területek vérkeringésébe újra bekapcsolta, azok fejlettségi szintjéhez közelítette...”. És ezt követően azt taglalja Somkuti Gabriella, hogy miként alakult a kulturális újjászervezés, mikor, hogyan jelentek meg az első szakkönyvtárak, milyen könyvanyag vált elavulttá, feleslegessé, milyen könyvanyag abszolút aktuálissá, milyen könyvtárak milyen könyvvállománnyal rendelkeztek, kik és miért és mit ajánlottak fel közcélra stb. Vagyis a szerző megteremti és ragyogóan, plasztikusan megjeleníti azt a – persze könyvtári, könyves – kontextust, amelyben a Széchényi-gyűjtemény létrejött, amelyben az alapításra sor került,

amelybe az szervesen beilleszthető, és amely egyúttal a mércét is szolgáltatja. Hisz csak e kontextusban mérhető le, értékelhető és értelmezhető, *mi is történt valójában*, miről is volt szó. Persze, mint említettük, csupán a könyves, a könyvtári és – legfeljebb a legtágabb, legáltalánosabb értelemben vett – történelmi, művelődés-történelmi kontextusról van szó. Nem kevés ez, sőt igencsak sok. De! Azt hisszük, azt hiszem, mindez kevés, mindez elégtelen annak érzékeltetésére, mi is volt, mit is jelentett – no nem a kortársak, nem a közvetlen érintettek számára, hanem a mi számunkra, a mi, egyelőre oly üres nemzeti könyvtári koncepciónk és hagyomány-értelmezésünk számára – az alapítás, a Bibliotheca Hungarica Széchényiano-Regnicolaris, avagy a Bibliotheca Hungarica Nationalis Széchényiana. Mert azért alapjában véve erről lenne szó.

E sorok szerzője úgy véli, nem mehetünk el szó nélkül amellett, hogy Széchényi Ferenc *patriotica, hungarica* könyvtárat alapított. Ma persze ez a tény több mint magától értődő, csaknem banális. Mert hisz ha nem is rendelkezünk nemzeti könyvtár-meghatározásokkal, definíciókkal, annál inkább bírunk funkciókatalógusokkal, leírásokkal, felsorolásokkal. A már idézett Rolf Kluth is, az angolszász tanulmány- és cikkszerzők is, Ferenczy Endréné is bőszéggel részeltetnek minket ilyesmikben. „Első és legfontosabb funkciója [a nemzeti könyvtárnak természetesen], hogy gyűjtse a nemzeti írástermést (Sammlung des nationalen Schrifttums) és az államterület által produkált könyvtári anyagot (im Statsgebiet produzierten Bibliotheksmaterial)”. „On the subject of acquisitions of printed materiel published in a given country, it was agreed that the national library had the ineluctable responsibility of acquiring the whole of the national production...”, (a nemzeti könyvtárnak viselnie kell azt az elodázhatatlan felelősséget, hogy egy adott ország nyomtatott formában közétett publikációinak teljességét beszerzi...) illetve: „...egy nemzet írásban rögzített emlékeinek, múltjának letéteményesét jelenti, ami – ha nem is foglalja magában szakmai szempontból a nemzeti könyvtárak sajátos funkciórendszerének egészét – kifejezi legfőbb rendeltetését”. Ez és hasonló állnak minden funkció- és feladatkatalógus, -felsorolás élén, kiemelve, hogy ez a legfontosabb, ez az alapvető, ez a lényeg. Igen. Ma. A modern szakirodalom szerint. No de akkor? 1802 tavaszán és őszén? azokban az évtizedekben, amikor Széchényi a hungarikagyűjtést űzte szenvedelmesen? Vajon akkor is? Vajon oly magától értetődően? És vajon olyan módon-é, amiként azt ma a patriotikát, a hungarikumot (ezekről bírunk meghatározásokkal, definíciókkal bőszégesen) tárgyaló munkákban olvashatunk? Nyilvánvalóan nem. De hát akkor miről volt szó?

Talán azért oly fontos ennek utánajárnunk, mert – lásd fent a hagyományokról szólva – e hagyományok „temporalitásából” bonthatjuk ki a mai „időiséget”. Azt, hogy mi a csoda is egy nemzeti könyvtár. Legalábbis a miénk.

A genezis mélyrétegei

Sem Berlász Jenő, sem Somkuti Gabriella nem tudja, nem is tudhatja, mely könyveket ismert, olvasott, studiózott alaposan saját gyűjteményéből Széchényi Ferenc. Mindketten valószínűsíthetjük, hogy azért a könyvek túlnyomó többsége „átment” a kezén, látta őket. Ez azonban – nemcsak azért, mert a kérdés eldönthetetlen, egyebek okán is – másodrangú. Tény, hogy az alább felsorolt néhány munka meg-

volt a gyűjteményben. Felsorolásuk természetesen nem henye ismeretközlés, jelentősége van. Lássuk őket: Csiba István: *Dissertatio historico-physica de admirandis Hungariae aquis*, Nagyszombat 1713; ugyanő: *Dissertatio historico-physica de montibus Hungariae*, Nagyszombat 1714; Pataki Ferenc: *Ortus et progressus variarum in Dacia gentium, ac religionum*, Kolozsvár 1730; Fasching Ferenc: *Vetus Dacia*, Kolozsvár 1725; ugyanő: *Nova Dacia*, Kolozsvár 1743; Köleséri Sámuel: *Theologia pacifica sive comparativa*, Nagyszeben 1709; ugyanő: *Auraria Romano-Dacia*, Szeben 1717; Huszti András: *Jurisprudentia hungarico-transsylvanica*, Szeben 1742 stb. Természetesen még hosszan sorolhatnánk a műveket, műcímeiket. Arra azonban tán ennyi is elegendő, hogy felhívjuk a figyelmet arra, ami a szakembernek első pillantásra „beugrik”: az úgynevezett hon- és államismereti irodalom szerény magyarországi termékeiről, ennek a hatalmas – elsősorban német – korpusznak sokszor igencsak gyenge, néha plágiumtól sem ment hazai lerakatáról van szó. A hon- és államismereti irodalomnak hatalmas (persze elsősorban német) szakirodalma van. Fontosságát már a tizenkilencedik században (a romantika ihletésére) fölismerték, az idő múlásával azonban jelentősége egyre nőni látszik. Erről a jelentőségről (elsősorban Tarnai Andor és Wellmann Imre kutatásai jóvoltából) a magyar szakirodalom is sokat, igen sokat tud. Nem véletlenül. Hisz Bél Mátyás előzőiről, szerényen méltatlan, ám tisztos, egy hatalmas nemzetközi áramlatba szinte öntudatlanul, önkéntelenül bekapcsolódó, a folyamatosságot mégis, így is biztosító alkotókról, művekről van szó, egy lángelme szálláscsinálóiról. E dolgozat keretei közt persze oktalanság lenne Bél Mátyásról is szólni. Ám néhány megjegyzés elkerülhetetlen. A tizennyolcadik század legnagyobb tudósának (talán Pray állítható csak mellé) főművéről, a *Notitiae Hungariae novae historico-geographicarum* van szó. (Amelynek csak öt kötete jelent meg, a többi – szemelvényektől eltekintve – mindmáig kéziratban, a magyar tudományosság szégyenére.) Nos, ez a munka az egész nemzetközi hon- és államismereti irodalom egyik fő-fő műve. Magyarország teljes leírását tartalmazza, egységben látva és láttatva földrajzot (természetit és társadalmi), helyismeretet, történelmet, mezőgazdaságot, ipart, szorgalmat, szokásrendet, mentalitást stb. A nagy középkori summákra emlékeztetne, ha nem lenne mindenestül szigorúan empirikus, tapasztalati, forrásokra, kútfőkre alapozó és világi távolságra minden spekulációtól. Wellmann Imre írja Bél Mátyásról: „Adjának nekem – hangoztatta – kétszáz oklevelet történetünk két évszázadából, s páratlan eredményekkel fogok szolgálni a történet lényegének megismeréséhez. Az oklevél az a történetnek, ami a Biblia a teológusnak, az írott törvény a jogtudósoknak, a józan ész a filozófusnak. De túl azon, hogy részletes útmutatással szolgált: mely forráscsoportokat kell elkallódástól és elfeledéstől megmenteni, nemcsak másokat bízott történeti kútfők közkinccsé tételére, mindenekelőtt maga járt elől jó példával ebben, őt illeti az érdem a magyar történelem rendszeres gyűjtésének megindításában és megszervezésében. Az addigi, a közelmúltra vonatkozó, egyházi célú és jellegű adatgyűjtéstől lényeges vonások különböztették meg erőfeszítéseit: döntően világi emlékek megmentése a régmúltból is, részrehajlás és felekezetieskedés nélküli tárgyilagossággal, sokoldalúsággal, az eredet és a hitelesség kérdését eldöntő, előítéletektől mentes, alapos és józan kritika, s ezek fedezetével nyomtatásban való közzététel”. Persze nemcsak erről, főleg talán nem is erről van szó. Hanem az igényről, Magyarország (a szó persze Hungária értelmében veendő) leírásának, teljes leírásának csaknem teljesen beváltott igényéről. Ez az igény a hungaricagyűjtés

bázisa, kerete, eszköze és célja, kiindulópontja és értelme. Csak egy ilyen igénynyalábhhoz képest, csak egy ilyen igénynyalábra vonatkoztatva van értelme hungaricagyűjtésről beszélni. Természetesen nem Bél Mátyás konkrét hatásáról szólnék. Nem arról, hogy Bél Mátyás világraszóló produkciója lobbantotta volna lángra Széchényi Ferenc fantáziáját, gyűjtőkedvét, hisz e gyűjtőkedv és ténykedés irányultságát sem Bél szabta Széchényi elébe. A múlt század egyik legnagyobb filológusa, az orosz Zsirmunszkij okkal különböztetett genetikai és tipológiai analógia közt. Én csak azt szeretném valószínűsíteni, hogy az a hon- és államismereti irodalom, az a komplex és komplett földrajz–helytörténet–történetírás (az ember kísértésbe esik modern műfajok felvételére is, jóllehet a szakirodalom idegenkedik az ilyesmitől, és még a külföldi beszámolók is óvakodnak az ilyesmi kapcsán akár leíró szociológiai, akár kulturális antropológiáról szólni, pedig hát tulajdonképpen arról van szó) amit Bél Mátyás és kicsiben előzői, valamint a legkülönbözőbb – elsősorban német – kortársai (az ún. pietista iskolák neveltjei) műveltek, az volt – már mindegy, hogy mennyiben tudatos és filológiaiilag verifikálható vagy egyszerűen csak tipológiai értelemben vett, mondjuk módszertanilag feltételezhető – analógonja, elődje és mintája a Széchényi értelemben vett hungaricagyűjtésnek.

És ez alapvető felismerésnek tűnik. Témánk legközepén vagyunk általa. Hogy megérzékíthessem, mire gondolok, egy hosszabb, de döntő jelentőségű passzust kell idéznem Szűcs Jenő egyik esszéjéből (ő nem á la Hegedűs Géza írta esszéit): A „modern nemzeti öntudatnak és érzésnek, a modern »nyelv- és kultúr nemzet« koncepciójának a tizenharmadik század előtti történelemben, a politikum szférájában nincs fogalmilag közvetlenül azonosítható előzménye vagy előképe. Bizonyos sporadikus elemei, »csírái« megosztottan élnek részben a »nemzetiségi« csoporttudatban, részben a rendi jellegű »nemzeti« öntudatban, a modern nemzeti öntudat azonban nem ezek valaminő mechanikus összegezése és »magasabb szintre emelése« révén jött létre, hanem mindkettő folytatásaként és egyszersmind tagadásaként, oly módon, hogy a modern nemzeti eszme és a nemzet modern koncepciója mindkettőt meghaladta. A modern (polgári) nacionalizmus minőségében és funkcionálisan más képlet, mint e történeti tudattartalmak, noha egy-egy elemében »hasonlít« azokra. (És pedig annál inkább, mennél kevésbé volt radikális a feudalizmus polgári tagadása és meghaladása valamely nemzeti társadalomban.) Közvetlenül a modern nemzeti tudat nem vezethető le e történeti tudattartalmakból, ahogy például a modern nemzeti állam sem a feudális államból, le kell tehát mondani a modern nemzeti tudat és patriotizmus »öszönös« megjelenési formáinak »felfedezéséről« a történelem tetszés szerinti századaiban, minthogy ez nem egyéb, mint egy fordított eljárás: saját kategóriáink transzponálása régi századokba, modern kívánságlista benyújtása a történelemnek. A szóban forgó történeti tudattartalmak mégis a történelem valóságos, objektív nemzeti aspektusának tényezői. Mennyiben? Olyan áttételesen, ahogy a feudális állam a modern nemzet előzménye és feltétele, noha a modern nemzeti állam fogalmi ellentéte. Egyetlen feudális uralkodó sem akart modern nemzeti államot csinálni (ha akart volna, sem tudott volna), s amilyen mértékben közeledett a feudális monarchia egy valóságos intézményi állam kritériumaihoz, annál inkább szembe került a társadalomban kialakult »nemzeti« tudattartalommal. (Az abszolutista uralkodók tevékenysége váltja ki a történelemben a leghevesebb »nemzeti« ellenállást.) A »nemzetiség« tömegei konzerválják az etnikumot, a nyelvet és a folklórt oly módon, hogy szüntelenül befogadnak és asszimilálnak idegen etnikai

elemeket és idegen nyelvi–kulturális hatásokat, hogy azokat egy sajátos és egyedi jellegű népi kultúrává egybeötvözve, az etnikum kontinuitását biztosítsák. A rendi »nemzeti tudat« funkciója is bizonyos kontinuitás megőrzésében áll, noha ennek genezise és fejlődése is – mint láttuk – fölöttébb »kozopolita« forrásokból táplálkozik; ez a biztosítéka a politikai kontinuitás megőrzésének (noha ez nem mérhető a modern nemzeti politika kategóriáival), számos történeti tradíció fenntartásának (noha ezek nem azonosak a nép hagyományaival), a nemzeti kultúra fejlesztésének (ide tartozik az egész régi magyar műveltség és a kialakuló irodalmi nyelv) és számos pszichikai sajátosság konzerválásának (még ha ezek jó része számunkra ma már nem is kívánatos). A modern »nemzet« mindezeknek folytatása és egyszerűsége meghaladása révén létezik. Amilyen romantikus dolog lenne mitizálni és konzerválni próbálni a parasztkultúrát, éppoly okatlan dolog lenne világosan nem látni, hogy a két forrás közül a sajátosan »nemzetit« a történelem századain át az újkorig elsősorban e rendi »nemzeti« faktor képezi, mely nálunk meglehetősen egyoldalúan nemesi veretű volt, mert még a nem nemesi rétegek is, amennyiben egy »nemzeti« jellegű politikai, történeti, kulturális öntudattal és a »nemzeti erényekről« való elképzelésekkel rendelkeztek, a nemességhez hasonultak. A történelem valóságos, objektív nemzeti aspektusának része minden, ami közvetlenül vagy közvetve beépült a jelenbe, azaz valamennyi olyan determináltság, mely a különböző struktúrákon átnyúlva az adott történelmi keretek közt a determináltságok bizonyos jellegzetes lineáris képletévé állt össze. Ez a »nemzeti történelem«, a szó szűkebb értelmében.”

Ehhez az idézethez, úgy vélem, nem kell kommentár. Az összefüggés Bél Mátyás koncepciója és nagy műve (a Notitia), Széchényi hungarikagyűjtése (és nagy műve, az alapítás), valamint a struktúrákon átívelő determináltságok között – több metszetben bár – nyilván plauzibilis. Az azonban hosszabb tárgyalást igényelne, ha immáron nem is jut számára hely, hogy miként viszonyul ez a komplexum a nyugati nemzeti könyvtári fejlődési vonulatokhoz, trendekhez, és mi ennek az eltérésnek (mert hisz elsősorban eltérésről, méghozzá jelentősről van szó és nem párhuzamról, hasonlóságokról) az értelme, ma is – sőt elsősorban ma – fontos „hozadéka”. Egészen röviden, azt hiszem, a következőkről van szó. Ferenczy Endrénét idézem: „A nemzeti könyvtár eredetét gyakran már a kötelempéldány-szolgáltatást elsőként szabályozó, 1537-ben alkotott franciaországi királyi rendeletre vezetik vissza. Valójában a könyvtárípus létrejöttét a 18. század elejére tehetjük, ez a ma már klasszikusnak számító Bibliothèque Nationale, majd a British Library alapításának időszaka. Az alapítók célja egyértelmű volt: a polgárosodó társadalom és a fejlődő tudományos élet alappilléreként országuk legnagyobb tudományos kutatási bázisát kívánták megteremteni”. Tehát: legyen a – mondjuk így – nemzeti könyvtár az ország legnagyobb, leggazdagabb tudományos nagykönyvtára. Persze, Franciaországról, Angliáról lévén szó, egészen nyilvánvaló, hogy a legnagyobb tudományos könyvtár első helyen az anyaország amúgy is – egyébként több-kevesebb joggal valóban annak tartható – „vezető tudományosságú” saját (patriotika) anyagát tartalmazza túlnyomólag. De a patriotikagyűjtés, az országról qua országról szóló anyag gyűjtése mint olyan *nem* szerepel az első helyek egyikén. Későbbet lesz csak kiemelt pozíciója. Akkor – amikor, de ez már a modernitás, és persze az egyetemi, a szakkönyvtárak, a tudományos könyvtárak (stb.) konkurenciájának fejleménye – *csak* a tudománnyal, *csak* azzal, hogy a nemzeti könyvtár a legnagyobb (miben?), nem

lehet az élen maradni, nem lehet valódi, érdemi pozíciót tartani. De hát ez már a modernitás időszaka és dolga.

Ugrás a modernitásba, posztmodernitásba

Most ugrunk egy nagyot, és kihagyunk csaknem kétszáz évet az alapítás után. Miért is ne hagynánk ki ezt az időt? Hisz ami közben történt, köztudalom. Kialakult a modern nemzeti könyvtár a maga lajstromba szedhető és lajstromba oly sokszor szedett funkcióival. Felsorolni is sok őket. Csak ízelítőül néhány a legkülönbözőbb forrásokból, többek közt az OSZK főigazgatói pályázataiból, az UNESCO témába vágó szemináriumainak anyagából, a már idézett szakirodalom egyik-másik szerzőjének funkciósorjázataiból (stb.). Szóval a funkciók: *alapfunkciók*: a nemzeti irodalom gyűjtése, köteles példány, külföldi irodalom, nemzeti bibliográfia, katalógusok közreadása, kiállítások; *kívánható funkciók*: könyvtárközi kölcsönzés, kéziratok, könyvtári módszertani kutatás, *nem feltétlenül nemzeti könyvtári funkciók*: nemzetközi csere, többes példányok elosztása, kiadványok vakok számára, szakmai képzés, együttműködés más könyvtárakkal, könyvtári tervezés, a nemzeti kiadványtermés gyűjtése, archiválás, bibliográfiai számbavétel, külföldi irodalom gyűjtése, különgyűjtemények, a táruk feltárása, közvetítőfunkciók, központi szolgáltatások, központi katalogizálás, tárgyszójegyzék, folyóirat-katalógus; megőrzés–archiválás, hardverbeszerzés és szoftvertelepítés, digitalizálás, külföldi dokumentumok gyűjtése, köteles példány, tárolókönyvtár, szolgáltató könyvtár, tájékoztatás, kiadói tevékenység, desktop, osztott katalogizálás, központi szolgáltatások, könyvtári fejlesztés, nemzeti információs rendszer koordinálása, kéziratok gyűjtése, nemzeti dokumentumellátó rendszer központja, nemzeti információs központ, állományvédelem, hátrányos helyzetűek könyvtári ellátása, könyvtári-informatikai kutatás, állománygyarapítás, feldolgozás, bibliográfia, olvasószolgálat, központi szolgáltatások, kutatás, állományellenőrzés, kiállítások, rendezvények, kapcsolatok, gyűjteményfejlesztés, -tárolás, -megőrzés, -feltárás, gyűjteményhasználat, országos funkciók, infrastrukturális fejlesztés, tudományos kutatás, bel- és külföldi kapcsolatok, menedzsment stb., stb., stb.

Tohuvabohu ez a javából bizony, csakhogy nem a világ teremtése előtti zűrzavar tohuvabohuja, hanem az egyre gyarapodó, az alapfunkció(k)ra ráépülő, azt, azokat hovatovább eltakaró, elfedő, tán meg is semmisítő zűrzavar, amelyben persze nemcsak lehet, jó szokás is rendet teremteni. A legkönnyebb ezt a szakirodalomban lejsztolni, oly módon, hogy az egyes funkciók hierarchizáltak, csoportokba osztatnak, a csoportok fő- és alcímei alatt sorjáznak tömegével, az egyes hierarchiák pedig összehasonlíthatnak, egybevetetnek egymással, kitűnő alkalmat teremtve a szakírók éleselműségét próbára tevő újabb és újabb beosztásoknak, hierarchiáknak, azok előnyei és hátrányai, logikus rendje és laza könnyedsége súlyozásának, mérlegelésének stb. Nincs ma nemzeti könyvtár, amely éves jelentésében, küldetésnyilatkozatában, távlati vagy stratégiai tervében ne kínálná az akríbiának gyönyörűséges példatárait és szellemi csúsztermékeket. Bizonyos, hogy ma minden könyvtár és könyvtártípus közül a nemzeti könyvtár az, amely a legtöbb ilyen funkciót képes felvonultatni, annál is inkább, mivel korántsem kell csupán saját magára, valóban elvégzett vagy elvégzendő munkáira összpontosítania, pazarul szerepelhet

szervezőként, koordinátorként, szellemi fókuszként, közvetítő állomásként, Mädchen für allesként. Iróniánk persze túlzott és igazságtalan, de nem teljesen okatlan. Annál is kevésbé az, mivel a modernitás és kivált a posztmodernitás nemcsak – sőt elsősorban nem is – a funkciók megsokszorozódását hozta. Hanem azt a valamit, amit a virtuális könyvtár, elektronikus könyvtár, digitális/digitalizált könyvtár címszavakkal jelölhetünk. Ezekkel a problémákkal is szembesülnünk szükséges, ha csak kis időre is.

Mielőtt a nemzeti könyvtárakra konkretizálnánk ezt a komplexumot, egy igen bölcs idézetet lopnánk be soraink közé (a Kézikönyv harmadik kötetének szerkesztői előszavából): „Sokan jóslták a Gutenberg-galaxis és ezzel együtt a könyvtárak végét. Bűnbakként vagy éppen az írásos kultúrát elsöprő eszközként a számítógépet jelölték meg, mindenki a maga örömteli vagy aggodalmas vára-kozása szerint. A jóslatot már senki sem veszi komolyan. Hiszen ha a Szózatot vagy a Halotti beszédet digitalizálják, az alkotás még ugyanaz marad, létezési módja, az írás nem változik, csak a hozzáférés lesz könnyebb. A Gutenberg-galaxist és az őt eszközként használó gondolkodást más veszélyek fenyegetik. A közlésnek azok az igénytelen és egyre terjedő formái, amelyek nem kötődnek a fogalmi (elvont) és szabatos gondolkodáshoz. A jövő érdekében védekezni kell ez ellen, és a védekezés legfőbb eszköze a könyvtár. Ez az idők próbáját kiálló, megújulásra mindig kész, ősi és örökifjú intézmény”.

A fenti idézet nemcsak kiveszi a méregfogát a dolognak, amennyiben eleve elhatárolja témánkat azoktól a szörnyűséges jóslatoktól, rémképektől, amelyek nemcsak – végtére nagyon is primitív, legalábbis szellemi értelemben primitív – történetfilozófiák az egyre újabb és újabb „galaxisokról”, amelyek új világrendet, új lelki-szellemi struktúrákat, új mentalitást tételeznek digitalizáció, elektronizáció és virtualitás címszavak alatt, hanem – sokszor szó szerint is – a biológiai pokol-gepek valaha oly rettentő-vonzó sci-fi jövőképeit vázolják, vizualizálják élénk ebben a vonatkozásban. De nemcsak a Kézikönyv szerkesztői „teszik helyére” a dolgot. A kérdéskör egyik legjobb hazai szakértője, Sütő Péter is marginalizálja a problematikát, nyilván azért, mert tényleg ért hozzá. Ami megmarad ebből a komplexumban, feladatnak persze szinte beláthatatlanul óriási, projektnek fölülte nagyvonalú, ám nem egy újabb, minden eddigit a maga háta mögé, saját szférája alá utasító nővum, hanem eszköze, méghozzá korántsem egyetlen és korántsem legfontosabb eszköze annak, amiről eddig is szó esett.

Talán Tószegi Zsuzsanna metaforája lehet a legjobb eligazítónk: Noé bárkájáról van szó, erre a bárkára kell felvinni (digitalizálni) mindent, ami eddig fontos volt számunkra, vagyis a Föld teljes (lehetőleg teljes) állat- és növényvilágát. De nem a bárka a fontos (annak mérete, formája, technikai apparátusa stb. ugyanis vízözönfüggő), hanem az a világ, amelynek megmentésére, amelynek hordozására, amelynek otthonául Noé azt kifundálta. Ez pedig, sokszor utaltunk már rá, épp a hagyomány, a szó legteljesebb értelmében.

Végül is mi a csoda az – egy nemzeti könyvtár?

Emlékeztetnénk egy korábbi gondolatmenetünkre, a Bél Mátyásról (mostantól az ő neve is metafora a számunkra, a *teljes* országleírás, a *teljes* hagyományfel-

fogás és feltárás metaforája). Ezt a programot, az ebben a metaforában rejlő tartalmat vállalta fel Széchenyi Ferenc, tulajdonképpen ő tette a Bél Mátyás-i tettet és projektet átfogó metaforává, és ami még lényegesebb, az ő szellemi örökségét institucionalizálta. Valószínűleg először a nemzeti könyvtárak nemzetközi történelmében, megalkotva egy olyan modellt, amelyhez, jóval később, ha úgy tetszik csonkábban, nem teljes fogalmi tisztasággal vállalva fel a feladatot, a korábbi nemzeti könyvtárak is csatlakoztak, ha ezt a csatlakozást az újabb fejlemények (lásd funkciólajstromok!) elfedték, el is fedik mind a mai napig. Szokásunkhoz híven egy újabb idézettel szolgálunk, ezúttal a szellemi-történelmi világ kultikus nagymesterétől véve a textust. Wilhelm Dilthey írta volt A történelmi világ felépítése a szellemtudományokban című főművében: „Az emberiség – észlelésben és megismerésben felfogva – fizikai tény volna számunkra, és mint ilyen csak a természettudományos megismerés számára volna hozzáférhető. Mint a szellemtudományok tárgya azonban csak annyiban alakul ki, amennyiben emberi állapotokat megélünk, amennyiben ilyen állapotok életmegnyilvánulásokban kifejezésre jutnak, és amennyiben ezeket megértjük. Az élet, kifejezés és megértés ezen összefüggése pedig átfogja nemcsak azokat a mozdulatokat, arckifejezéseket és szavakat, melyekben emberek megnyilatkoznak, vagy azokat a tartós szellemi alkotásokat, melyekben az alkotó mélysége a felfogó számára megnyilvánul, vagy a szellem tartós objektíválódásait a társadalmi képződményekben, melyeken keresztül az emberi lényeg közös volta áttetszik és állandóan szemléletes és biztos számunkra: a pszichofizikai életegység maga is élmény és megértés ugyanezen kettős viszonya révén ismert, a jelenben ébred önmaga tudatára, az emlékezetben újra megtalálja magát mint múltat; amennyiben azonban állapotait megtartani és megragadni igyekszik, amennyiben figyelmét önmagára irányítja, érvényre jutnak az önmegismerés ilyen introspektív módszerének szűk határai: csak cselekvései, rögzült életmegnyilvánulásai s azoknak másokra való hatásai világosítják fel az embert önmaga felől; így csak a megértés kerülőútján tanulja meg önmagát megismerni. Hogy mik voltunk egykoron, miként fejlődtünk és hogyan lettünk azzá amik vagyunk, azt abból tudjuk meg, hogy miként cselekedtünk, milyen életterveket szőttünk egykoron, mennyire voltunk hatékonyak valamely hivatásban, régi, nyoma veszett levelekből, régmúlt napokban rólunk kimondott ítéletekből veszünk erről tudomást. Röviden, a megértés folyamata az, melynek révén élet önmagáról a maga mélységeiben tisztába jön és másfelől magunkat és másokat annyiban értjük meg, amennyiben megélt életünket átvisszük a saját és idegen élet mindenféle megnyilvánulásaiiba.”

Mi persze nem a szellemtudományokról értekeztünk eddigéig. (Bár, mint ebből az idézett passzusból is egyértelműen, minden erőltetés nélkül következik, van-e rokonabb, közelebb, egymással mélyebb szimbiózisban élő két instancia, mint szellem(tudomány) és nemzeti könyvtár, a szellem(tudománynak) ez az „objektívációja”? Ám ha a Dilthey-sorok egy-egy szavát módosítjuk, nem azt a választ olvashatjuk-e ki belőle, amit írásunk címe után várhattunk? Gondoljunk csak bele! Tartós szellemi alkotások – megnyilvánulás – szellem objektíválódása – társadalmi képződmények – emberi lényeg közös volta áttetszik – állandóan biztos (jelenlévő) számunkra – a jelenben ébred önmaga tudatára – az emlékezetben újra megtalálja a múltat – megragadni igyekszik – figyelmét önmagára irányítja – felvilágosítja az embert önmaga felől – régmúlt, kimondott ítéletek... stb., stb., stb.

Micsoda a nemzeti könyvtár? Hát ez, éppen ez. A miénk mindenestre – hála Széchényi zsenialitásának – éppen ez. Persze mutatis mutandis, amibe azt is bele kell, bele muszáj értenünk, hogy mindazt, amit a Bél Mátyás metafora nyomán „megragadtunk”, „becspájzoltunk”, el is kell olvasni. Vagyis feltárni a *teljes* anyagot, annak *teljes tartalmát*. A tartalomszolgáltatás nemzeti könyvtárra vetített programja ez, amelynek csak „kéregszintje”, felülete, nélkülözhetetlen, de sok szót nem érdemlő aspektusa, momentuma az ún. állományfeltárás és szomszéd vidékei. A hungarikagyűjtés a fenti értelemben tehát fundamentálisan kiegészül a hungarika-tartalomszolgáltatással. Ez nóvum (és nóvum az eszköztára is, amelynek szerves, de persze alárendelt része a digitalizálás), de hát, plus ça change, plus c'est la même chose. (minél inkább változik, annál inkább ugyanaz marad).

Vajda Kornél

Nemzeti könyvtárak a nagyvilágban

A nemzeti könyvtárak feladatai

A nemzeti könyvtár egy adott ország könyvtári rendszerének – ma divatos szóhasználattal élve – zászlóshajója. Ez akkor is így van, ha a nemzeti könyvtárakkal szemben a szakmának, a rendszer többi könyvtárának gyakran fenntartásai vannak. Nem csak magyar sajátosság az, hogy általában sokkal nagyobb költségvetési támogatást feltételeznek, mint amennyit valójában kap a nemzeti könyvtár – és ennek megfelelően az elvárások is nagyobbak vele szemben, mint amelyeknek körülményei folytán meg tud felelni. Ez persze nem jelentheti azt, hogy a nemzeti könyvtárakkal szemben nem kell a legmagasabb szakmai igényeket támasztani.

A nemzeti könyvtárak zászlóshajó szerepe alapeladataikból következik. Melyek is ezek?

A CDNL (Nemzeti Könyvtárak Igazgatóinak Konferenciája) 1999-ben, bangkoki ülésén a következő meghatározást fogadta el: „egy nemzeti könyvtár eredetileg az állam által (közvetve vagy közvetlenül) alapított intézmény, amely felelős az országból származó vagy a vele kapcsolatos hiteles örökség (elsődlegesen a publikált anyagok minden típusának) átfogó gyűjtéséért, bibliográfiai számbavételéért, megőrzéséért és hozzáférhetővé tételéért; és amely felelős lehet az ország könyvtárai hatékony és eredményes működésének elősegítéséért ... ezek a felelősségek formálisan rögzítettek, rendszerint törvényben. E meghatározás szempontjából egy ország szuverén, független államot jelent.”

Az IFLA Nemzeti Könyvtári Szekciója szerint a nemzeti könyvtárak felelősségi köre országról országra változó, de hasonlóak abban, hogy magukban foglalják a nemzeti dokumentumtermés kötelezpéldány-rendeletre alapozott gyűjtését (mind a nyomtatottét, mind az elektronikusét), annak katalogizálását és megőrzését és a központi szolgáltatásokat (tájékoztatás, bibliográfia, állományvédelem,

kölcsönzés) mind közvetlenül eljuttatva a felhasználónak, mind más könyvtárak és információk központok útján.

Az IFLA hét alap- vagy magprogramja (Core Programms) közül három egyszerűen nem működhetne a nemzeti könyvtárak előbbieiben megfogalmazott alaptevékenysége nélkül („Az információhoz való szabad hozzáférés és a kifejezés szabadsága” – FAIFE, „A kiadványok egyetemes elérhetősége” – UAP, „Az egyetemes bibliográfiai számbavétel és nemzetközi MARC” – UBCIM), de a többi négy teljesítésében is meghatározó feladat hárul a nemzeti könyvtárakra („A könyvtárosság előmozdítása” – ALP, „Szerzői jogok és más jogi kérdések” – CLM, „Állományvédelem” – PAC, „Egyetemes adatáramlás és telekommunikáció” – UDT).

Egyelőre nem megnyugtatóan megoldott – még csak nem is rendezett – az elektronikus dokumentumok, különösen a csak hálózaton meglévő – „született” vagy távoli elérhetőségű – elektronikus dokumentumok hosszú távú hozzáférhetőségének, olvashatóságának a kérdése. Az e problémakör megoldását célzó nemzetközi szakmai megnyilatkozások és állásfoglalások ebben is kitüntetett szerepet szánnak a nemzeti könyvtáraknak. Az IFLA és a Nemzetközi Kiadói Szövetség (IPA) – a 3K-ban is közölt – tervezetében ez áll: „Mivel a nemzeti könyvtárak feladata, hogy a saját országukban kiadott örökséget beszerezzék és megőrizzék, és a legtöbbszörnek van tapasztalata a digitális kiadványok beszerzése terén, ezeknek a könyvtáraknak – együtt más könyvtárakkal és szervezetekkel – kellene magukra vállalniuk a fő felelősséget a digitális kiadványok hosszú távú megőrzésében.”

A Nemzeti Könyvtárak Igazgatóinak Konferenciája pedig – amint erről szintén beszámolt a 3K – létrehozott egy bizottságot a digitális dokumentumok megőrzése ügyében, és felhívta az UNESCO tagállamait, hogy „gondoskodjanak arról, hogy a digitális örökségünk megőrzését szolgáló infrastruktúra és eljárási műveletek helyben meglegyenek, és támogassák a nemzeti emlékezet intézményeit, így a nemzeti könyvtárakat és levéltárakat ebbéli erőfeszítéseikben.”

A nemzeti könyvtárak presztízse a közvélemény – és talán a használók – szemszögéből nézve nagyobb, mint az említett szakmai szempontból nézve. Ennek elsősorban a „nemzeti emlékezet” a magyarázata. És ez nemcsak pl. a kéziratári ritkaságokra, ősnymtatványokra vonatkoztatva igaz, hanem az olyan mindennapi sajtótermékekre is, mint az újságok, hetilapok, helyi kiadványok stb. Csak egy közhelynek számító példát említve ennek igazolására: a magyarországi rendszerváltás körüli napi eseményeket egy kutató sehonnán máshonnan nem tudná olyan pontosan rekonstruálni, mint az akkor kivirágzó sajtóból: nemcsak az országos napilapokból, hanem a városok, községek helyi sajtóorgánumaiból is. Már ha ezek egyáltalán eljutottak a nemzeti könyvtárba – és ez a kérdés nyilvánvalóvá teszi azt a tényt is, hogy egy nemzeti könyvtár egyre kevésbé tudja egyedül, a könyvtári rendszer többi könyvtára nélkül ellátni feladatait. De perszenem csak és nem elsősorban a helyi kiadványokkal kapcsolatos kérdésekről van szó, hanem az elektronikus dokumentumok szakmánkra gyakorolt hatásáról, az ebből következő feladatokról, nehézségekről is.

A nemzeti könyvtári feladatokat vázolni szándékozó fejezet lezárásaképpen tisztelegjünk a magyar nemzeti könyvtár alapítója, gróf Széchenyi Ferenc emléke előtt! Végül is ez az év az őrá emlékezés éve! De nemcsak azért, mert a „gróf Széchenyi család magyar könyvtára”-t, azaz a magyar nemzeti dokumentumtermést magába

foglaló gyűjteményét a hazának adományozta, hanem azért is, mert leírta a köteles példányra alapozott nemzeti bibliográfiai számbavétel feladatát is. Idézet az alapítólevélből: „Egyébként pedig, minthogy a szerzők egyes új kiadású művekből egy példányt a Kir. (Egyetemi) Könyvtárnak kötelesek adni, az is, aki majd a Királyi Könyvtár őrje lesz, köteles legyen az ilyen új kiadású művek példányait velem közölni, hogy ezek is a kinyomtatott katalógusba beleillesztessenek, és pedig abból a célból, hogy ekképpen a katalógus nem csak a régi művek szaporulatával – melyeknek megszerzésére én kész leszek minden fáradságot és költséget áldozni –, hanem még azon művekkel is növekedve, melyek újonnan nyomattak ki (melyekből maguk a művek szerzői ezután mindig ezen Országos Könyvtárnak is egy példányt kell, hogy küldjenek) a teljesség állapotába kerüljön.”

Gróf Széchényi Ferenc tehát 200 évvel ezelőtt máig ható érvényességgel megfogalmazta a nemzeti könyvtárak alapfeladatait. Ami ahhoz képest változott, csak a technikai fejlődés következménye-eredménye.

Hány nemzeti könyvtár van?

A CDNL több mint 160 nemzeti könyvtárat tart számon a világon. De emlékezzünk csak a CDNL nemzeti könyvtár definíciójára, amely szerint „egy ország szuverén, független államot jelent”, és az általa alapított nemzeti könyvtárról van szó! Általában egy országban valóban csak egy nemzeti könyvtár van. De számos ország van, amelynek nem csak egy nemzeti könyvtára van.

Nézzük a példákat!

Egy nemzeti könyvtára van pl. Ausztriának, Szlovákiának, Svájcnak, Törökországnak, Portugáliának vagy – távolabbiakat említve – Japánnak, Kínának, Ausztráliának, és egy van – remélem, nem bántódnak meg a debreceni kollégák – Magyarországnak.

Hivatalosan két nemzeti könyvtára van Olaszországnak: Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze és Biblioteca Nazionale Centrale di Roma.

A nemzetközi fórumokon egy-egy nemzeti könyvtárral szerepel Nagy-Britannia, Spanyolország, Németország vagy Kanada is. De Nagy-Britanniában a British Libraryn kívül van walesi nemzeti könyvtár, skót nemzeti könyvtár, Kanadában a Kanadai Nemzeti Könyvtár mellett van quebeci nemzeti könyvtár. Németország pedig külön történet: a mai német nemzeti könyvtár, a Die Deutsche Bibliothek 1990-ben jött létre az 1913-ban alapított lipcsei Deutsche Bücherei és az 1947-ben alapított Deutsche Bibliothek (ehhez 1970-től tartozik a berlini székhelyű Deutsches Musikarchiv) egyesítéséből, frankfurti központtal. De Münchenben (a „Szabad Bajor Állam” fővárosában) van a Bajor Nemzeti Könyvtár, értelemszerűen gazdagabb régi könyvvállománnyal, mint Lipcse vagy Frankfurt, de pl. a Stuttgartban lévő baden-würtenbergi Landesbibliotheknek (ez is fordítható nemzeti könyvtárnak) is van eredeti korvinája.

Oroszország: ismeretes, hogy a Szovjetunió nemzeti könyvtára a moszkvai Lenin Könyvtár volt. Ma Oroszország nemzeti könyvtára Szentpétervárott van, és ez a volt leningrádi Szaltikov–Scsedrin Könyvtár, ami a Szovjetunió idején is az Orosz SZSZK nemzeti könyvtára volt. A volt Lenin Könyvtár ma Orosz Állami

Könyvtár. Az oroszok azonban minden nemzetközi fórumon mindkét könyvtárat felvonultatják.

A XX. század utolsó évtizedének politikai változásai igencsak megnövelték az európai és ázsiai nemzeti könyvtárak számát.

Csehszlovákia felbomlásával mindkét utódállamnak önálló nemzeti könyvtára lett.

Hasonló helyzetet eredményezett Jugoszlávia széthullása is a szlovén, horvát, macedóniai, bosznia-hercegovinai önálló nemzeti könyvtár létrejöttével. Jugoszláviában ma van egy szerb nemzeti könyvtár Belgrádban és egy montenegrói nemzeti könyvtár Cetinjében. (Az már csak hab a tortán, hogy az újvidéki székhelyű Matica Srpska rangosabb könyvtárnak tartja magát, mint a belgrádi nemzeti könyvtárat – talán nem is alaptalanul.)

A Szovjetunió széthullása is egy sor önálló nemzeti könyvtár létrejöttével járt Európában és Közép-Ázsiában. A „könyvtár létrejötté” persze nem úgy értendő, hogy új könyvtárat alapítottak, hanem úgy, hogy egy addig más funkciójú könyvtár – pl. szovjet szövetségi köztársasági könyvtár – lépett elő egy szuverén állam nemzeti könyvtárává. A nemzeti könyvtár megléte gyakran a frissen kivívott nemzeti függetlenség egyik fontos jelképe lett. Különösen áll ez a balti országokra. Észtország nemzeti könyvtárát pl. 1918-ban alapították, az ő szóhasználatukkal élve a polgári Észt Köztársaság idején. Észtország szovjet bekebelezése után, 1944-ben a nemzeti könyvtárat egyszerű közkönyvtárrá minősítették vissza. 1988-ban, tehát már a nemzeti öntudat egyre erőteljesebb ébredésének, kibontakozásának idején, de még a Szovjetunióban a könyvtár visszanyerte nemzeti könyvtári rangját. Ma pedig az 1993-ra elkészült impozáns új nemzeti könyvtár-épület Tallinn egyik jellegzetessége.

Az 1995-ös IFLA konferencia nemzeti könyvtári szekciójának ülésén Törökország képviselője beszámolt annak a helyzetfelmérésnek az eredményéről, amelyet a törökök végeztek – a nagyobb testvér jogán, gondolom – a függetlenné vált egykori szovjet muzulmán országok nemzeti könyvtárának helyzetéről. Az üzbecg, kazah, tadzsik, kirgiz, türkmén kollégák az IFLA konferenciák és CDNL ülések rendszeres résztvevői.

A nemzeti könyvtárak típusai

Feladatukat tekintve a nemzeti könyvtáraknak három típusuk van.

A legtöbb könyvtárnak csak nemzeti könyvtári feladatai vannak. Ilyen pl. a magyar, az osztrák, a szlovák, a német, a francia nemzeti könyvtár. Persze a „csak nemzeti könyvtári feladat” is igen különböző lehet – gondoljunk csak az IFLA Nemzeti Könyvtári Szekció meghatározására, és vegyük példának a szintén csak nemzeti könyvtári feladatokat ellátó British Libraryt, amely magába olvasztotta többek között az állami találmányi hivatal könyvtárát, az angol könyvtáros egyesület könyvtárát, a szolgáltatásai révén Magyarországon is jól ismert, Boston Spaban működő egykori British Lending Libraryt, és ma természetesen mindezek funkcióit is vállalja, viszi tovább mint brit nemzeti könyvtár.

Nemzeti könyvtár és országgyűlési könyvtár. Ebbe a típusba tartozik a világ legnagyobb könyvtára, a washingtoni Library of Congress a maga 120 millió

könyvtári egységével. Ez egyrészt valóban az amerikai kongresszus könyvtára is és egyúttal az Amerikai Egyesült Államok nemzeti könyvtára. Ugyancsak parlamenti könyvtári feladatokat is ellát a japán nemzeti könyvtár, a National Diet Library.

A kettős feladatú nemzeti könyvtárak legnagyobb csoportját az egyetemi könyvtári feladatokat is ellátó nemzeti könyvtárak alkotják. Ez a megoldás főleg Európára jellemző. Néhány példa: Horvátország, Szlovénia, Macedónia, Bosznia-Hercegovina (a volt Jugoszlávia utódállamaiban tehát mind egyetemi könyvtárak vették át a szuveréné vált állam nemzeti könyvtárának feladatait), továbbá Izland, Izrael stb. A felsorolt országokban mind „nemzeti és egyetemi könyvtár” a könyvtár megnevezése. Finnországban viszont az elnevezés így hangzik: Helsinki Egyetemi Könyvtár. Finnország Nemzeti Könyvtára.

A nemzeti könyvtárak elnevezése

Mindenekelőtt különbséget kell tenni az adott ország hivatalos nyelvén (nyelven), illetve a világnyelveken, mindenképp az angol nyelven történő megnevezés között – mint ahogy van is különbség.

A legtöbb nemzeti könyvtár nevében szerepel a „nemzeti könyvtár” megnevezés, mind a nemzeti, mind az idegen – az egyszerűség kedvéért szorítkozunk csak az angolra – névben. Példák:

Österreichische Nationalbibliothek – Austrian National Library
Eesti Rahvusraamatukogu – National Library of Estonia
Bibliothèque Nationale de France – The French National Library
Leabharlann Náisiunta na hÉireann – National Library of Ireland

A fenti esetekben mind a nemzeti nyelvű, mind az angol (idegen) nyelvű megnevezésben szerepel az adott ország neve is. Gyakori eset, hogy a saját nyelven csak „nemzeti könyvtár” a könyvtár neve, és csak az idegen nyelvű változatban tüntetik fel, hogy mely ország nemzeti könyvtáráról van szó, pl.:

Nasjonalsbiblioteket – The National Library of Norway
Mili Kütüphanesi – National Library of Turkey
Biblioteca Nacional – National Library of Portugal

Egyszerűen – és nem minden öntudat nélkül – „Német Könyvtár”, illetve „Brit Könyvtár” Németország, illetve Nagy-Britannia nemzeti könyvtárának a neve:

Die Deutsche Bibliothek – The National Library of Germany
The British Library – ők az angolon kívül nem is adnak meg más nyelvű megnevezést.

Az alkotmányos monarchiák egy részében „királyi könyvtár” a nemzeti könyvtár neve a saját nyelvükön:

Det Kongelige Bibliotek – The Royal Library (Dánia)
Koninklijke Bibliotheek – The National Library of Netherlands
Kungliga Biblioteket, Sveriges nationalbiblioteket – The Royal Library, National Library of Sweden

A nemzeti és egyetemi könyvtárak a nevükben is kifejezik ezt a kettős funkciót:
Nacionalna i sveucilisna knjiznica – National and University Library, Zagreb (Horvátország)
Narodna i univerzitetna knjiznica v Ljubljani – National and University Library, Ljubljana
The Jewish National and University Library

A nemzeti és országgyűlési könyvtárak közül a Library of Congress nevében csak az utóbbi szerepel, a japánéban viszont benne van a nemzeti is, legalábbis angolul: National Diet Library (a japán megnevezéstől tekintsünk el).

Az OSZK azok közé a nemzeti könyvtárak közé tartozik, amelyek valakinek – alapító vagy más szempontból jeles személy – nevét viselik elnevezésükben. Még néhány példa:

Lietuvos Nacionaline Martyno Mazvydo Biblioteka – az első litván könyv (XVI. század) szerzője után.

Cirill és Metód nevét viseli a bolgár nemzeti könyvtár: Narodna Biblioteka Sv Sv. Kiril i Metodii.

Narodna i univerzitetska biblioteka „Sv.Kliment Ohridski” – a macedóniai könyvtár nevében szereplő Szent Klement (830–916) alapította az első szerzetesi könyvtárat Ohridban, mind a bolgárok, mind a macedónok szellemi örökségüknek tekintik.

Még néhány érdekesebb elnevezés:

Biblioteca Apostolica Vaticana – Vatikáni Könyvtár

Slovenská národna kniznica v Matici slovenskej – Szlovák nemzeti könyvtár a Matica Slovenskában.

A több nyelvű könyvtárnevek:

Koninklijke Bibliotheek van Belgie/Bibliothèque royale de Belgique – flamand (holland nyelvjárás), illetve vallon (francia nyelvjárás) nyelven,
Schweizerische Landesbibliothek – német, Bibliothèque nationale Suisse – francia, Biblioteca nazionale svizzera – olasz és Biblioteca nazionale Svizzera – rétoromán nyelven.

A köteles példányokról

Amint az IFLA Nemzeti Könyvtári Szekciójának definíciója is utal rá, a nemzeti könyvtárak kötelespéldány-jogszabály (-törvény, -rendelet) alapján gyűjtik a nemzeti dokumentumtermést. Az utóbbi évek jogszabály-módosításai arra irányultak, hogy a kötelespéldány-szolgáltatás kiterjedjen az elektronikus dokumentumokra is.

Érdekesképpen megemlítenéd, hogy két európai ország van, ahol nincs kötelespéldány-jogszabály: Hollandia és Svájc. A nemzeti dokumentumtermés begyűjtése azonban itt sem jelent különösebb gondot, mivel a kiadók önként, jogi szabályozás nélkül is szívesen adnak egy példányt publikációikból a nemzeti könyvtárnak. (Sőt a svájci nemzeti könyvtár ezt az egy példányt ki is kölcsönzi, ha kéri. Kérdésemre, hogy nem jelent-e ez állományvédelmi szempontból veszélyt a könyv-

vekre nézve, az volt a válasz, hogy nem, mert a svájciak vigyáznak a kölcsönvett könyvre.)

A nemzeti könyvtárak olvasói

A nemzeti könyvtárak általában nyitottak minden olvasó előtt. Olvasóik java részét – legalábbis létszámban – az egyetemi hallgatók teszik ki. Igaz ez azokra a nemzeti könyvtárakra is, amelyek nem egyetemi könyvtárak is egyben. Ez alól említésre méltó kivétel a British Library: a BL csak akkor fogad egyetemi hallgató olvasót, ha az olyan dokumentumot keres, amely csak a BL-ban van meg. Egyéb esetekben tájékoztatják az egyetemi hallgató (és más) olvasót, hogy az adott dokumentum melyik más könyvtárban van meg, és megkérik őt, fáradjon el oda. Igaz persze, hogy ott az egyetemi könyvtárak kötelessége a hallgatók ellátása, és állományban, szolgáltatásban fel is vannak készülve erre. Ellenpéldaként említhető Dánia, Észtország, Franciaország, ahol a könyvtárépítkezésnek köszönhetően mód van igen nagy számú olvasó fogadására, kiszolgálására, szinte népkönyvtári jelleggel.

A nemzeti könyvtárak szervezetei

Már volt szó arról, hogy az IFLA keretében működik a Nemzeti Könyvtári Szekció (National Libraries Section).

A világ összes nemzeti könyvtárát átfogó szervezet a CDNL, a Nemzeti Könyvtárak Igazgatóinak Konferenciája (Conference of Directors of National Libraries). Ez a szervezet általában évente egyszer ül össze, az IFLA konferenciák alkalmával. Ez elvben független az IFLA konferenciától és közgyűléstől, de mivel a gyakorlatban ilyenkor jön össze a legtöbb igazgató a világból, az IFLA konferencia egyik napján a CDNL titkárságának és a rendező ország nemzeti könyvtárának szervezésében tanácskozik a CDNL. Ezen, többek között, beszámolnak a nemzeti könyvtárak regionális szervezeteinek a tevékenységéről is. A regionális szervezetek:

ABINIA: Az Ibéro-Amerikai Könyvtárak Nemzeti Egyesülete

CDNLAO: Az Ázsiai és Óceániai Nemzeti Könyvtár Igazgatók Konferenciája

CDNLSEA (nem hivatalos rövidítés): A Nemzeti Könyvtár Igazgatók Konferenciája Délkelet-Ázsiából

SCANUL-ECS: A Nemzeti és Egyetemi Könyvtárak Állandó Konferenciája – Kelet-, Közép- és Dél-Afrika,

CENL: Az Európai Nemzeti Könyvtár Igazgatók Konferenciája.

Ez utóbbiról kissé részletesebben: tagjai az Európa Tanácshoz tartozó országok nemzeti könyvtári igazgatói. 1987 óta ülésezik évente. 1991-ben Bécsben rendeztek egy kelet-nyugati konferenciát, erre Magyarország képviselőit is meghívták. Mivel Magyarország azóta az Európa Tanács tagja, azóta rendszeresen képviselteti magát a CENL üléseken. Az idei konferencia házigazdája az Országos Széchényi Könyvtár lesz.

A CENL tevékenységét a következő kérdéskörre összpontosítja:

- az országok könyvtárügyének harmonizációja és innovációja,
- az új információs technológia alkalmazása a könyvtárakban,
- az adatszerkezetek és a kommunikációs interfészek szabványosítása egy európai hálózaton belül,
- a fontos európai gyűjtemények állományvédelme.

A CENL-nek van egy közös honlapja, a GABRIEL: **GA**teway and **BR**idge to Europe's national **L**ibraries (Kapu és híd az európai nemzeti könyvtárakhoz).

A Gabriel elnevezés egyúttal tisztelgés az egyik első könyvtárelméleti mű szerzője, Gabriel Naudé előtt is, sőt még az ótestamentumi Gábiel arkangyalra is utalni akarnak vele.

A nemzeti könyvtári építkezésekről

Általános tapasztalat, hogy az elektronikus dokumentumok számának egyre dinamikusabb növekedése ellenére sem csökken a nyomtatott dokumentumok mennyisége. Sőt: az utóbbi másfél évtizedben végbement politikai változások egyik következménye e téren, hogy a tilalmaktól megszabadult volt szocialista országok szinte máig sem tudtak betelni az így kapott lehetőséggel, és rengeteg új kiadvány jelenik meg, igaz, értékes és értéktelen egyaránt, és általában jóval kisebb példányszámban, mint a szocialista könyvkiadás idején. Mindez – az információhoz való szabad hozzáférés biztosításának kötelezettsége, a felsőoktatásban részt vevők számának növekedése mellett – a nemzeti könyvtárak számára azt jelenti, hogy növelni kell a raktári kapacitásukat és szolgáltatási lehetőségeiket. Ennek következményeként (is) jelentős nemzeti könyvtári építkezéseknek lehetünk tanúi Európában az utóbbi években, évtizedben.

Észtország: még az Észt SZSZK-ban kezdték építeni a nemzeti könyvtár új épületét Tallinban. 1993-ban fejezték be. A monumentális épületben 5 millió kötetnek van hely, és 1070 olvasói helyével gyakorlatilag egy óriási népkönyvtárként működik, számos kulturális rendezvény színhelye is.

Dánia: a dán királyi könyvtár egy (jellemző építőanyaga, a sötét üveg után) „fekete gyémánt”-nak becézett hatalmas olvasószolgálati komplexummal gyarapodott, amit 1999. szeptemberében avattak fel.

Svájc: a Bern szívében lévő nemzeti könyvtár épületének bővítése egy föld alatti raktár építésével kezdődött, majd a munkahelyek és olvasói terek teljes átépítésével, rekonstrukciójával folytatódott. Az egy éve újra megnyitott épület gyakorlatilag új nemzeti könyvtári épület.

Horvátország: a horvát nemzeti és egyetemi könyvtár számára 1913-ban építettek korszerű épületet, 1995-ben pedig egy új épületet kapott.

Lengyelország: a nyolcvanas években épült fel a nemzeti könyvtár új épülete.

Csehország: a cseh nemzeti könyvtár klementinumbeli helyén nem volt mód a bővítésre. Prágán kívül egy volt gyáregyületet alakítottak át korszerű könyvraktárrá, és ide költöztették – pontosabban itt állították fel az OSZK volt állományvédelmi főosztálya mintájára szervezett – állományvédelmi részlegüket. A megoldás egyet-

len hátránya, hogy naponta többszöri fuvarral lehet csak megoldani az olvasók kiszolgálását.

Ausztria: a Hofburg épületkomplexumában lévő nemzeti könyvtár 1992-ben egy föld alatti raktárral – és a hozzá kapcsolódó olvasói terekkel (mikrofilmolvasó, nagy méretű dokumentumok olvasója) – bővült. Az OSZK nem utolsósorban ennek mintájára szeretné megépíteni föld alatti raktárát.

Nagy-Britannia: a British Muscum épületéből 1999 júniusára költözött át véglegesen a British Library London St. Pancras negyedében felépült szép új épületébe. (Hátrahagyva a több magyar író által is megemlített kerek olvasótermet, ahol tábla jelzi Marx egykori törzshelyét.) Az 1998. június 5-én tartott ünnepélyes avatásról és magáról az épületről a 3K 1998. szeptemberi számában beszámoltunk.

Franciaország: Francois Mitterand elnök 1988. július 14-én jelentette be, hogy egy nagyon nagy és új típusú könyvtárat fognak építeni, a Bibliothèque de France-t, Párizs Tolbiac városrészében. Maga az épület 1990-től 1995-ig épült, és 1997 decemberében nyitották meg a közönség előtt. Közben, 1994. január 3-ával létrehozták a Rue de Richelieu-n lévő Bibliothèque Nationale és az épülő új Bibliothèque de France, továbbá az Arsenal könyvtár, valamint az Operaház könyvtára és múzeuma egyesítésével Franciaország új nemzeti könyvtárát Bibliothèque Nationale de France néven. A Tolbiacban lévő, Francois Mitterand nevét viselő új épületben mintegy 10 millió kötet nyomtatott dokumentum – közté 200 000 ritka nyomtatvány –, 350 000 cím (!) periodikum, 76 000 mikrofilm, 950 000 mikrofilmlap, továbbá 100 000 digitalizált dokumentum, 900 000 hangzó anyag és 90 000 videodokumentum áll az olvasók rendelkezésére. A kutatók részére fenntartott könyvtár mellett 1600 férőhelyes olvasói tér áll minden 16. életévét betöltött állampolgár rendelkezésére.

Németország: 1997. május 14-én avatták fel ünnepélyesen Frankfurtban a Die Deutsche Bibliothek új épületét. Az eseményről és az épületről 1997. júniusi számunkban olvashatnak részletesebben.

Egyéb adatok, hozzáférhetőségek

GABRIEL:

OSZK honlap–Ugródeszka–Nemzeti könyvtárak Európában vagy közvetlenül: <http://www.kb.nl/gabriel/en/welcome.html> Ez angol nyelvű. Ha valaki németül vagy franciául szeretné olvasni, az /en/ helyett /de/, illetve /fr/ írandó.

NEMZETI KÖNYVTÁRAK EURÓPÁBAN:

OSZK honlap–Ugródeszka–Nemzeti könyvtárak Európában, vagy közvetlenül: <http://www.kb.nl/gabriel/en/countries.html>

NEMZETI KÖNYVTÁRAK A VILÁGBAN:

OSZK honlap–Ugródeszka–Nemzeti könyvtárak a világban, vagy közvetlenül: <http://www.ifla.org/II/natlibs.htm>

Poprády Géza

Vázlatok az Országos Széchényi Könyvtár arcképcsarnokából

HORVÁT ISTVÁN (1784–1846)

Horvát István a XIX. század első felében a magyar szellemi, irodalmi és tudományos közéletnek egyaránt ismert személyisége volt. Bátor kezdeményező és fáradhatatlan szervező, kiváló előadó és iskolát teremtő tanár, nagy teherbírási végrehajtója volt a megújuló hazai kultúra napi teendőinek. Két évszázad távolából visszatekintve személye mintha némiképp megfakult volna, az általa kezdeményezett és elvégzett munka azonban szervesen épült be a magyar kultúra történetébe.

Az elszegényedett dunántúli köznemes család fia (Székesfehérvárott született) a XVIII. század utolsó esztendejében kezdi meg tanulmányait a pesti egyetemen. Révai Miklós tanítványa, a történeti nyelvészet híve, nyelvtörténeti–helyesírási dolgozatában meg is védi Révait Verseyhy Ferenc támadásával szemben (1806). A nyelvészet és a történelem foglalkoztatja, tanulmányai végeztével nevelői állást vállal Ürményi József országbíró házánál. Megtapasztalja, hogy az értelmiségi életforma már a XIX. század kezdetén is csak nehéz és szűkös megélhetést biztosít.

Az 1810-es évtized a magyar szellemi élet kibontakozásának ideje, Pest és Buda magyar művelődési központtá válásának kora. Horvát István – a nála idősebb Virág Benedekkel és Révai Miklóssal, a hozzá hasonló korú Ferenczy Jánossal és Vitkovits Mihállyal – a szellemi élet megszervezésén munkálkodik. „Egyetemi és pályakezdő éveit vizsgálva kirajzolódnak egy irodalmi vezér szerepkörére alkalmas ifjú tudós vonásai. Láthatóvá válnak egy megvalósítható terv csírái: irodalmi társaságot kell létrehozni, folyóiratot kell indítani, vitákat kell szítani, adatokat kell gyűjteni, irodalmi és történelmi hagyományokat kell fölleveníteni, újra kiadni és így az értékeket megőrizni... Olyan program ez, amely megvalósításához társakat lehet találni, mert perspektívája van, mert a múltba kapaszkodva, a jelent összefogva a jövőt építhetné. Olyan program, amelyet a korszak, a századelő kínál. Most érkezett el az ideje. Megkockáztatom a föltevést: Horvát Kazinczyhoz hasonló formátumú egyéniség” – olvashatjuk Szalai Anna 1990-ben megjelent monográfiájában.

Horvát sokat tesz a fenti célok megvalósítása érdekében, fáradhatatlan levelező, írók, kiadók, olvasók és mecénások találkozását (Pesten), utazását és együttműködését szervezi. Kazinczy „pesti triászának” tagja. Fontosnak érzi az igényes olvasóközönség megteremtését, e célból indítja meg a Magyar Dámák Kalendáriumját (1812), de részt vesz a Tudományos Gyűjtemény (1817), majd az Auróra alapításában is (1822). Mindhárom fórumon, elsősorban az igényes ismeretterjesztést szolgáló művekkel, maga is tevékenyen jelen van. A Marczibányi-alapítvány ügyintézője, a magyar nyelv és irodalom művelésére kiírt pályázatok odaítélésében kap szerepet (1815-től).

1830-tól a magyar nyelv és irodalom tanára lesz a pesti egyetemen. A Magyar Tudós Társaság tagságát viszont elhárítja magától. Kiváló szónok és előadó, hallgatói lelkesednek érte, hazafias érzésvilága hatással van kortársaira és a fiatalabb nemzedékre. Tanítványai között találjuk az író Eötvös Józsefet, a történész Szalay Lászlót és a politikus Vasvári Pált.

Korai történeti munkáiban Pest város német Ofen nevére elmélkedik, majd a magyar királyok (Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás) nyelvvédő tevékenységéről ír (1810 illetve 1815). A történelmi Budát és a századelőn újjáformálódó fővárost, Pest-Budát mint „a munka, a szorgalom és a virágzás követendő eszményképét” rajzolja meg, amelyet a néppel-nemzettel törődő uralkodók bemutatása egészít ki. 1823-tól a történeti segédtudományok professzora a pesti egyetemen, érdeklődési körébe elsősorban a diplomatika tartozik.

Az 1830-as években történeti szemhatára némiképp beszűkül, a feudális nacionalizmus hirdetője lesz, nyelvtörténeti elveit is ehhez a szemlélethez igazítja: a magyar nyelvet az összes élő nyelv közül a legősibbnak tartja, szélsőséges, ma már megmosolyogtató szövegeit sokan rontanak tudósi-történelmi hitelén. Az utókor elsősorban a felvilágosult irodalomszervező Horvát Istvánt őrizte meg emlékezetében: „Mindennapi” című naplója (1805 és 1809 közötti éveiről) a korszak szellemi életének ismeretéhez megkerülhetetlen forrás, 1967-ben jelent meg első ízben nyomtatott alakban.

Horvát István 1815 decemberétől töltötte be a Széchényi Könyvtár könyvtárőri állását, öt évig tartó leltározási munkával kezdte önálló könyvtárőri tevékenységét. 1827-re mintegy 23 ezer kötet leltározásával sikerült végeznie. A Könyvtár állományának teljes kötetszáma ennél jóval nagyobb volt, de egyelőre nem került állományba a köteles példányból beérkezett ún. „kötetlen könyvek” több tízezer tételes anyaga, a mintegy 40 ezer kisnyomtatvány és a térképek. Elkészült a betűrendes cédulakatalógus és egy tárgyi index. A kéziratállományból csak a Széchényi-anyagot dolgozták fel, 2100 kötetet. A folyamatosan beérkező, újabb gyűjtemények (Illésházy- illetve a Jankovich-gyűjtemény) nagy kötetszáma következtében a feldolgozó munka ellehetetlenült. A Könyvtár munkaerő-állományát ez időben egy könyvtárőr, egy írnok és egy szolga jelentette. Az írnyi (scriptor) állást közel két évtizeden keresztül nem töltötték be, majd csak 1837-től vették fel Mátray Gábort a Jankovich-gyűjtemény feldolgozására, ő idővel Horvát István utóda lett. A könyvtárőr (custos) személye ebben a korban meghatározó jelentőségű volt, érdemi könyvtári munkát csak ő végzett. A Múzeum és a Könyvtár fenntartási és gyarapítási ügyeiben nagyvonalú József nádor a személyi létszám és a fizetési igények tekintetében szigorúnak és takarékosnak bizonyult.

1838-ban, a pusztító pesti árvíz következményeként a Könyvtár állományát a Ludoviceumba szállították. Itt a könyvek egy évtizeden keresztül ládában maradtak, a könyvtári bútorzat hiánya és a szűkös helyviszonyok semmiféle feldolgozó munkát nem tettek lehetővé. Ezen a sanyarú helyzeten csak a Magyar Nemzeti Múzeum új palotájának a megépülése segített, 1847-ben.

A szabályzat szerint (kelt 1811-ben) az olvasók naponta 9 és 12 óra között léphettek a Könyvtárba, kölcsönzés kezdettől fogva tilos volt, illetve csak kivételes esetben, tudósoknak, intézményeknek tették lehetővé.

Horvát István mint könyvtáros-bibliográfus hatalmas munkát végzett: a hungarika vonatkozásokat valamennyi bel- és külföldi forrásból gyűjtötte, magyar

írókról és tudósokról életrajzi lexikont készített, amelynek a terjedelme száz kéziratot (!) tett ki. Megkezdte a korvináknak, Mátyás király könyvtárának az első bibliográfiai összeállítását. Könyvtárosként is tudós maradt, a Könyvtárat a hungarológiai kutatás eszközüvé és helyszínévé tekintette. Könyvtárosként is azt a munkát folytatta, amelyet fiatal korában megkezdett, a nemzeti szellemi vagyon védelmét, összegyűjtését és hozzáférhetővé tételét. Kiemelkedő fontosságúnak tartotta a gyarapítás munkáját: könyvtárossága három évtizede alatt az állomány az ötszörösére nőtt. A feldolgozó munka nem tudott lépést tartani ilyen mértékű gyarapodással. Horvát tudósi és egyetemi tanári tevékenysége egyébként sem hagyott sok időt a könyvtári munkának. 1837 és 1843 között megbízott igazgatóként még a Magyar Nemzeti Múzeum ügyeit is intézte. 30 ezer kötetes saját könyvtárát József nádor vásárolta meg a Széchényi Könyvtár részére.

1846-ban, hatvanegy éves korában halt meg. Személyében nagy formátumú tudós-könyvtáros távozott, aki egyszerre volt aktív gyarapítója és tudatos használója a gyűjteménynek.

MÁTRAY GÁBOR (1797–1875)

Mátray Gábor közel negyven évig állt a Széchényi Könyvtár szolgálatában, tevékenysége a magyar történelemnek és a Könyvtár életének több korszakát fogta át. Pályája jól mutatja a XIX. századi értelmiségi lét lehetőségeit és határait, a kultúra folyamatosan növekvő szerepét a közgondolkodásban és a polgárosodó társadalomban, ugyanakkor az értelmiség megbecsülésének változatlanul alacsony színvonalát és gyakori kiszolgáltatottságát is.

Mátray Gábor élete bővelkedik olyan elemekben, amelyek a XIX. század első felében tipikusnak mondhatóak. 1797-ben, a Pest megyei Nagykátán született elmagyarosodó német családból. A tudományok iránti érdeklődést bizonyára községi néptanító édesapja mellett sajátította el. A család hamarosan Pestre költözik, Mátray számára lehetőség nyílik zenei tehetsége kibontakoztatására, tizenkét éves korában már nótaszerzőként tartják számon. A zene szeretete végigkíséri életét, zenetörténeti kutatásokat végez, 1840-ben a Hangászegyesületi Énekiskola igazgatója lesz, és részben az ő érdeme, hogy az intézmény Nemzeti Zenede néven idővel konzervatóriummá fejlődik. Az igazgatói tisztség mellett a szavalattan tanára, tapasztalatait tankönyvben teszi közzé. A magyar zenetörténetet jelentős művekkel gazdagította, Csermák Antal és Bihari János népzenei tevékenységét örököltette meg, 1852 és 1858 között kiadta a Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteményét. De kapcsolatba kerül a pesti színjátszókkal is (elsősorban zenés), darabokat fordít, zenét szerez, hangszerez.

Pályaválasztásában ugyanakkor a kor szokását követi: jogot tanul, 1807-ben jegyzői vizsgát tesz. Még ugyanebben az évben a Széchényi család szolgálatába szegődik: Széchényi Lajos családijánál lesz nevelő. 13 évet tölt a nemzeti érzelmű főnemesi család környezetében, ez idő alatt műveltsége elmélyül, megismerkedik a társadalmi és politikai reformeszmékkel, a Széchényi család bécsi, pesti és sopronhorpácsi kastélyában gyakoriak a színelőadások, a társasági élet természetes velejárója a zene, a tánc. A gróf családi könyvtárát a fiatal Mátray rendezi, érdemi feladatokat kap a gyarapítás munkájában is.

Gyarapodó és elmélyülő ismereteit megosztja a nyilvánossággal is: az 1820-as évektől több írása jelenik meg a Tudományos Gyűjteményben és a Hasznos Mulságok c. folyóiratban. 1830-ban önálló útra lép, ügyvédi vizsgát tesz, hamarosan azonban a reformkor megpezsdült irodalmi és szellemi életének az egyik szervezője és tevékeny résztvevője lesz. A zeneművészet mellett az irodalom és a történelem értékeinek a felkutatása és megőrzése felé fordul érdeklődése. Nemzedéktársaihoz hasonlóan ő is új fórumok megteremtését tartja fontosnak, megindítja és nyolc éven át szerkeszti az első magyar szépirodalmi folyóiratot, a Regélőt és társlapját, a Honművészt (1833 és 1841 között), ő maga is számos ismeretterjesztő cikket közöl. Segít létrehozni az első magyar képcsarnokot, elkészíti az első magyar kiállítási katalógust. Tevékeny munkát végez a Nemzeti Színház megteremtésében, rövid ideig a színház zenei igazgatója, dalbetétet komponál Vörösmarty Mihály Árpád ébredése c. színművéhez (Rémalakok karéneke), amely a színház nyitó előadása volt.

Az értelmiségi életforma reformkori megvalósítói nemcsak polihisztóri érdeklődésből vállaltak néha távol esőnek tűnő feladatokat, de megbecsülés és elismerés hiányában gyakran különböző feladatok és hivatalok betöltésére egyidejűleg is kényszerültek. A kibontakozó nemzeti mozgalmak idején azonban a nyelvismeret, a szépművészetekben, a zenében és az irodalomban való jártasság még harmonikusan megfér egymással, és ezt az oktatás és az igényes népszerűsítő publikálás szervesen egészítette ki.

1837-ben került Mátray Gábor kapcsolatba a Széchényi Könyvtárral, kezdetben napidíjas feladatként a Jankovich-gyűjtemény leltározását látja el. A mintegy 30 ezer tételes gyűjteményt négy év alatt dolgozza fel – a végleges állás elnyerésének reményében. 1846-ban, Horvát István halála után a könyvtár öre lesz, de neki is mindössze egyetlen „famulus” áll rendelkezésére.

Mátray könyvtári tevékenysége némiképp pályamódosításnak is felfogható. A korábban oly tevékeny, polihisztor érdeklődésű ifjú egyszerre felszámolja korábbi kapcsolatait (csak zenedei igazgatóságát őrzi meg haláláig), a Könyvtár fejlesztésébe és rendszerezésébe temetkezik. Másrészt azonban a korábbi érdeklődés és tevékenység folytatásaként is felfoghatjuk könyvtári munkálkodását. Az összegyűjtött művek és tapasztalatok összegezését láthatjuk benne, az új nemzedék, a tehetséges és igényes követők segítségét.

A Batthyányi-villa kertjében 1837 és 1845 között, óriási költséggel, országgyűlési támogatással, a kor egyik legtehetségesebb építészének, Pollack Mihálynak a tervei szerint készült el a Magyar Nemzeti Múzeum, a reformkori magyar kultúra és a nemzeti összefogás jelképe. A Könyvtár beköltözése (a Ludovicumból, ahová az 1838-as árvíz után kényszerült) közel egy évig tartott, az épület első emeleti helyiségeit kapta meg, megnyitására azonban csak évekkel később kerülhetett sor az elhelyezés és a berendezés elhúzódó nehézségei miatt. 1847 januárjában elhunyt József nádor, a Magyar Nemzeti Múzeum legbuzgóbb pártfogója, akinek évtizedes védnöksége alatt vált a könyvgyűjtemény nemzeti könyvtárrá és több funkciós szellemi intézménnyé. A Könyvtár működésének körülményei, tárgyi és anyagi feltételei ugyanakkor komoly hiányosságokat mutattak, ennek következtében aligha volt képes a hazai művelődés és a tudományos kutatás érdekeit megfelelően szolgálni.

Mátray nagy körültekintéssel kezdte meg könyvtárrendező és -feldolgozó munkáját. Meghozatta a bécsi udvari könyvtár, a prágai egyetemi könyvtár és a müncheni (bajor) királyi könyvtár felállítási és katalogizálási rendjének szabályzatát.

A Széchényi Könyvtár állománya ekkoriban még magángyűjtemények együttese volt, és Mátray a különböző fondokat együtt kívánta tartani. Kivételt csak az egységes kéziratár kialakításával és a köteles példányok folyamatos állományba vételével tett. Ezért a bécsi udvari könyvtár folyószámos rendszerét fogadta el, amely lehetővé tette a gyűjtemények együtt tartását.

A kéziratár kialakítását a nyelvek szerinti szétválogatással kezdte (latin, német, magyar), ezen belül méret szerint számsorrendet alakított ki. A felettes hatóságok elégedetlenek voltak a feldolgozó munka ütemével, de a megfelelő feltételek biztosításáért éveken át semmit se tettek. Prágában 7, Bécsben 12 fő végezte azt a munkát, amit Pesten Mátray egyedül. Végül 1860-ban töltötték be az 1821 (!) óta üres segédőri állást (Barna Ferdinánddal), ettől kezdve ketten foglalkoztak a könyvállomány feldolgozásával.

Az 1863-ban felállított, ún. Andrassy-bizottság elismerte Mátray munkáját (a kéziratállomány feldolgozását), és nagyvonalú távlati fejlesztési tervet dolgozott ki olyan szakértők részvételével, mint Eötvös József, Rómer Flóris vagy Szalay László. A terv az Állami Számvevőszék szűkmarkúságán ugyan megbukott, de valamelyes eredménye mégis lett. A Magyar Nemzeti Múzeum rendszeres évi segélyét közel a kétszeresére emelték, a személyzet létszámát némiképp növelték (hatra), az új szervezeti és működési szabályzat pedig lehetővé tette egy modern, demokratikusan szerveződött, kulturális közintézmény működését.

Az 1860-as évek közepéig kellett várni két alapvető könyvtári probléma megoldására. Az egyik, hogy a köteles példányból származó könyvek bekötése kezdettől hiányzott: ekkorra több tízezer kötetre nőtt az elmaradás, s végül az állam 1863-ban évi 1000 forint kötetési segélyt ajánlott meg. A másik, hogy a Könyvtár 14 helyiségéből 8 még az 1860-as években is teljesen berendezés nélkül állt. Társadalmi gyűjtés eredményeként kapott a Könyvtár 25 ezer forintot, amelyből a díszterem berendezését kialakították (máig a Magyar Nemzeti Múzeum egyik legszebb helyisége), ide kerültek a magyar nyelvű kéziratok, az ősnymtatványok és a külföldi könyvritkaságok. A Könyvtár olvasótermét végül 1865-ben nyitották meg. Készen állt ekkorra a hungarika-könyvtár, a segédkönyvtár, a kéziratok és az oklevelek gyűjteménye. A könyvtár állományának nagyobb hányada, mintegy 60-70 ezer kötet azonban továbbra is feldolgozásra várt, ezért Mátray elhíhazott-nak és korainak tartotta a megnyitást.

A kiegyezéssel új korszak kezdődött a Magyar Nemzeti Múzeum és a Széchényi Könyvtár életében is. A Múzeum élére Pulszky Ferenc, a reformkori nemzedék kiváló képviselője került, aki – Eötvös Józseffel, az új kulturális miniszterrel egyetértésben – kijelölte a Könyvtár fejlesztésének az irányát is.

A korábban használt fejlesztési és nyilvántartási elvet (amelyet Mátray a bécsi udvari könyvtárból vett át) félretették, és helyébe a müncheni szakrendet állították. Eötvös szeme előtt egy szigorú szakrendet követő, egységes könyvgyűjtemény lebegett, ez volt a korabeli Európában az elfogadott könyvtárfejlesztési irányvonal. A feldolgozási tervek között szerepelt a szakkatalógus létrehozása, de ebből újabb hatvan évig nem lett semmi, a szakkatalógust szakrepertóriumok pótolták. A létrejött helyrajzi katalógusok nehezen kezelhető jegyzékek voltak, 111 szakon belül 3-3 méret szerint, minden méreten belül pedig újrainduló betűrendben helyezkedtek el a könyvek. Az új gyarapodás elhelyezése beékeléssel történt mind a raktárban, mind a szakrepertóriumban, ami a könyvek állandó mozgását, átren-

dezését jelentette. A történetileg kialakult gyűjtemények témák szerint szétszórtak. Csak évtizedekkel később vált általánossá az a felismerés, hogy a szakok szerinti tájékozódást a szakkatalógusban kell biztosítani, és nem a raktári elhelyezésben. A szakrendi felállítás rendkívül helyigényes volt, a jelzetek egyre bonyolultabbakká váltak, a rendszer a hungarikakutatás igényeinek csak kevéssé felelt meg. Az általános könyvtárügyi fejlődést tekintve azonban ez az átszervezés kétségkívül korszerű volt, különösen azért, mert példamutató gyorsasággal hajtották végre, és mert a magyarországi könyvtárügyet betagozta egy egységes európai könyvtári rendszerbe.

A müncheni szakrendszer korábbi tudományfelosztási elképzelésekre épült, de azoknak a gyakorlatias változatát jelentette. A tizenkét főosztályt római szám és latin elnevezés jelölte. Ebbe a rendszerbe a hungarika szakok beillesztése csak alszakok létesítése formájában volt lehetséges, mindez az eredeti nemzeti könyvtár elképzelés ellenében hatott. A feldolgozás munkáját Barna Ferdinándra (és tíz új rapidfjasra) bízta, Mátray munkaköre a kurrens ügyekre és az olvasóterem működtetésére szűkölt.

Eötvös egyetemes gyűjtőkörű, tudományos nagykönyvtár megteremtését tűzte célul, amely a Széchényi Könyvtár mellett az Egyetemi és az Akadémiai Könyvtár állományát, gyűjtőkörét és funkcióit egyaránt tartalmazta volna. Ez az elképzelés a Széchényi Ferenc elveinek megfelelő nemzeti könyvtár-konceptióval szemben állt, Mátray több ízben megvédte az alapító elveit – magával Eötvössel és a minisztériummal szemben is.

Mátray Gábort 1875 tavaszán nyugdíjazták. Kiköltöztették múzeumi szolgálati lakásából, a Széchényi család (12 gróf) összesen 360 forintot volt hajlandó összeadni egyszeri adományként (szó se volt évjáradékról!) „egy elaggott hű szolgál javára”. Mátray még ugyanaz év júniusában elhunyt. A Vasárnapi Újság nekrológja szerint: „Benne egy ma már feledésbe merülő korszak egyik legérdemesebb munkása szállt sírba”.

FRAKNÓI VILMOS (1843–1924)

A kiegyezés és a hivatalba lépő, új magyar kormány, személy szerint Eötvös József, majd hivatali utóda, Trefort Ágoston tevékenységének eredményeként számottevő fellendülés következett be a magyar szellemi életben. Eötvös kezdeményezését Trefort folytatta, és váltotta valóra: minisztersége idején (1872–1888) többek között megvalósult a szakirányú múzeumok rendszere, ami egyúttal a Magyar Nemzeti Múzeum tehermentesítését is szolgálta. A megnövekedett pénzügyi lehetőségek aktívabb gyűjtő- és szakszerűbb feldolgozó munkát tettek lehetővé, szélesebb körű szolgáltatásokat nyújtottak, és a munkatársak alaposabb tudományos felkészültségét kívánták meg. Véget ért (1875-ben, Mátray Gábor nyugdíjaztatásával) az a közel háromnegyed évszázadig tartó, romantikus korszak, amikor a hazafias lelkesedés és a nemzeti ügy szolgálata volt az értelmiségi életpályák mozgatója (így a könyvtárosi pályáé is), helyébe a hivatali szellem tiszteletben tartása, a tudományosan megalapozott szakszerűség lépett.

Fraknói Vilmos 1875 és 1879 között, alig fél évtizedig töltötte be a Könyvtár igazgatói posztját. A szerencsés történelmi pillanatban a feladatnak kiválóan meg-

felelő személyt sikerült találni, akinek a tevékenysége hosszú időre megszabta a nemzeti könyvtár célkitűzéseit és a tevékenység színvonalát.

Fraknói (1874-ig Frankl) Vilmos a Nyitra megyei Ürményen született, pesti teológiai és bölcsészeti tanulmányai (történelem–latin szak) után a nagyszombati gimnázium, majd az esztergomi papnövelde tanára. 1865-ben szentelik pappá, élete során magas egyházi méltóságokat ér el (nagyvárad kanonok, címzetes püspök), Konzervatív katolikus szellemű munkáiban a magyar történelem szinte valamennyi korszakával foglalkozik, legjelentősebbek a Hunyadiak és a Jagellók korára vonatkozó kutatásai. A két uralkodóház királyain kívül Vitéz János, Bakócz Tamás, Verbőczy István életéről készített részletes történelmi beszámolókat. Több jeles forráskiadvány megjelentetése fűződik a nevéhez, legismertebb a Magyar Országgyűlési Emlékek (tíz kötetben), valamint a Monumenta Vaticana Hungariae (négy kötetben). A századfordulón, közel húsz éven át a múzeumok és könyvtárak országos főfelügyelői tisztét töltötte be.

A korábbi alapító jogával élve az alig harminckét éves Fraknóit is a Széchényi család javasolta a Könyvtár új vezetőjévé. A fiatal történetíró-pap ekkor már a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Fraknói erőteljes hiánypótló akciót indít a kötelempéldány-szolgáltatás teljessé tétele érdekében. Az 1848-as sajtótörvény ugyan 1867-ben ismét érvénybe lépett, de – büntető szankciók hiányában – a nyomdáknak alig a fele teljesítette kötelezettségét a Könyvtárral szemben. Fraknói a nyomdákon kívül a testületeket, sőt magukat a szerzőket is felszólította műveik (alkalmanként utólagos) beküldésére.

1870 után jelentősen megnövekedett a Könyvtár állománygyarapításra fordítható összege: 1870-ben 5000, ettől kezdve évi 7500 forint volt a Múzeum és a Könyvtár együttes beszerzési kerete. Széchényi Lajos alapítványa (évi 420 forint) és a kötetésre kapott évi 1000 forint tovább növelte a Könyvtár gyarapításának és korszerűsítésének anyagi lehetőségeit. A könyvek mellett gyakran okleveleket és kéziratokat is vásárolt, amelyek – egyediségük okán – alkalmanként értékesebbek voltak a könyveknél. A minisztérium hagyatékok, könyv- és kézirat-együttesek megvásárlására gyakran soron kívül biztosított támogatást, így került a Széchényi Könyvtár állományába többek között Jászay Pál történetíró oklevél-gyűjteménye vagy Farkas Lajos ügyvéd régiség- és könyvállománya (ez utóbbi gyűjtemény egy korvina kötetet is tartalmazott). Vörös Lajosnak (Kossuth Lajos titkárának) a szabadságharc történetével foglalkozó dokumentumai, Tunyogi József Erdélyre vonatkozó okiratai, valamint számos XVI. századi, korai hazai nyomtatvány ekkor vált részévé a Könyvtár állományának, és mindez a főhatóság bőkezűségét és a könyvtár szerepének nagybecsülését egyaránt igazolja. A Könyvtár rendszeres éves költségvetése azonban ennek ellenére jóval alacsonyabb volt, mint számos más európai országban (a bécsi udvari könyvtár már évtizedek óta mintegy a háromszorosát kapta évente ennek az összegnek).

A fellendülő kapitalizálódás évtizedeiben virágzásnak indult a régiségek piaca, a régi könyvek és kéziratok birtokosai többnyire eladás útján értékesítették vagyontárgyaikat, adományozásra tehát egyre kevésbé számíthatott a Könyvtár. A kéziratpiac árvitái és a vásárlók versengése időnként érzékeny veszteségeket és elszalasztott lehetőségeket okozott, a magyarországi könyvek, kéziratok és oklevelek külföldre áramlásának folyamatát csak jóval később, a műemlékvédelmi törvény elfogadása után (1929) lehetett megállítani, illetve csökkenteni.

A Széchényi Könyvtár gyarapodásának sajátos formáját jelentette a főúri családok levéltárainak az elhelyezése a Könyvtár állományában – örök letétként. 1876-tól indult meg a Könyvtárnak ez a fajta levéltári „mentési akciója”, amely kétségkívül számos értékkel gyarapította az állományt, mindamellett a raktározás és a nyilvántartás számára nehezen megoldható tehertételt jelentett. A családi levéltáraknak a Könyvtárba kerülése indította el a rendszeres gyűjtést, amely idővel (1882-ben) az önállósodott Levéltári Osztály kialakításához vezetett. A Széchényi Könyvtárnak ez a részlege 1934-ben az Országos Levéltárba került át.

A Könyvtár állományának szakszerű feldolgozása során ekkor alkalmazták először az állományapasztást: az 1870-es években közel húszezer másodpéldánytól szabadult meg a Könyvtár. Más hazai könyvtárak, tanintézetek és tudományos egyesületek kapták a duplumokat ajándékba, vagy megvásárolhatták mérsékelt áron. Egy részüket cserepéldányként hasznosították, illetve eladták, és árát könyvvásárlásra fordították.

Az olvasói forgalom látványosan fellendült a Széchényi Könyvtárban, az 1870-es évtized végére meghaladta az évi húszezer főt. Fraknói megteremtette a kutatószobák rendszerét, külön kézikönyvtárral. 1877-ben magyar történelmi és irodalomtörténeti kiállítást rendeztek, amely a Széchényi Könyvtár állományának az első nagyszabású bemutatása volt, a hazai és a külföldi érdeklődők számára. Ezzel a kezdeményezéssel a Széchényi Könyvtár több nagy hagyományú európai könyvtárat megelőzött, Lipcsében például 1881-ben alakítottak ki írás- és könyvtörténeti múzeumot, Münchenben, a (bajor) királyi könyvtárban 1894-ben rendezték az első tematikus kiállítást.

Fraknói a Könyvtár tudományos tevékenységének a középpontjába a régi magyar kéziratok és nyomtatványok felkutatását, megszerzését és feltárását állította – az ún. hungarikakutatásokat. E munkák elmélyítésére indult meg a munkatársak külföldi tanulmányútjának a szervezése, ami a Könyvtár nemzetközi kapcsolatrendszerének a bővülését is jelentette. A kutatás támogatása céljából elkülönítették az 1711 előtt megjelent „rég Magyar könyveket”, amelyek RMK megjelöléssel a Könyvtár egyik legjelentősebb különgyűjteményét jelentették.

A hungarikakutatások során indult meg a régi könyvek kötéstábláinak a vizsgálata, és ennek során a felbontott kötéstáblákból számos írott és nyomtatott pergamen- vagy papírtöredéket hoztak napvilágra. Figyelmet érdemlő kezdeményezés volt a fényképezés viszonylag új műszaki megoldásának alkalmazása a könyvtári gyakorlatban: ezt az eredetiben meg nem szerezhető dokumentumok pótlására használták, 1879-től.

Fraknói nagy érdeme továbbá, hogy a Magyar Könyvszemle című folyóirat megindításával megteremtette a rendszeres írás-, könyv-, nyomdászati-, sajtó- és könyvtártörténeti kutatásokat Magyarországon. E kutatásokban a Széchényi Könyvtár munkatársai vezető szerepet játszottak. 1876 és 1879 között maga Fraknói volt a folyóirat szerkesztője. A Magyar Könyvszemle folyamatosan közölte (a Könyvtár beszerzései alapján) a kurrens nemzeti és hungarika bibliográfiát. A hazai irodalmi termés nyilvántartását és közzétételét valójában már Széchényi Ferenc is a nemzeti könyvtár feladatai közé számította, e célból készítette el a könyvállomány nyomtatott katalógusát és pótköteteit, ezek feladata lett volna gondoskodni az új beszerzések közzétételéről. Eötvös 1867-től ezt a tevékenységet a beszolgáltatott köteles példányok alapján kívánta pontosítani és rendszeressé tenni. A Széchényi Könyvtár

azonban csak a Magyar Könyvszemle melléklapjaként megjelenő bibliográfiával tudta megvalósítani ezt az évtizedes kívánalmat.

Fraknói Vilmos alig fél évtized alatt korszerű tudományos műhellyé tette a Széchényi Könyvtárat. Az egész magyar könyvtárügy veszteségének tekinthetjük, hogy 1879-ben a Magyar Tudományos Akadémia főtítkári tisztségébe távozott. Joggal írta róla megemlékezésében Fejérpataky László, későbbi utóda a könyvtárigazgatói székben: „Fraknói volt, aki a Múzeum könyvtárába európai levegőt hozott”.

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ (1857–1923)

1867 és 1900 között az Országos Széchényi Könyvtár olvasóinak száma és a használt dokumentumok mennyisége egyaránt körülbelül a háromszorosára nőtt. Komoly számbeli növekedést jelentett az évi 18–20 ezer olvasó, mivel éppen ez időben kezd meg működését a fővárosi könyvtári hálózata (a mai Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár elődje), és ekkortól nyitja meg kapuit délutánonként is az Egyetemi Könyvtár. A Széchényi Könyvtár továbbra is őrizni kívánja tudományos színvonalát, elzárkózik a szórakoztató olvasmányok beszerzése elől. Az 1890-es évekre azonban megváltozik az olvasói összetétel: a kutató tudósok mellett egyre nő a középiskolai tanárok és az egyetemi hallgatók részaránya, majd a beiratkozási korhátárt 16 évre szállítják le. 1889-ben a beiratkozott 1287 olvasó 78%-a volt egyetemi hallgató, 12%-a gimnazista. (Rosszallják is ezt a helyzetet a régi vágású felügyelő könyvtárosok, akik még 1879-ben a női olvasókat eltanácsolták a könyvtárból!)

A Széchényi Könyvtár első sorban a tudósok, történészek műhelye volt, értékét növelte a magyar könyvvállomány (egyre megbízhatóbb) teljessége. Egyre újabb olvasói rétegeket vonzott a Hírlapkönyvtár megalakulása és az önálló hírlapolvasó létrehozása (1890). Az 1890-es évek végére kialakul a Széchényi Könyvtár és a nagyobb vidéki könyvtárak, intézmények között a könyvtárközi kölcsönzés rendszere, bár ennek mennyisége kezdetben évente nem éri el az ötvenet. A külföldi könyvtárközi kapcsolatok is zavartalanul fejlődnek (kivéve Párizssal).

Fejérpataky László negyven évnél hosszabb időt töltött a Magyar Nemzeti Múzeum szolgálatában. 1882-ben lett a levéltár vezetője, 1893-tól a Könyvtár igazgató őrje. Fialat kora ellenére ekkor már tekintélyes tudósi múlt állt mögötte. 1857-ben született a felvidéki Eperjesen. Gyermekkorában címeres pecsétet gyűjtött édesapja irodájában, e korai érdeklődés talán már magában rejtette későbbi vonzódását a címertan iránt. Neve 17 évesen tűnik föl először nyomtatásban: a Fővárosi Lapok hasábjain, egy fordítás élén, később éveken át közöl útirajzokat és népszerű történelmi jegyzeteket. Alig 19 éves, amikor első történettudományi művét közzé teszi (Irodalmunk az Árpádok korában, 1878), a középkor és közelebbről az Árpád-kor lesz később is fő érdeklődési területe. 1878-ban bölcsészdoktori, a következő évben történelem-latin szakos tanári diplomát szerez. Ösztöndíjjal Bécsbe kerül, az Institut für Geschichtsforschungban a történelmi segédtudományokat, különösen az oklevélkritikát kutatja. A tanulmányút nem volt hiábavaló, a tanultakat a pannonhalmi alapítólevélről írott dolgozatában hasznosítja, ennek alapján 1879-ben – 21 évesen (!) – az oklevéltan egyetemi magántanárává nevezik ki.

Feldolgozza a budapesti Egyetemi Könyvtár latin kódexeit, majd a Magyar Nemzeti Múzeum oklevéltárát rendezi –, e két műhelyben szerzett ismeretei a

történeti segéd tudományok szakértőjévé teszik. 1883-ban, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság kiadásában megindítja a Turult, a történeti segéd tudományok magyarországi folyóiratát.

Míndez azonban a tudományos karriernek még csak a kezdetét jelenti. A történettudományok helyzetéről, és a további kutatások irányáról vallott nézeteit az 1885. évi történész kongresszuson fejt ki. A széles körű anyaggyűjtés és az összefoglaló monográfiák után itt volna – hirdeti Fejérpataky – a rész kutatások ideje. Ez azonban elképzelhetetlen a források és oklevelek hiteles és igényes kiadásai nélkül. Európa ezen a területen messze előttünk jár, figyelmezteti tudóstársait. A kritikai forráskiadások bevezetését sürgeti, ő maga igényességben felülmúlhatatlan.

A könyvtárigazgató és a tudós történész célja egybeesett, amikor az alapító Széchenyi Ferenc célját mind tökéletesebben akarta valóra váltani: „ennek elérésére szentelte ifjúkori lelkesedését, férfikorának teljes munkaerejét, hajlott korának tapasztalatait” (Áldásy Antal).

A magyarországi hungarikaállomány teljességének megteremtése és a beszerzés folyamatosságának megtartása érdekében Fejérpataky László újrafogalmazta a kötelezpéldány-törvény tervezetét, az elfogadott 1897. XII. tc. az ő tervezetén alapul. Figyelme nemcsak a hazai források maradéktalan gyűjtésére terjedt ki, a Széchenyi Könyvtár ezekben az években szinte minden jelentősebb európai könyv- és oklevélárverésen jelen volt, számos oklevelet sikerült a nemzeti könyvtár számára meg- vagy visszaszerezni. Figyelemmel kísérte a hazai magángyűjteményeket, ezek megszerzése érdekében fáradhatatlanul kilincselte, és igyekezett előteremteni az anyagi eszközöket.

Fejérpataky igazgatósága előtt (1882) a levéltár anyaga a kéziratáréval egyesítve, tudománytalan módon került nyilvántartásra. A két állományrész szétválasztása, fondok alakítása és a történetiség szempontjainak az érvényesítése Fejérpataky irányítása alatt történt. A Széchenyi Könyvtár a hazai főrangú és nemesi családok levéltárát olyan nagy számban őrizte, hogy bátran mondhatjuk a történeti nyelv tudomány, a családtörténet és a címertan terén az ország vezető intézményének.

A XX. század első évtizedében számos írói hagyatéék és kézirat került a Széchenyi Könyvtár állományába. Petőfi, Vörösmarty, Tompa, Jókai teljes írói hagyatéka, 1913-ban a Madách-hagyatéék (Az ember tragédiája kéziratának kivételével). De írónk-költőink levelezése is nagyrészt itt volt megtalálható: Kazinczy, Bajza, Toldy, Kölcsey, Arany, Eötvös levelezése.

A nemzeti könyvtár állományának érdekes színfoltját jelentik a színlapok és a színeszi hagyatékok, Szigligeti Ede színműíró teljes hagyatéka, Fánecs Lajos színész 16 kötetből álló színlapgyűjteménye, Dériné Széppataki Róza 12 kötetes naplója, és Egressy Gábornak, a korszak legkiválóbb magyar színészenek a teljes hagyatéka. De ide került a szomolnoki német színház (Szepesség) iratanyaga, valamint Szinnyei József színlapgyűjteménye is.

A századforduló környékén Európa vezető könyvtárai már felhagytak a helypazarló szakrendi elhelyezéssel, a kiadványok mennyiségének robbanásszerű növekedése ezt egyre kevésbé tette lehetővé. De megjelentek és gyors ütemben terjedtek el a kisebb méretű és jobban használható katalóguscédulák is. Fejérpataky elvetette a numerus currens elvét, egyúttal elvetette a rekatalogizálás rémét és a könyvtár velejáró elkerülhetetlen bezárását is. A XX. századi modern és használható könyvtár

megteremtése így még távolabbra tolódott. (A kötelespéldány-szolgáltatás során beérkező művek egy évnél hosszabb idő után jelentek meg a katalógusban.)

A korszerű nemzeti bibliográfia megteremtésére több komoly erőfeszítés történt, Gulyás Pál, Kőhalmi Béla már az 1910-es évtizedben koncepciót dolgozott ki a nemzeti bibliográfia előkészítésére és kiadására, egy Magyar Bibliográfiai Intézet létrehozására. A kulturális kormányzat azonban nem biztosította a szükséges anyagi forrásokat, a terveket pedig a közeledő háború hosszú időre elso-dorta.

1916-ban Fejérpataky László a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatói teendőinek az ellátására kapott megbízást. Mindez azonban nem gátolta, hogy a Széchényi Könyvtár vezetését továbbra is zökkenőmentesen elvégezze. A Könyvtárban ki-váló könyvtárosok és tudósok voltak segítségére.

Fejérpataky a gyűjtemények egységét csak emberfeletti erővel volt képes meg-őrizni. A Múzeum és a Könyvtár zavartalan működésének megtartására alkal-manként személyes fellépésére és példamutató bátorságára is szükség volt. 1919 őszén, Budapest román katonai megszállásakor, a fegyveres garázdálkodókkal dacolva védte meg a Magyar Nemzeti Múzeum felbecsülhetetlen értékeit és pó-tolhatatlan állományát. Személyes bátorságát dicséri, hogy bezáratta a Múzeum kapuit, így akadályozva meg a kiszemelt értékek elszállítását. A román tisztekkel folytatott dulakodásban szívinfarktust kapott az akkor már hatvanadik évén túl járó könyvtárigazgató-történészprofesszor. A Múzeum felmentése érdekében ére-lyesen föllépő Bandholz tábornoknak, az Antant-misszió amerikai tisztjének szob-ra áll Budapesten. Fejérpataky László emberi bátorságát csak környezete ismerte. Adózzunk tisztelettel emlékének!

1923-ban halt meg. Akadémiai emlékbeszédben összegezte Fejérpataky László munkásságát Áldásy Antal, Hóman Bálint és mások. Igazi emléket számos tör-ténelmi tanulmánya, forráskiadása, az épségben és egységben megtartott Magyar Nemzeti Múzeum és a XX. századba értékeivel és gondjaival átkalauzolt Széché-nyi Könyvtár őrizi.

Lukáts János

Ezerarcú OSZK

OSZK. E néhány betű mindannyiunk számára egyet jelent: Országos Széchényi Könyvtár. A könyvtár, melyben minden Magyarországon megjelent könyv meg-található és mindenki számára hozzáférhető. Az ország kulturális életének egyik legfontosabb központja. Az idén 200 éves könyvtár azonban ennél sokkal több. Kutatók keresnek és találnak itt mindig újabb és újabb forrásokat munkájukhoz, diákok napról-napra nagyobb tudásanyag birtokába kerülnek az épület falai között, olvasók és könyvtárosok tízezrei használják adatbázisaikat, kiadványaikat, melyek nélkülözhetetlenek munkájukhoz, tanulmányaikhoz. De bárkit, aki csak egyetlen egyszer látogatott el ide, és talált meg egy számára igen fontos dokumentumot, elvágthatatlan szellemi szálak fűzhetnek a könyvtárhoz.

Az alábbiakban közülük néhányan fogalmaznak meg véleményeket, gondolatokat, melyek által előtűnnek számunkra az OSZK különböző „arcai”.

FRIED ISTVÁN – 1934-ben született, 1973–1984 között az OSZK dolgozója, 1984-től a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékén tanít. Negyvennél több kötete jelent meg. Legutóbbi művei: *A (poszt)modern Petőfi*, 2001., „Ne az író történjen meg, hanem a műve”, 2002. (Márai Sándorról).

– *Két évtizede egyetemi tanárként dolgozik, és mint olvasó veszi igénybe a Széchényi Könyvtárat, de előtte hosszú ideig – még a Múzeum körüli épületben – a munkatársa volt. Milyen volt a könyvtár abban az időben?*

– Az én feladatom a tudományos tájékoztatás volt. A kilencven üléshez tartozó olvasóteremből nyílt a munkaszoba, ahol öten–heten dolgoztunk. Itt voltak a segédkönyvek. Az olvasók személyesen vagy telefonon történő kérdéseire tájékoztatást adtunk: bibliográfiai felvilágosítást vagy az adott munkájukhoz nyújtottunk segítséget. Másrészt a levélben érkező kérdésekre válaszoltunk. Külföldi könyvtárak, kiadók munkatársai, illetve kutatók is megkerestek minket. Voltak nagyon érdekes tudományos kérdések, de voltak, akik családjuk történetét kutatták vagy éppen keresztrejtvényfejtők is, akik adott kérdéskörrel elakadtak. Tehát a legváltozatosabb módon próbáltuk az olvasókat kiszolgálni. Emellett a mi feladatunk volt a tudományos olvasóterem ügyeletének ellátása. Ez a helyiség egy másik raktárrészből nyílt. Ide azok ültek be, akik csöndben, nyugodtan szerettek volna olvasni, kevésbé szerették a nyüzsgést. Az olvasóteremben ugyanis diákok tanultak, jöttek-mentek, és akkoriban – az első időkben – a raktáros még személyesen vitte oda a dokumentumokat az olvasóknak. A sorok között közlekedett. Nyáron pedig a Múzeum körüli nyíló ablakok tették viszonylag zajossá. Mindemellett a hely nagyon családias volt. Voltak törzsolvasók: kitűnő kutatók, írók. Végigkísérhettük azt, hogy egy fiatal olvasóból, egyetemistából miként lett az ország legjobb írója.

– *Őn tanúja lehetett a Várba költözés előkészületeinek. Hogyan folyt ez a munka?*

Nemcsak az előkészületeket láttam, hanem 1985-ben fél évig még másodállásban itt is dolgoztam. Megkértem arra, hogy a jelenlegi bibliográfiai jellegű segédkönyvtárnak, illetve szláv anyagának – de egyébként az egész anyagnak – az elrendezésében segítsék. Az előkészületek évtizedekig tartottak, hiszen egész más olvasói terekben, rendszerben kellett gondolkodni, mint a régi helyünkön. Részben arról volt szó, hogy a könyv, folyóirat és egyéb állomány gyarapodott. Itt megszűnhetett a zsúfoltság, ami a Múzeum körüli jellemző volt. Fel kellett készülni arra is, hogy a nehezebb megközelíthetőség ellenére a Várba többen jönnek. Ez mind a raktári osztálynak, mind a tájékoztató osztálynak és mindazoknak, akik részt vettek ebben, nagy feladatot jelentett. Az úgynevezett gépesítés nem történhetett meg a régi épületben. Azt a gépi rendszert, amely ma már teljesen természetes, a számítógépek, melyeket ma használnak, mely megkönnyíti a feladatot és tájékoztatást, már az új épületben alakították ki. Egy nem könyvtárnak készült épületet kellett könyvtárrá átalakítani.

– *A költözés ezek szerint elkerülhetetlen és egyben pozitív lépés volt.*

– Azok a keretek, melyek között a régi könyvtár működött, lehetetlenné tették az érdemi munkát. Mindenképpen bővítésre kellett sort keríteni. Szóba jött egy Múzeum körüli bővítés, de az széttagoltságot eredményezett volna. Akkoriban alakult ki egy kulturális központ kialakításának terve, melyet a Várnegyedben szerettek volna létrehozni. Így ez lett az új helyszín. Egyik nagy előnye az, hogy egy helyen van, bár vannak külső raktárak. Sőt, bár ez alig érthető, még mindig vannak ládázva könyvtári anyagok, de a szétszottság, mely a régi viszonyokat jellemezte, megszűnt. Ilyen szempontból rendkívül pozitív volt a változás.

– *Ma olvasóként keresi fel a könyvtárat. Milyen változásokat lát? Hogyan vélekedik a számítástechnika fejlődéséről és térhódításáról a könyvtárban?*

– Az egyetemi munkámhoz éppen úgy hozzátartozik a kutatás, mint ahogy a könyvtári munkámhoz is hozzátartozott. És minthogy teljes a hungarikaállomány, a magyar vonatkozású anyagokat tekintve itt találok meg a munkámhoz szükséges forrásokat, itt dolgozom. A könyvtárat nem a számítógépek, hanem a benne dolgozók teszik könyvtárrá. A legtökéletesebb technikai felszereltséget is működtetni kell, a gép csak azt tudja, amit az ember akar, hogy tudjon, úgy működik, ahogy az ember működteti. Az OSZK, amikor én ott dolgoztam, igen kitűnő emberek találkozóhelye volt, hiszen akiket valamilyen okból 1956 után nem engedtek egyetemi vagy egyéb nyilvános pályán működni, azok meghúzhatták magukat a könyvtárban. Volt egy olyan időszak, amikor Hankiss Elemér a könyvtárban dolgozott, vagy másik időszak amikor Szauder József professzort is a könyvtár kollégái között tisztelhattük. Nekem szerencsém volt Berlász Jenő egyetemi tanár mellett ülni. A probléma mindig a raktári osztállyal volt, hiszen ott volt a legnagyobb a fluktuáció. Mire megtanulták a raktári munkát, felvették őket az egyetemre vagy találtak egy olyan munkahelyet, ahol több pénzt kaptak. Én úgy látom, hogy a mai OSZK-ban is elég nagy a fluktuáció. Nem tudom, megvan-e a könyvtárnak az a lehetősége, hogy kitűnő kutató könyvtárosokat foglalkoztasson, vagy ők is elmennek olyan pályára, ahol több pénzt keresnek, mivel tudjuk, hogy a közgyűjteményi dolgozók nincsenek megfizetve – főleg ha nincsen megfelelő szakképesítésük. Tehát a fluktuációt változatlan problémának látom. Nem tudom, sikerül-e manapság megvalósítani azt a gyakorlatot, hogy mikor a kezdő könyvtáros belép, végigjárja az osztályokat, hogy megismerje az összes könyvtári fázist és megtanulja, hogy milyen a könyvtár egészében. Én úgy látom, hogy a fiatalok belépnek valamilyen munkakörbe, és csak azt látják el és ismerik meg. Több év kell az OSZK anyagának megismeréséhez, hiszen nemcsak könyvek és folyóiratok, hanem nagyon sok más is megtalálható itt. *A Széchényi Könyvtár ebben a komplexitásában elsőrendű nemzeti érték.*

KOMLÓSI JÓZSEF – 1999 októberétől a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár igazgatója. Az intézmény Fejér megye legnagyobb nyilvános könyvtára.

– *Könyvtárunk, mint megyei könyvtár, az OSZK mely szolgáltatásait veszi igénybe?*

– Az utóbbi időben főként az elektronikus formában használható központi szolgáltatásait. Ez nem jelenti azt, hogy az OSZK nyomtatott kiadványait nem rendeljük meg. Csökkentett példányszámban – de továbbra is – jár a Magyar Nemzeti Bib-

liográfiának valamennyi füzetec: a Könyvek bibliográfiája, az Időszaki kiadványok repertórium a és a többi is. Nagyon örülünk és hasznosnak tartjuk, hogy egyre több szolgáltatás érhető el az interneten. Itt gondolok a Magyar Nemzeti Bibliográfiára, a Hungarika névkataszterre, a Manczi adatbázisra. A Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek Bibliográfiája elektronikus változatára előfizetünk, ezt a szolgáltatást 3 éve használjuk. A könyvek feldolgozásánál igen nagy hasznát vesszük, mivel a saját adatbázisunkba innen töltjük le a szükséges rekordokat. Gondot okozott ebben az évben, hogy késéssel hozza az új könyveket a Bibliográfia, így sajnos nem tudjuk elég hatékonyan használni az adatbázist. Biztos, hogy találnak erre a problémára megoldást, mert korábban nagyon jól működött ez a szolgáltatás, ugyanis a Hunmarc-rekordokat a könyvek beérkezése előtt egy-két hónappal megkaptuk.

– *Az OSZK – bár nem kölcsönöz eredetiben – nagy részt vállal a könyvtárközi kölcsönzésben. Milyen esetekben küldenek hozzájuk kéréseket?*

– A könyvtárközi kölcsönzésnél az OSZK-hoz viszonylag kevés alkalommal fordulunk, két esetben viszont feltétlenül igénybe vesszük. Részben saját olvasóink, részben más könyvtárak külföldi könyvtárközi kérését közvetítjük feléjük. Nagy segítséget még akkor nyújtanak, mikor például régi folyóiratokból kérnek cikkeket az olvasók. Ezeket fénymásolatban kapjuk meg.

– *Milyen személyes tapasztalatai vannak? Milyen esetekben használta a Széchényi Könyvtárat olvasóként?*

– Amit mindenki tud a könyvtárról és mindenki szeret benne, az az, hogy minden megvan. Helyismereti munkák esetén és szakdolgozat készítésekor is mindent megtaláltam, amihez itt Székesfehérváron nem tudtam hozzáférni. Remélem, ez így lesz 100-200 év múlva, a ma megjelenő kiadványok esetében is!

GYURGYÁK JÁNOS – történész. 1985-től a Századvég című folyóirat főszerkesztője. 1989–1995 között a Századvég Kiadó vezetője, 1990–1995 között a Századvég Alapítvány titkára. 1987-től politika elméletet oktat az ELTE Bölcsészettudományi Karán és a Bibó István Szakkollégiumban, 1991-től az ELTE JTK-n, 1993-tól pedig a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Politológia Tanszékén, az Osiris Kiadó vezetője. Főbb művei: Mi a politika? (szerkesztő), 1994., Szerkesztők és szerzők kézikönyve, 1997., A zsidókérdés Magyarországon, 2001.

– *Mióta olvasója a Széchényi Könyvtárnak?*

– A Múzeum körúton egyetemista koromtól kezdve rendszeresen látogattam a könyvtárat. Majd mikor az OSZK átköltözött a Várba – talán egyfajta dachból – más könyvtárakat kerestem fel. Annyira szerettem a régi helyszínt és kötődtem hozzá, hogy az újat nem akartam elfogadni.

– *Ma viszont a könyvtár törzsolvasói közé tartozik. Minek köszönhető a „viszszatérés”?*

– Teltek az évek, és a munkámból kifolyólag akarva-akaratlanul fel kellett keresnem. Mikor a Szerkesztők és szerzők kézikönyvét írtam, a Széchényi Könyvtár nélkül igen nehezen boldogultam volna. Aztán lassan megismertem és meg-

szerettem. Végigjártam a könyvtár különböző helyeit, mire rátaláltam arra a kis kutatóhelyre, ahol az elmúlt években rendszeresen dolgoztam. A törzsolvasó sokszor és sok szempontból sokkal jobban ismeri a könyvtárat, mint maguk az ott dolgozó kollégák. Én ma ebben a könyvtárban érzem otthon magam. A munkámhoz az Olvasószolgálat munkatársaitól maximálisan megkapok minden segítséget, amit nagyon köszönök. A kollégák közül kiemelném Ottovay Lászlót, az Olvasószolgálati és Tájékoztató Főosztály vezetőjét, Lakatos András, Somogyi Pálnét és közvetlen munkatársait, akik tökéletes kiszolgálásban részesítenek. Itt megtalállok mindent, hiszen ez az egyetlen hely, ahol teljes a hungarika anyag. Viszont elkésérítő a külföldi dokumentumállomány hiányossága. Ez a magyar könyvtárügy 20–30 éve húzóóó, megoldatlan gondja. A magyar intellektuális életnek sok problémája van: a megosztottság, a belső kritika hiánya stb. Szorosan ezek mögé sorolom az idegen nyelvű dokumentumok hozzáférhetőségének nehézségeit. Az OSZK ellátottsága ebből a szempontból az általános hazai állapotokat tükrözi. Hiába utaznék ugyanis Szegedre vagy Debrecenbe, ott sem jobb a helyzet. A külföldi könyvtárközi kölcsönzés pedig hosszú időt vesz igénybe. Én most nem is azokra a speciális könyvekre gondolok, melyek esetében ez érthető, hanem a standard kézikönyvekre és az alapirodalomra. A magyar könyvtári struktúrának ez a gyenge láncszeme. Az OSZK egyik törekvése lehetett volna és lehetne is ennek a pótlása. Természetesen tudom, hogy ez főként az anyagiaktól függ. Megoldás lehet egy, ezt a funkciót betöltő új könyvtár létesítése, bár ez valószínűleg milliárdos nagyságrendű beruházást jelentene.

– *Ön egy kiadó igazgatója szemüvegén keresztül is látja a könyvtárat.*

– Igen, ez feltétlenül egy másik nézőpont, mely több oldalról közelíthető meg. A közelmúltban Móricz és Kormos gyermekmeséit és verseit szerettük volna kiadni. Az örökösöktől kértünk könyveket. Kiderült, hogy ők a töredékét sem ismerték a fellelhetőeknek. Végül is másolatokat készítettünk a könyvtárban az egész anyagról. Ebből a példából is jól látható a Széchényi Könyvtár nélkülözhetetlen szerepe. Nem is tudom, mi történt volna, ha itt nem leljük fel ezeket a műveket! Gyakorlatilag elveszett volna az életművük egy része. Másrésztől a könyvtárnak van egy olyan szolgáltatása, hogy kérésre bizonyos ideig félreteszik a könyveket. Ezeket a könyveket reggel, munkakezdés előtt általában megnézem. Ebből következtetni tudok arra, hogy mit olvasnak az emberek. Szintén figyelem a sokat használt szabad polcos könyveket. Ez a könyvek újrakiadása miatt fontos. Végül, de nem utolsó sorban az OSZK az intellektuális élet egyik fontos központja. Számos kutatóval, íróval találkozom itt, akikkel nap mint nap megvitatjuk a magyar intellektuális élet dolgait. Sokat tanulok ezekből a beszélgetésekből. Szerintem tehát jobb helyen vagyok itt – még ebből a szempontból is – mint ha egy hivatalban ücsörögnék.

PÉTER KATALIN – az MTA Történettudományi Intézetének tudományos tanácsadója, a történettudomány doktora. A reformációval kezdődő korszakról jelentek meg könyvei, illetve tanulmányai magyarul és más nyelveken. Részt vett az ugyanerről az időszakról szóló és ugyancsak részint itthon, részint külföldön kiadott összefoglalások készítésében. Megjelenés alatt van a Köpeczi Béla főszerkesztésével írt nagy, háromkötetes Erdély története című

munka amerikai kiadása, amelyben a Bocskai szabadságharctól a II. Rákóczi György uralkodása végéig tartó „aranykor” bemutatása származik tőle.

– *Kedves tanárnő, kezdjük talán ott, hogy mióta van kapcsolatban az Országos Széchényi Könyvtárral.*

– 1959-ben iratkoztam be először. Ma már alighanem a legrégebbi olvasók közé tartozom. Borsa Gedeon, a könyvtár tekintélyes munkatársa egyszer tiszteletbeli OSZK-snak nevezett. Ez az akadémiai doktori vitám alkalmával történt. Véletlenül, mert az Akadémia épületét akkor tatarozták, és a vitát a könyvtár dísztermében tartottuk. Én azonban a helyszín megválasztását szimbolikusan értelmeztem – Borsa Gedeon kijelentése szerint mások is. Nagyon sokat köszönhetek a Széchényi Könyvtárnak. Ebben egyébként nincs semmi rendkívüli; aki a magyar történelemmel vagy a magyar irodalommal foglalkozik, nem lehet meg nélküle.

Első beiratkozásom idején még lent volt a könyvtár a Nemzeti Múzeum épületében. Ott, az úgynevezett Apponyi folyosón kis, egyszemélyes asztaloknál lehetett kéziratokat és régi nyomtatványokat olvasni, úgyhogy legrégebbi kutatói élményeim ahhoz a helyhez kötnek. Patinás volt, de nem különösebben tágas. Soha nem felejttem el azt a megrázkódtatást, amit az átköltözés okozott. Elámultam a vári épület pompáján, a tágas lépcsőházon, a sok márványon, kandeláberekben. Ösztönösen azt vártam, hogy a könyvtárosok is átlényegülve, selyemben, bársonyban fogadjanak. Ehelyett régi ruhájában, sírva ült a kéziratolvasóban az a szegény lány, akinek egyszerre kellett az olvasókkal foglalkoznia és a monitoros biztonsági rendszert kezelnie. Fegyveres őrök járkáltak mindenütt, de hamarosan megváltozott a hangulat. A túlzott biztosítás, a fegyveresek eltűntek, és a könyvtárosok minden jel szerint élvezik a csodálatos munkahelyet. Én mindenestre nagyon szeretek odajárni.

– *A költözésen kívül milyen változásokat tapasztalt a könyvtárban?*

– Néhány hónappal ezelőtt nagy meglepetés ért. Kérőlapot akartam kivenni a tartóból, de tapintásra úgy éreztem, egész csomó összeragadt. Közelebről láttam, hogy nem összeragadtak, hanem ma már többszörös másolatban állítjuk ki a kéréseket. Az OSZK nagyüzemmé vált. Már nem elég egyetlen kis perforált cédula. Nyilván bonyolult adminisztrációval kell számon tartani a sokszorosára dagadt forgalmat. Bizonyosan nagy teher a dolgozóknak, de ha valaki szívén viseli a magyar kultúra ügyét, csak elismeréssel fogadhatja azt, hogy az Országos Széchényi Könyvtár olvasóközönsége a kutatók szűk körén túlra is kiterjedt. Ez a gyökeres változás ellentmond a könyv sorsáról szóló sok pesszimista jóslatnak. S általánosítható is, mert minden könyvtárban, ahol megfordulok, ezt tapasztalom. Egyikben-másikban nemrégén még a légy zümmögését is lehetett hallani, ma olyan zsúfoltak, mint egy-egy pályaudvar váróterme csúcsgorgalom idején. Úgy látszik, a könyvben tárolt műveltség és az olvasó viszonya nem olyan egyszerű, mint amilyennek gyakran feltételezzük. Most azonban nem tudományfilozófiai beszélgetést folytatunk, hanem az Országos Széchényi Könyvtárról van szó. Erről röviden azt mondhatom, hogy jól állja az olvasók invázióját.

– *Ön szerint felkészülhetett a könyvtár erre a nagy változásra?*

– Lehet, hogy elfogult vagyok, de az az érzésem, az OSZK nem pusztán felkészült a könyvtárhasználat demokratizálódására, hanem maga is gerjesztette a folya-

matot. Hogy legelemibb gesztusnál kezdjem: nagyon jól szerkesztett és terjedelmes kézikönyvtárat tartanak az olvasótermekben. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy az olvasó percek alatt, esetleg könyvtáros segítségével, megtalálja nagy írók műveit éppen úgy, mint a legkülönbözőbb szótárakat vagy forráskiadványokat; hosszan sorolhatnám. Egyszerűen kényelmes az OSZK-ban dolgozni, ami vonzza az olvasót. Mondok egy példát. Múltkor bonyolult okokból arra voltam kíváncsi, hogyan kerülhetett József Attila Hazám című versébe egy 16. századi irodalmi motívum. Ha jól emlékszem, mindössze fél óráig tartott a probléma megoldása, mert minden József Attila kiadás, a róla szóló irodalom bibliográfiája és legfontosabb darabjai ott voltak egymás mellett a szabadpolcon. Természetesen mentem az OSZK-ba, mert ilyen ügyekben mindig oda megyek, de küldtem már diákok, ismerőst vagy fiatal kollégát is, és többnyire odaszoktak. Ugyancsak olvasókedv-keltőnek tartom a remek elektronikus katalógust. Úgy láttam, először főleg a fiatalok vetették rá magukat. Talán azt az érzést adta nekik, mintha az interneten lógnának. Ma már mindenki használja, mert a keresés számtalan lehetőségét adja. Elég például, ha az ember egy címből egyetlen szóra emlékszik, és néhány kattintással eléri a megfelelő kiadványt. Szándékosan használom a kiadvány szót: a katalógusban folyóiratcikkekre is kereshetünk. Hozzáteszem persze, hogy e mögött az egyszerűen használható katalógus mögött összetett és sok könyvtárosi munka van. Mert az elektronikus adatkezelő rendszerek csodálatosak, de ha a megfelelő adatok nincsenek – átgondolt, fáradságos munkával – beléjük táplálva, nem érnek semmit.

Az OSZK internetes honlapján pedig időnként cél nélkül, szórakozásból sétálok. Nemesak rengeteg direkt információt tartalmaz, hanem elektronikus közvetítéssel megnyitja a világ nagy részének könyvgyűjteményeit. Emellett elvezet a világhálón az elektronikus folyóiratoktól kezdve valódi kiállításokon keresztül virtuális szövegekig, vagy a könyvtárosok szervezeteinek adataitól az OSZK gyűjteményeiig mindenhová, ahol a könyv fogalmához tartozó tájékoztatás található.

Az ember azt hinné, az ilyen, kihelyezett adatszolgáltatás elvonja az olvasót a könyvtártól. És valószínűleg van is ebben valami. Bibliográfiai adatokért például miért mennék be a könyvtárba, ha a legkülönbözőbb katalógusokat megnézhetem az íróasztalomon álló számítógépen? Azt hiszem azonban, nem kevesen vannak úgy, hogy a könyvtárat, és tegyük hozzá, nemcsak az OSZK-t, hanem magát a műfajt, az interneten fedezik fel.

Vagyis úgy tűnik – de lehet, hogy ez már a könyvtár iránti elfogult rajongásnak hat –, az Országos Széchényi Könyvtár a legmodernebb eszközökkel mintegy becsalogatja az olvasót. Egyébként nem bánom, ha rajongónak hatok; a szakmámon kívül tényleg kevés dolog érdekel úgy a külvilágból, mint a könyvtárügy. Igaz, nagy hátrányom, hogy olvasó, nem pedig könyvtáros vagyok. Egy jó barátom könyvtáros. Veszekedni kizárólag könyvtáron veszekszünk. Eltérő, sokszor ellentétes szempontból ítélünk meg katalógusokat, könyvgyűjteményeket, a könyvhöz való hozzáférés lehetőségeit.

– *Könyvtári kiadványokon is szoktak veszekedni? Ezt azért kérdezem, mert az Országos Széchényi Könyvtár fontos feladatának tartja a kiadói tevékenységet. Ismeri az így hozzáférhetővé tett munkákat? Használja őket?*

– Úgy tudom, legutóbb az „Uralkodók és corvinák”, előtte pedig a Corvina kiállítás gyönyörű katalógusa jelent meg. Természetesen ismerem őket. A kiál-

lítási katalógus segítségével egy 16. századi szövegelem eredetét készülök kideríteni. Bevallom azonban, hogy szeretem a szép könyveket, de a szépségnél többre tartom a praktikus értéküket. A kiadványok praktikus értékét egyáltalán. Így gyakran használom az OSZK CD-ROM-jait. Egész sor jelent meg; a leg-hasznosabb könyvészeti információkhoz lehet velük hozzáférni. Sőt ezen túlmenően, némi leleménnyel, hasznos művelődéstörténeti adatbázis hordozóiként kezellem őket.

Újabban, nagy öröömre, azt tapasztalom, hogy az Országos Széchényi Könyvtárban a könyvtörténet, illetve a könyvtártörténet egyik új hazai központja alakul ki. Ha jól érzekelem, nemzetközi kapcsolatrendszerük van. Szerencsés vállalkozásnak tartom, mert kiválóan illik a nemzeti könyvtár profiljához.

KELEMEN ISTVÁNNÉ – az érsekvadkerti Mikszáth Kálmán Közművelődési Intézmény, Könyvtár vezetője. 1975 óta könyvtáros, jelenlegi munkahelyén pedig 1982 óta dolgozik.

– *Érsekvadkert Nógrád megye egyik községe. Földrajzilag ugyan messze esik a Széchényi Könyvtártól, de mint minden könyvtár, az Önöké is szoros munkakapcsolatban áll vele.*

– Érsekvadkert közel 4 ezer lakosú község. Szép a környezet, de gazdaságilag nehéz helyzetű a régió. A gazdasági nehézségek következménye, hogy a környéken alig maradt fenn könyvtár a kisebb településeken, csak a városokban. Hogy életben maradjon az intézmény, igényt kellett teremteni neveléssel és reklámozással. Emellett az új igények kiszolgálására is törekedtünk. Így most áll a könyvtár mint megnyugtató környezet a tudás megalapozásához és igényes szórakozás biztosításához, az olvasóteremben már Teleház is működik. A kisebb település, a kisebb könyvtár azonban nem jelent alacsonyabb olvasói igényességet. Itt is gyors és szakszerű információt vár a betérő, mint bármelyik más nyilvános könyvtárban. Hogy ez nem illúzió részéről, hanem működik is, azt az 1997. évi törvénnyel megalapozott könyvtári rendszer biztosítja. És itt lép be a képbe a nemzeti könyvtárral, az Országos Széchényi Könyvtárral való közvetlen és közvetett kapcsolat. A könyvtárunk mint intézmény közvetett módon kapcsolódik a nemzeti könyvtárhoz. Mivel a nyilvános könyvtári rendszer működtetése, a központi szolgáltatások biztosítása az OSZK feladatai közé tartozik, azt is mondhatjuk, hogy nemcsak a könyvtári munkánk minősége függ a kapcsolattartástól, hanem a rendszeres működésnek is feltétele.

– *Hogyan valósul meg mindez a gyakorlatban?*

– Kezdjük az állománygyarapítással, azaz a könyvrendeléssel. A megrendelés történhet könyvkiadói katalógusokból, könyvügynököktől, könyvesboltok kínálatából. Mindnek vannak előnyei és hátrányai is. Ezeket a módszereket újdonság utáni vágyból mind kipróbáltam, tehát tapasztalt beszerzőként állíthatom: a „number one” a könyvpiac felderítésében az Új Könyvek állománygyarapítási tanácsadó. A rendszerváltás előtt a néhány nagy könyvkiadó biztos adatbázisa kiismerhető volt. Napjaink elszaporodott könyvkiadóinak, a szervezetlen magánkiadásoknak az útvesztőjébe kár belebonyolódni. Az Új Könyvek 38 éve tekinti át megbízhatóan a Magyarországon megjelenő kiadványokat, és látja el azokat re-

cenziókkal, annotációval, ajánló jelzetekkel. S hogy ez mennyire hasznos útbaigazítás, azt mindenki tudja, aki könyvtári állományt épít. A megnövekedett igény gyorsaságra, a felszaporodott dokumentumtermés pedig megújulásra készítette az Új Könyvek szerkesztését. Hogy ez előttünk, könyvtárosok előtt se legyen ismeretlen, a Könyvtári Intézet gyűjteményszervezési osztálya több csatornán keresztül is felvilágosítja az érdekelteket. Idén tavasszal részt vettem Balassagyarmaton, a Madách Imre Városi Könyvtárban egy olyan szakmai napon, ahol Hölgyesi Györgyi beszélt nekünk a változásokról. Hölgyesi Györgyinek elismeréssel adóztam a színvonalas recenziók megalkotásáért, amelyekre sokszor rácsodálkozom. Középső (magyar szakos egyetemista) fiam próbálkozott már napilapoknak készítenő könyvismertetésekkel: innen tudom, milyen emberpróbáló munka ez, ha becsületesen végzi valaki. Bár már megtettem, most újból elismerésem fejezem ki ezért a Könyvtári Intézet érdeklét dolgozóinak, és azt kívánom, erősítse őket, hogy hasznos feladatot hajtanak végre. A gyűjteményszervezési osztály tanácsaival a megyei könyvtáron keresztül is találkoztam már, amikor a gyűjtőköri szabályzat elkészítéséhez kellett segítség, más alkalommal pedig elavult könyvek selejtezését végeztem az ő útmutatójuk alapján.

– *Hogyan jellemezné munkakapcsolatukat a Könyvtári Intézettel?*

– Az országos könyvtári statisztika gondozása, elemzése a Könyvtári Intézet profilja. Pontosabban a szervezési osztályuk feladata. De ez csak az egyik kapcsolódási pont. Az érdekeltségnövelő pályázat adatlapját is nekik kell továbbítani. Év végén nagyon jól jön az a kis pénz, melyet e támogatási forma által kapunk. Vannak esetek azonban, amikor a szolgáltatásaikat veszem igénybe. Ha szeretném elérni mondjuk a bonyhádi városi könyvtár egyik dolgozóját, tökéletes kiindulópont lehet a Könyvtári Intézet. Fellepek az internetre a nyilvános könyvtárak jegyzékébe, amelyet a Intézet tart fenn, és megtalálom. Milyen sokszor merül fel a Könyvtári Intézet neve, mint segítő, útmutató szervezeté! Nem hiába tartják úgy, hogy a Könyvtári Intézet az Országos Széchényi Könyvtár ablaka.

– *Térjünk vissza az OSZK szolgáltatásaihoz. Milyen esetekben használják még ezeket a napi munkájuk során?*

– A könyvrendelésben nyújtott segítség mellett a megérkezett könyvek leltári állományba vételénél is igénybe veszem e szolgáltatásokat. Két éve a Szirén-program segítségével végezzük ezt a munkát. Nem a programkészítők alkotják meg a bibliográfiai leírásokat, hanem a Magyar Nemzeti Bibliográfia adatbázisát használják. A törvény előírja: a nemzeti könyvtár feladata a Magyar Nemzeti Bibliográfia készítése. Az OSZK által készített bibliográfiai leírások adják a Szirén adatállományát – ezt használom én is.

– *Nyilván az olvasószolgálati munka során is használja az OSZK adatbázisait.*

– Természetesen. Példának okáért mikor az olvasónak bibliográfiát kell készítenie, az OSZK On-line Katalógusa hiánytalanul megmutatja, milyen dokumentumok találhatóak az adott témáról Magyarországon. A HEKTOR-ban a külföldi könyvek katalógusa is megvan. Az időszaki kiadványok repertóriumához az IKER-en keresztül jutunk el. Volt olyan olvasó, aki szakmai értekezletre készült, és a gyógypedagógia egy speciális problémájáról kért érdekes dolgokat a kollégák

érdeklődésének ébrentartása végett. A téma irodalmában már járatos volt, így mást, többet szeretett volna. Ekkor a Magyar Elektronikus Könyvtárat vettem igénybe. Vannak emberek, akiknek az információ, a tudás terjesztése a céljuk, nem anyagi haszonszerzés. Ők teszik ki az elektromos publikációk alkotóinak zömét. A MEK 1999-től az OSZK anyagi és szakmai támogatásával működik. Speciális esetekben az OSZK és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Elektronikus Könyvtári Szekciója által 1999-ben létrehozott „Mit-Hol” keresőprogram is segítséget ad. Ezzel a lehetőséggel ugyan még nem éltem, de jó tudni, hogy van. A könyvtárközi kölcsönzés szolgáltatását is használjuk. Ennek irányítása is a nemzeti könyvtár feladata. Én évente 20–30 kérést továbbítok általában városi–megyei könyvtárak közreműködésével.

– *Mint magánember is nyilván igénybe vette már a Széchenyi Könyvtárat. Milyen tapasztalatai voltak?*

– Szerencsésnek mondhatom magam, mert sok személyes ismeretség köt az OSZK-hoz. Szeptembertől már a 4. évfolyamát végzem a Bajai Pedagógiai Főiskola könyvtár szakának. A budapesti kihelyezett tagozat diákjaként három éve tanulok a szakma legjobb mestereitől, akik általában az OSZK munkatársai: úgy mint Varga Ildikó, V. Ecsedy Judit, Sonnevend Márta, Sente Ferenc, Vidra Szabó Ferenc, Kasza Irma és még sokan mások. Rajtuk keresztül nemcsak a szakmai ismereteim sokasodnak, hanem némi rálátás nyílik a nemzeti könyvtár munkájára is. A tanuláshoz igénybe szoktam venni az intézményt, főleg a Könyvtári Intézet Szakkönyvtárát. Itt minden egy helyen rendelkezésre áll a szakmai ismeretek bővítéséhez. Az itt dolgozó könyvtárosok részéről mindig nagy segítőkészséget tapasztaltam. Az OSZK munkatársai, vezetői propagálják is a szolgáltatásaikat. Az elmúlt fél év alatt Rády Ferenc, Dippold Péter, Hölgyesi Györgyi, Nagy Attila előadásait hallgathattam meg a már említett, balassagyarmati városi könyvtár által szervezett szakmai naphoz hasonló rendezvényeken. Mindegyikük rengeteg hasznos információval halmozott el.

– *A könyvtárak gondot fordít arra, hogy a gyerekek körében is népszerűsítse az olvasás élményét. Mi a tapasztalata, mennyire ismerik a gyerekek a Széchenyi Könyvtárat?*

– A gyerekeink nagyon érdeklődők. Múlt év őszén 3–4. osztályos tanulók szerepeltek egy regionális könyvtári vetélkedőn (Csukás István művei adták az alapot), és a résztvevőket azzal jutalmaztam, hogy szerveztem nekik egy látogatást a „legnagyobb könyvtárba”, az OSZK-ba. A gyerekeknek különösen tetszett a mikrofilmolvasó és a könyveket szállító kiskocsik. Kis kellemetlenség is adódott: míg én az érdeklődőbbekkel a 6. emeleti kiállítási termeket jártam, az unatkozóbak azt próbálták ki, mekkorát lehet huppanni a kényelmes bőrfotelokon. Szegény teremőr hölgyek biztosan még hetekig szörnyülködtek az én eleven gyerekeim látogatásán. Ez azonban nem befolyásolta azt, hogy 30 tizenéves olvasóm megtapasztalt élményekhez tudja kötni az OSZK nevét.

Egy általam tanított népfőiskolai csoporttal is meglátogattam a könyvtárat, mert tantervükben szerepelt a könyvtárhasználat is. Egyikük sem volt még az OSZK-ban, így minden az újdonság varázsával hatott. Diákjaim egy érdekes dologra döbbsentettek rá. Én, aki többször látogatom a könyvtárat, fenntartások

nélkül fogadtam el a praktikus, funkciócentrikus berendezést, a könyvtár mai belvilágát. Hallottam róla, ezt vártam tőle, nem ért váratlanul első látogatásomkor sem. A népfőiskolásaimat meglepte az éles kontraszt a könyvtár külső és belső képe között. A Budavári Palota díszes épületegyüttesének megcsodálása után az ajtón belépve mindenki azt várta, hogy folytatódik a stílus, és régi belső pompájában tárulnak fel a termek. Az elvárások után csupasznak tűnt a valóság. Elgondolkoztam milyen jó lenne megnézni, maradt-e meg valami a beépítés során lefedett díszítésekéből, és hogy vajon visszaállítható-e még az eredeti stílus. De a könyvtár tekintélye, az információhoz jutás számtalan lehetősége őket is megragadta.

– *Beszélgetésünkéből kiderült, hogy nagyon színes képet mutatnak a Széchényi Könyvtár és egy községi könyvtár együttműködésének lehetőségei.*

– Községi könyvtárunk és a nemzeti könyvtár kapcsolatának feltérképezése élénk vetíti egy „fal nélküli könyvtár” képét, amely egyelőre még csak alakulgat, de ha kihasználja a könyvtáros a lehetőségeket, egyre eredményesebben működik. Ha tényleg élni akarok az adott lehetőségekkel, tudnom kell azokról. Ez a tudás, információ beszerezhető a szakirodalom, a szakmai rendeletek figyelésével és személyes kapcsolatok útján.

REDL KÁROLY – az Országos Könyvtári Kuratórium titkára, az Országgyűlési Könyvtár tájékoztatói igazgatója.

– *Az OSZK életében jelentős szerepet tölt be az Országos Könyvtári Kuratórium. Hogyan fogalmazható meg a testület feladata?*

– Mielőtt a konkrét kérdésre válaszolnék, szeretném felidézni az OSZK történetéből azt a talán ma már kevésbé ismert mozzanatot, hogy az 1807. évi országgyűlés nagy adományáért és hazafiúi szolgálatainak elismeréséért gróf Széchényi Ferenc érdemeit törvénybe iktatta. A kortársak is felismerték tehát ennek az adománynak a jelentőségét, amelyből hosszú folyamat eredményeként létrejött a nemzeti könyvtára. A gyűjtemény alapítása 200. évfordulójának ünnepi hangulatában talán nem tűnik túlzásnak, ha azt mondom, hogy a „könyvtári törvény” megalkotásakor az országgyűlés az alapítói szándékok folyamatos érvényesítése érdekében hívta életre az Országos Könyvtári Kuratóriumot. A testület a nemzeti könyvtár törvényben meghatározott feladatainak megvalósulását van hivatva vizsgálni, elősegíteni.

– *Hogyan biztosítható az „alapítói szándékok” megvalósulása?*

– Az eredeti alapítói szándékokat mára természetesen részletes törvényi szabályok váltották fel, azonban az alap gondolat, hogy a gyűjtemény „a közösségnek hasznára és javára” működjön, ma is érvényes. A Kuratórium személyi összetétele garancia arra, hogy a lehető legszélesebb társadalmi elvárások hangot kaphassanak. A jogalkotó meghatározta ugyanis, hogy a testület munkájában vegyenek részt a tudományos és gazdasági élet jeles szereplői, a könyvtár olvasóközönségének reprezentánsai, valamint a könyvtáros szakma elismert szakemberei is. A Kuratórium folyamatosan kapcsolatban van a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumával, évente pedig jelentést tesz a miniszternek.

– *Milyen kérdések merültek fel eddig a Kuratórium elmúlt két éves tevékenysége során?*

– A Kuratórium 2000 júniusában kezdte meg munkáját, az azóta felmerült számos kérdés közül azonban két olyat szeretnék kiemelni, amelyek hosszú távú hatásúak az intézmény életében. Az első évben behatóan vizsgáltuk az OSZK informatikai állapotát, a második évben pedig a könyvtár stratégiai tervének és az ahhoz kapcsolódó költségvetési terveknek a kidolgozásában működtünk közre.

– *Vannak-e már a Kuratórium tevékenységéhez kötődő konkrét eredmények?*

– Egy konzultatív testület munkájának eredményeit értékelni mindig nagyon nehéz, hiszen nem közvetlen döntést hozó fórumról van szó, a döntések mindig más testületeken, személyeken keresztül valósulnak meg. A látszatát is szeretném elkérni, hogy akár a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának a könyvtárral kapcsolatos, akár az OSZK vezetésének utóbbi időben hozott pozitív döntéseit a Kuratóriumnak tulajdonítsam. Néhány eredményt talán ennek ellenére is megemlíthetek. Nagyon fontosnak tartom, hogy a Kuratórium a jogszabályban meghatározott keretek között folyamatosan működik, és kitűnő munkakapcsolatot alakított ki a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumával, az OSZK vezetésével, valamint a könyvtáros szakmai szervezetekkel. A testület eddigi ülésein mindig élénk, érdemi szakmai vitában – a segítségnyújtás szándékával – tárgyalta a napirenden lévő kérdéseket, és fogalmazott meg javaslatokat. Munkánkról a 3K folyamatosan tájékoztat. Az elmúlt két évben közleményt jelentettünk meg a Nemzeti Kulturális Örökség miniszterének átadott beszámolóinkról. Aki nyomon követte a beszámolóinkban megfogalmazott javaslatokat, és módja van az OSZK életének figyelemmel kísérésére, az eldöntheti, hogy vannak-e összefüggések a javaslataink és a meghozott döntések között. Személyesen azt tekinteném a legnagyobb eredménynek, ha a könyvtár olvasói, felhasználói, munkatársai egyaránt elégedettek lennének az Országos Széchényi Könyvtár működésével, helyzetével. Ebben kifejeződne a Kuratórium munkájának elismerése is, és így maradéktalanul megvalósulna az alapítói szándék.

Pegán Anita

Tükörcserepek

Az OSZK a Könyvtáros írásainak tükrében

Tükör által is homályosan látunk. Mennyit láthatunk hát akkor, ha a tükör előtt meg sem jelenik a teljes látvány, mit adhat akkor az vissza? Diribdarab, hol elmosódottabb, hol élesebb kontúrú látványszeleteket.

Köszöntsék hát ezek – a Könyvtáros lapban megjelent – hol fényes, színes, hol matt és szürke tükörcserepek – történetseletek – a 200. évfordulóját ünneplő Országos Széchényi Könyvtárt, nemzeti könyvtárunkat.

Az 1951-ben először Könyvbarát címmel indult Könyvtáros fél évszázados fennállása alatt elsősorban a „tömegkönyvtárak”, majd későbbi definíció szerint a közművelődési könyvtárak szaklapja. Az az orgánus, amelyben a mindenkori könyvtárügyi aktualitások kapnak helyet. Eltűnődtem az 50 évfolyam tartalomjegyzékeinek lapozgatása közben: vajon miért, hogy koronként igen sok, más időszakokban pedig igencsak gyér híradást találtam nemzeti könyvtárunkról. Talán volt valami elegáns távolságtartás a nemzeti könyvtár részéről a közérthető fogalmazást megkívánó lappal szemben? Talán nem illettek az OSZK tevékenységével, helyzetével kapcsolatos gondok a különféle „könyvtári mozgalmakat”, „irányelveket” követő, kiszolgáló, ugyanakkor mégis számtalan újat felvető Könyvtáros hasábjaira? Talán szerkesztői szólaltatták meg ritkán saját könyvtárunkról az OSZK szakembereit? Meglehet, amit egy-egy időszakban éppen közzé lehetett volna tenni, „kényes téma volt?”

Mert 50 év alatt – a nemzeti könyvtár központi szerepkörét is tekintve – időnként igencsak kevés a Könyvtárosban azon publikációk száma, amelyek valóban az Országos Széchényi Könyvtárról, annak kisugárzó szerepéről szólnak. Egy történeti körképhez a lap írásai csak adalékkul szolgálhatnak: a Nemzeti Könyvtár legutóbbi fél évszázadáról szóló „sajtószemle” csak az 1955-ben újraindult Magyar Könyvszemle, az 1955-től megjelenő Könyvtári Figyelő s nem utolsó sorban az 1958-tól rendszeresen megjelenő OSZK Híradó áttekintésével válhatna teljessé.

Ugyanakkor az 50 év alatt rengeteg cikket kopogtak az írógépek a Könyvtáros számára – önként vagy megkeresésre – az OSZK munkaszobáiban. Csakhogy ezek a cikkek részei is meg nem is a nemzeti könyvtári védjegyű írásoknak. Nevezetesen az 1952-től az OSZK keretén belül működött Módszertani Osztály (Módszertani Kabinet), majd KMK munkatársainak cikkeiről van itt szó. Ezek az írások a Könyvtárosban (is) publicitást kapva meghatározó szerepet játszottak a magyar könyvtárak szakmai életében. A KMK azonban olyan mértékben volt nyitott a könyvtári társadalom, a könyvtárpolitika, a szakmai nyilvánosság felé, hogy szinte önálló intézménynek láttuk mi, könyvtárosok. A KMK-s szakmai publikációk viszont felölelik a magyar könyvtárügy teljes fél évszázados történetét. E történet összefoglalására azonban még e jeles évfordulón sem vállalkozhattunk. Tekintsük át – szubjektív tallózással inkább csak azt, hogy mit írt a Könyvtáros magáról az Országos Széchényi Könyvtárról!

1951. szeptember, az első híradás: Az Országos Széchényi Könyvtár a többi – nyilvánvalóan erre felszólított – könyvtárral (Országgyűlési Könyvtár, Központi Technológiai Könyvtár, Műszaki Egyetem Könyvtára) egyetemben könyvkiállítást rendezett 8 tárlóban a feldolgozó osztály folyosóján alkotmányunk tiszteletére. A Kommunista Kiáltvány első magyar kiadása, Marx, Lenin, Sztálin könyvek mellett kiállították az 1848-as Függelenségi Nyilatkozatot, az 1919-es alkotmányt, Petőfi és Kossuth kéziratokat, s az akkor elmaradhatatlan békeharcos dokumentumokat. Augusztus 19-20-ra a kiállítás kiköltözött a Múzeumkertbe, „hogy a dolgozók minél nagyobb számban megláthassák a könyvtár kincseit és azt a munkát, amit a könyvtár dolgozói a szocializmus építése érdekében kifejtének.” Erről a kiállításról sajnos nem közölt képet a Könyvtáros elődlapja, de hogy milyen is lehetett a kültéri kiállítás, jól illusztrálják a későbbi (1953. június–júliusi) képek, egyiken a könyvtár Múzeumkertbe helyezett választási kölcsönző asztala, másikon pedig az OSZK

park-könyvtára. E kitelepülések láthatólag „nagy sikert arattak” a fotózás kedvéért képbe álló bicikliző gyermekek és anyukáik körében.

1952. augusztus: a Könyvtáros korra jellemző ünnepi számában cikk „150 éves az Országos Széchényi Könyvtár” címmel Varjas Béla főigazgató tollából. Az évfordulás írás hangsúlya a történeti bevezető után a „dolgozók kiszolgáltatásának igényére” esik. A hungarika gyűjtésének feladatán belül kiemeli, hogy az OSZK gyűjtése kiterjed a nemzetközi tudományos irodalomra: „köztük elsősorban a Szovjetunióban és a népi demokráciákban megjelenteket” tüntetik ki nagy figyelemmel. A „dolgozó nép felé fordulást” leginkább a cikkhez közölt fotó illusztrálja, a Vörös Fallal díszített nagyolvasót láthatjuk, elmélyülten dolgozó fiatal „munkásokkal”. Az írás részletesen beszámol a könyvtárban folyó szakmai munkákról: a mikrofilmmezés megindulásáról, a régi könyvek feldolgozása nyomán a katalógusok bővüléséről. (A katalogizálást a könyvtárosok szalagrendszerben végzik, mint a gyárakban!) A központi feladatként végzett nemzeti bibliográfiai munkálatok eredményeként sorolja fel a „szovjet mintára” megindult Magyar Nemzeti Bibliográfiát s a folyóirat-repertóriumot. Már itt megtudhatjuk, hogy a bibliográfiai osztály az 1921–1945. évi retrospektív Magyar Könyvészet összeállításán fáradozik, s tervbe vették az 1806-tól induló retrospektív sajtóbibliográfiát is! Negatívumként felemlíti ugyan a nemzeti könyvtár épületének ellehetetlenedését, de bízva néz a jövőbe: „Népi demokráciánk, a dolgozó nép állama, most megoldja ezt a problémát, még az öt éves terv folyamán új, önálló, korszerűen felszerelt könyvtárpületet emel a nemzeti könyvtár számára.” (Itt még az I. öt éves tervről – 1950–1954 – van szó!) E halvány utaláson kívül nincs a szaklapban egyetlen utalás sem arra, hogy ekkor már építészek tervezik a nemzeti könyvtár új épületét.

1952. november: az I. Országos Könyvtárügyi Konferencia, a Minisztertanács 204-3/1952. határozata a könyvtárak fejlesztéséről. A nemzeti könyvtárra vonatkozó passzus szövegében így hangzik: „Az Országos Széchényi Könyvtárat, mint az ország legnagyobb könyvtárát a tudományos és tömegkönyvtárak legfontosabb segítőjévé kell fejleszteni. Feladata saját könyvtári tevékenységének továbbfejlesztése mellett a módszertani és bibliográfiai segítségnyújtás a többi könyvtáraknak (sic!). Az Országos Könyvtári Központ feladatai közül az Országos Széchényi Könyvtár átveszi a bibliográfiai munkát és a nemzetközi csere feladatát. Az Országos Széchényi Könyvtárban központi könyvtártudományi módszertani kabinetet kell létesíteni.” S létrejött a későbbi KMK, valamint a Bibliográfiai Osztály, mely szervezeti egységek megalakulásáról azon nyomban tudósít is a Könyvbarát.

1954-ben híradás jelenik meg arról, hogy a szovjet könyvtártudomány útmutatásai alapján a könyvtártudományi elméleti kérdések tisztázásának igényével „munkaközösségeket” alakítottak az Országos Széchényi Könyvtárban. A katalógus-szerkesztő munkabizottság a tömegkönyvtárak segítésére, a bibliográfiai az ajánló bibliográfiáknak szóló iránymutatásra, a könyvtárjogi a könyvtári hivatali élet irányítására, az olvasószolgálati pedig a tömegkönyvtárak közül is elsősorban a megyei és járási könyvtárak segítésére alakult.

1956. június: A Könyvtáros szerkesztősége felteszi a kötelező kérdést: mit várnak a második öt éves tervtől a különböző könyvtártípusok képviselői. A bátorságra s nyílt szókimondásra alapot ad a könyvtáros hasábjain is, hogy hónapok óta dül már

az ún. „szabadpolc vita”, amely kimondva-kimondatlanul is a könyvtárak demokratikus szolgáltatási lehetőségeiről, a könyvtárhasználók szabad és ideológiától fűtött nevelőszellemmel nem korlátozott olvasmányszabadságáról szól.

A Dörnyei Sándor által fogalmazott válasz az OSZK rejtegetett nemzeti szellemiségéhez illő. A cikkíró beszámol arról, hogy 1956. május 14-én a könyvtárban nagyaktíván, majd osztályértekezleteken vitatták meg a II. ötéves terv (1954–1959) irányelveit. „A felszólalások alapján az az általános vélemény alakult ki, hogy az irányelvek feltűnően méltatlanul bánnak a könyvtárakkal”. Nem ideológiai alapon állapították meg a kollégák, hanem igencsak intézményi érdeket néztek. Nehezményezték, hogy a kultúra más területein (mozi, színház) feltűnően nagy beruházásokat terveztek, s ugyanakkor – az elmúlt években az OSZK-ra rótt új feladatok ellenére – nincs szó a nemzeti könyvtár felépítéséről, noha ezt már az I. ötéves terv előírta. Felrötták, hogy „a felszabadulás óta Magyarországon több ezer könyvtárt létesítettek, könyvtár céljára azonban egyetlen épület sem készült.” „A nagyaktíván résztvevő könyvtárosok felkérték a könyvtár vezetését, hogy beadványban forduljon az illetékes szervekhez és adja elő azt a kívánást, hogy az Országos Széchényi Könyvtár és épületének kérdését iktassák be a második ötéves tervbe.”

1956. július: Gombocz István veretes írásban mutatja be az OSZK nemzetközi kapcsolatait. A szigorúan szakmai szempontú híradás tulajdonképpen az OSZK-ba került Nemzeti Csereközpont működését, a saját kiadványcserét s az ötvenes években szintén az OSZK-hoz csatolt könyvtárközi kölcsönzést mutatja be. Milyen kitágult horizontot is mutathatott ez a beszámoló a külkapcsolatoktól hermetikusan elzárt népkönyvtárak könyvtárosainak! Hiszen kiderül itt, hogy az OSZK a vasfüggönyön át is fenn tudta tartani nyugati nemzetközi kapcsolatait, sőt az ötvenes években is részt vett különféle nem szocialista könyvtári és dokumentációs szervezetek életében.

Természetesen a korabeli lapszámokból nem tudhatjuk meg, hogyan élte meg a nemzeti könyvtár 1956 történéseit. Török Bálint újságíró, akkor az OSZK munkatársa későbbi (1991. február) visszaemlékezéséből tudhatjuk meg, hogy itt is megalakult a nemzeti bizottság, amely „legfőbb feladatának a könyvtár nemzeti kincsét jelentő állományának megóvását tekintette”, s ennek érdekében állandó ügyeletet szervezett a férfi munkatársakból. (November 4-én Dörnyei Sándor és Fazekas László volt bent a könyvtárban.)

1956. november–1957. április: a Könyvtáros lap nem jelent meg, így hát nem lehet nyoma annak, hogy márciusban felmentették Varjas Béla főigazgatót, s a könyvtár élére állított miniszteri biztos végezte el a „tisztogatást”. (Ezt a hírt persze akkor sem közölhette volna a folyóirat, ha történetesen nem szünetel a megjelenése.)

1957. május: már az első újonnan megjelenő lapszám – amely az Országos Könyvtárügyi Tanács újjaalakulását közli – hangsúlyosan kiemeli a nemzeti könyvtár felépítésének követelését. Maga Kózhalmi Béla javasolja a Tanácsnak, hogy vizsgálja meg az OSZK nehéz helyzetét (épület), beleértve a vezetést is. (Csak tán nem némi tisztogatásra van szükség?)

A Minisztertanács 1959-es – a Budavári Palotaegyüttes kulturális hasznosításáról szóló – határozatát követően a könyvtár épületének kérdése rendszeresen visszatér a Könyvtáros hasábjaira.

1960. január: a „Céljaink és feladataink a VII. pártkongresszus tükrében” kérdésre Kovács Máté, az OKT elnöke, a Művelődési Minisztérium Könyvtári Osztálya, az Országos Műszaki Könyvtár (Jánszky Lajos) mellett megszólal Jóború Magda, az OSZK főigazgatója. Már konkrétumként tájékoztathatja a könyvtári közvéleményt a Várba költözésről; határozat van rá, bizonyosan meg is valósul. A második ötéves tervben (a tényleges terv: 1961–1965) az OSZK 1,5 millió könyv és 3 millió egyéb dokumentuma felköltözik a Várba. „Ezzel végre meglesz a lehetőség annak, hogy a könyvtár korszerű, szocialista nemzeti könyvtárrá váljon.”

A vezetői megszólalást az év során rendre követték az új épület álmát dédelgető cikkek – nem sejtve, hogy még több mint két évtizedet kell rá várni.

1960. február: Sebestyén Géza bemutatja a várbeli épület tervét, és halkán – inkább csak külföldi példákkal illusztrálva – megfogalmazza az új épülettel kapcsolatos szakmai kívánalmakat is.

1960. július: az OSZK építésének témaköréhez szorosan kapcsolódik Borsa Geodeon júliusi írása: „Az Országos Széchényi Könyvtár elhelyezésének története” (Könyvtártörténeti írás a kezdetektől az akkori helyzetig.)

Az OSZK munkatársai közül az építéssel foglalkozó Tombor Tibor és Farkas László vették időnként a fáradságot, hogy a Könyvtáros hasábjain az építkezés lassú előrehaladásáról, de leginkább a tervekről beszámoljanak. Későbbi visszaemlékezésekből megtudhatjuk azt is, hogy az 1960-as években Sebestyén Géza irányításával az OSZK munkatársai minden szakmai előkészületet megtettek annak érdekében, hogy a tervezett első határidőre (1968) a Várba egy könyvtári funkcióiban, szolgáltatásban megújult, az új épület adottságait kihasználó nemzeti könyvtár kerüljön. Az, hogy ennek az újra és újra történő áttervezésnek, újabb szakmai megoldásoknak még több ízben kellett nekiveselkedniük, már nem rajtuk múlott.

1963. szeptember: a bizakodó hangvételű írás beszámol az addig elkészült munkálatokról. Műszaki rajzban is bemutatja a raktártömbök beépítésének tervét. A két év múlva, 1966 februárjában megjelent beszámoló pedig már a ténylegesen megépült raktároronnyról, az olvasószolgálati terek akkori műszaki és funkcionális elgondolásairól (többek között a katalógustér fölé tervezett nagy előadóról) ad hírt. S nem utolsó sorban a csak műszaki szakemberek által elképzelhető jövőző látványt – a fehér és szürke márványfalú előcsarnokot – dicséri Tombor Tibor. (E színekről jegyezte meg egy angol látogató az 1990-es években a Könyvtárosban, hogy hideggé teszik és látványban széttörik a teret.) Az 1966-os műszaki leíráshoz a Könyvtáros ritka történeti értékű illusztrációkat közölt: a később soha nem látható betonszerkezetek, burkolat nélküli olvasóterek látványát.

1966. május: a később hamvába holt szakmai tervekben olvashatunk egy jellemző adalékot. Vértessy Miklós álmodta meg az OSZK-ban elhelyezendő, az írás és a könyv történetét kiállítás formájában bemutató „könyvmúzeumot”. Mint kiderült, nyitott kapukat döngetett.

1966. június: Csapodi Csabáné – mint a legilletékesebb – már be is számolt a széles nagyközönségnek a „kiállítási bizottság kialakult elképzeléséről, a márvány lépcsőházat körülvevő állandó könyvművészeti kiállítás tervéről”. A kiállítási bizottság igen szépet álmodott, ekkorra már megtervezték azt is, hogy mely könyvtörténeti emlékeket az épület mely pontján szeretnék elhelyezni, milyen művek és dokumentumok állíthatók ki eredetiben, melyek másolatban. Utólag is csak sajnálhat-

juk, hogy a könyvmúzeum később elvetett terve – s nyilván más szakrészlegek bizottságainak előkészületei is – mennyi energiát emészthettek fel, mennyi gondolatot, hitet, lelkesedést, tennivágyást utaltak a soha meg nem valósuló álmok körébe. Mert bizony elmúlt a határidő, újabb és újabb, az épület tereire vonatkozó „felsőbb” határozatok születtek, s a könyvtár továbbra is a Múzeum körúton szorong, kibővülő szolgáltatások helyett egyre több korlátozással élve az olvasók kiszolgálásában. (Sokan emlékszünk a 3–5 nap határidővel vállalt könyv- és folyóiratkérő úrlapra is.)

Eltelik egy bő évtized mire ismét híradással élt a Könyvtáros a Széchényi Könyvtár új (az 1970-es évek végére sem befejezett) otthonáról.

1969. december: Sebestyén Géza itt publikálta legfontosabb OSZK-ról szóló elméleti-könyvtárpolitikai meditációját „Gondolatok a nemzeti könyvtárak feladatairól” címmel. A krónikás véleménye szerint az akkori kérdéseket a könyvtárpolitikának és az OSZK-nak a társadalmi, szakmai változásoknak megfelelően időről-időre fel kellene önmagának tennie s megválaszolnia. A kiindulópont a nemzetközi összehasonlítás: miben különbözik a magyar nemzeti könyvtár más országokétól? „Ahogy egyik jellemzője a nemzeti tartalmú gyűjtemény, a másik épp a központi szolgáltatások rendszeres kiépítése és ebből adódóan az intézmény szerkezetének sajátos kettőssége”. A könyvtári szakosodás létrehozta, hogy a nemzeti könyvtárak már nem „általános gyűjtőkörű” könyvtárak. „A cél, amit a könyvtárak szervezett kooperációja elérhet, lényegében nagyon hasonlít ahhoz, amit a régi klasszikus nemzeti könyvtár tűzött maga elé. A különbség csupán annyi, hogy *egyetlen könyvtár rendezett állománya helyett az ország számos könyvtárában levő, összehangolt s áttekinthetővé tett állomány által* valósul meg [kiemelés az eredeti szövegben]. ... A központi katalógus, a könyvtárközi kölcsönzés stb. által a régi egység modern formában helyreállítható. Ki szervezze az integrációt? Nem természetes-e, ha az a nemzeti könyvtár, amely ezt az egységet hajdan a falai között tudta megteremteni? ... Természetes feladata a nemzeti könyvtárnak, hogy az ország könyvtári életének eleven központja legyen. A fentiekből következik, hogy az úgynevezett »központi feladatok« a nemzeti könyvtár szervezetében nem járulékos elemek. Ellenkezőleg, a modern korban épp ezek biztosítják a könyvtárnak azt a szerepet, amit hajdan saját állománya révén játszott.” Ünneprontás lenne-e halkan megkérdezni: vajon húsz év óta mindig, minden központi szerepkörben „eleven központja” volt-e az OSZK az ország könyvtári életének?

1973. A magyar könyv 500. évfordulója.

A jeles könyvünnepre írott Könyvtáros-cikkek egy része szintén kapcsolatba hozható az OSZK-val. Felidézhetjük, hogy a nemzeti könyvtár e fontos dátumra rendezett kiállítását a még mindig építés alatt álló új épület helyett kénytelen volt a Nemzeti Múzeum tereiben megrendezni. A híradás szerint a kiállítás tematikája megfelelt „a szocializmus építése” adott korszakra jellemző kultúrpolitikai elveinek: a beszámoló kidomborítja, hogy a könyvkiállításon a régi századok mellett igencsak nagy hangsúllyal szerepeltek a felszabadulás utáni évtizedek könyvei.

(Egyébként a magyar könyv ünnepéről az 1973. májusi Könyvtáros Borsa Geodeon Hess Andrásról írott cikkével emlékezett meg.)

1977. szeptember: a Könyvtáros ünnepi száma az Országos Széchényi Könyvtár 175. évfordulójára. Korábban, a nagy épületvárás évtizedeiben elmaradtak a tízévente illendő évfordulós penzumok.

Havasi Zoltán főigazgató-helyettes osztja meg gondolatait a lap olvasóival az Országos Széchényi Könyvtár központi funkcióinak megújulásáról. Számadása szerint az elmúlt évtizedekben az OSZK „mind a nemzeti bibliográfiai munkálatok, mind a könyvtörténeti kutatások egyik meghatározó műhelyévé vált.” Való igaz, a nemzeti bibliográfia ekkor már kialakult rendszerével van is oka dicsekedni a Széchényi Könyvtárnak, s több híradásból is értesülhettek a Könyvtáros olvasói (Borsa Gedeon cikkei az 1970-es években), hogy ekkor már nagy léptékkel folynak az RMNY munkálatai.

A tudományos műhely gondolat ismétlődik az „Országos Széchényi Könyvtár mint műhely” címmel a jubileumi számban közzétett, Havasi Zoltánnal készült riportban is.

1978. január: a Könyvtáros a Gerő Gyula főszerkesztő bevezette „Számvetés ... Tervek” rovatban megszólaltatta dr. Jóború Magdát. A szűkszavú nyilatkozatban a főigazgató asszony a szakmai előrehaladásról, a hungarikakutatás tervéről, az MNB számítógépes előállításának – a gépesítés első lépéseinek – munkálatairól szól.

A könyvtár épületének kérdésében bizakodásának adott hangot, remélve, hogy 1980-ban mégis megtörténik a Palota átadása. Ekkorra már egészen kényes téma lehetett az épület, a költözéshez kapcsolódó szakmai tervek sora. Találunk egy halvány utalást arra is, hogy a több évtizedes huzavona milyen erőzíóval rombolta nemcsak az „agyonszállított” könyveket, hanem hogyan tette tönkre, mennyire hátráltatta a nemzeti könyvtár munkatársainak szakmai lelkesedését is. Talán éppen itt kereshetjük az okot, hogy amíg a közművelődési könyvtári rendszerek az 1970-es években számtalan szakmai újításba fogtak, s erről híradásokkal is éltek, a nemzeti könyvtárról szóló cikkekben, híradásokban alig-alig érzékelhetjük „az egyenlők között első” szakmai presztízsét.

1978. május: Farkas László veti fel ismét, hogy „Mikor költözik új otthonába a nemzeti könyvtár?” Cikkéből értesülnek a könyvtárosok, arról, hogy 1970/1971-ben átervezték az épületet (pl. a könyvszállító berendezés beépítését). Sorra veszi a következő építési szakaszokat, ütemterveket és határidőket. A szerző még optimista, a szerkesztőség azonban kommentár helyett kiegészíti a cikket az akkori kulturális miniszterhelyettestől származó idézettel. (A főhatóság maga sem bízik abban, hogy a nemzeti könyvtár épülete 1980-ban átadható lesz.)

1981. október: dr. Somkuti Gabriella veszi a bátorságot, hogy megírja: „Mikor lesz új nemzeti könyvtárunk ... Könyvtáros szemmel a Várban”. Az indulattól fűtött, a tényeket illetően mégis tárgyilagos cikk leszögezi: az épület már majdnem készen van, a nemzeti könyvtár több külső tárát már oda is költöztették a raktárakba, az építkezés viszont ismét áll. A kulisszatitkokat, az állami főhivatalokkal történt tárgyalásokat nem ismerő kívülálló olvasó két évtized után is felháborodik. Csak ennyit ér, ennyi törődést kap a Nemzet Könyvtára a kulturális fejlődésről oly sokat papoló korszakban, az irányelvekre, határozatokra támaszkodó állami kultúrpolitikában? A könyvtárosszakmai érvek mellett indokolt volt a szerző kérdése: a már beleölt pénz, a félkész állapot fenntartási kiadásai sem számítanak annyit, hogy valóban befejeződjék az épület?

1983: az MSZMP-s berkekből a Nemzeti Könyvtár főigazgatói székébe került dr. Molnár Ferenc sem tud a könyvtárépület átadására konkrét évszámot jósolni: „Az építkezés eddigi története óvatosságra int, de 2-3 éven belül remélem, hogy átadják”.

Az átadás ideje bizony már csak fanyar ünnep.

1985. június: április 4. A Felszabadulás Ünnepe: megnyitották az Országos Széchényi Könyvtár kapuit a Budavári Palotában. A Könyvtáros minden méltatás, örömködés helyett csak dr. Csehák Juditnak, az MSZMP KB tagjának, a Minisztertanács elnökhelyettesének az ünnepségen elmondott megnyitóbeszédét közölte.

1985. november: eltávolodva a dátumtól, amikor még ünneprontásnak hatott volna, a Gerő Gyula szerkesztette Könyvtáros kötelességének érezte, hogy az utókor számára megörökítse az Országos Széchényi Könyvtár építésének kálváriáját. Pajkossy György riporter kérdéseire Farkas László (ekkor már nyugdíjas), Havassy Pál az első tervező és Kéki Béla tárta az olvasó elé a korábban elhallgatott, nem publikált eseményeket, problémákat. Tanulságos történet az utókor számára is.

1986. február: részadalék az építés történetéhez Urbán László „Ellenpontok a könyvtárépítés témájára” c. cikke. Nyilvánosságra hozza, hogy a nemzeti könyvtár építése során a nagy előcsarnok bővületében mily sok könyvtárosi ellenállás, vita, érv dacára áldozták fel az olvasói terek logikus megközelítésének kívánalmát.

1986. július: a Könyvtáros közli, hogy „hosszú átmeneti idő után új vezetők kerültek az Országos Széchényi Könyvtár élére: Juhász Gyula akadémikus, történész professzor főigazgatónak, Sente Ferenc, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igazgatója főigazgató-helyettesnek.” Juhász Gyula nem adott a Könyvtárosnak interjút vezetői szakmai programjáról, a lap csak életrajzi adatait közli.

1987. szeptember: a lap szerkesztősége „megszerezte” a főigazgató Rapcsányi Lászlónak adott, a Magyar Rádióban elhangzott interjút. A tudós történést bemutató riportból kihámozható, hogy a megépült Széchényi Könyvtár óriási technikai lemaradással küzdött ebben az időben, s a főigazgató legfontosabb céljai közé sorolta a komputerezés, a restaurálás és az állományvédelem gondjainak megoldását. Juhász Gyula volt az, aki sok könyvtárhasználati tilalmat feloldott (engedélyezte az OSZK látogatását a középiskolásoknak is, megszüntette több dokumentumtípus olvasásának kutatójegyhez kötött korlátozását), mondhatni a széles olvasótábor számára ő „nyitotta ki” a nemzeti könyvtár kapuit.

1989. július: megható „családi ünnep” az Országos Széchényi Könyvtárban. Soltész Zoltánné, a Régi Nyomtatványok Tára vezetője elsőként kapta meg az újonnan alapított Széchényi-émlékérmét, Osváth Mária szobrászművész alkotását.

A rendszerváltás időszakában (1989–1991) a Könyvtáros cikkei között az OSZK-t kizárólag régi történetére vonatkozó írások (Somkuti Gabriella publikációi), néhány kolléga visszaemlékezései, egy-két szakmai újdonság (pl. híradás a Nemzeti Periodika Adatbázis on-line elérhetőségéről) képviselik. Ez utóbbiról szólván nem állhatom meg, hogy egy régi híradást fel ne idézzek. Óriási eredményként könyvelhette el akkor szakmánk, hogy nemzeti könyvtári központi szolgáltatásként elérhetővé vált a külföldi folyóiratok lelőhelyet is közlő adatbázisa. A Könyvtáros azonban tanúskodik arról is, hogy már 1951-ben – igaz „szocialista munkaverseny-felajánlásként” – tervbe vette a nemzeti könyvtár a teljes retrospektív sajtóbibliográfia elkészítését. Bár e bibliográfiai hiátus első korszaka később Busa Margit jóvoltából megjelent, mégis engedtessek meg, hogy emlékeztessük nemzeti könyvtárunkat e „tízszer öt éves terv” feladatára.

Sajnálhatjuk, hogy az akkori szerkesztőség – valószínűleg a politikától való távol maradás törekvése okán – nem hozta nyilvánosságra azt a nagy horderejű lépést (s annak hátterét), hogy Juhász Gyula 1988-ban saját hatáskörében és saját

felelősségére megszüntette a hírhedett ZKT jelzetet. (Huszonévesek kedvéért: feloldotta a politikai okokból zárolt s ezért csak jótállásokkal tűzdelt aláíratos kérelmekre – de még akkor is elutasítható – kutatási engedéllyel kézbevehető dokumentumok olvasásának korlátozását.)

1992. december: jeles vendég az Országos Széchényi Könyvtárban. A Magyarországon rendezett LIBER (Európai Kutató Könyvtárak Ligája) konferencia résztvevőit Antall József miniszterelnök üdvözli. A publikált köszöntő messze nem protokolláris beszéd, a politika, a civilizáció, a tudományos kihívásokra adandó tudományos válaszok problematikáját boncolgatta a kormányfő, s felvázolta az akkori politikai változásokból adódó hazai civilizációs dilemmák egy jelentős részét. Itt találhatóunk egy ma már történelmi fotódokumentumot is: Antall József a szónoki emelvényen, mögötte Juhász Gyula, a vendéglátó főigazgató. Egy év leforgása alatt mindkettejüknek a nekrológját olvashattuk a Könyvtárosban is.

1993. június: koronás vendég járt nemzeti könyvtárunkban. Híradást olvashattunk II. Erzsébet angol királynő és férje látogatásáról s arról a kiállításról, amelyen a gondos Széchényi Könyvtár az uralkodónő magyar családi kapcsolatait mutatta be. Ország-világ a könyvtárban tekinthette meg ekkor a Rédey Claudiával (ő az angol királynő magyar felmenője) és családjával kapcsolatba hozható magyarországi dokumentumok, műtárgyak sorát.

1994. május: a Könyvtáros tematikus száma a készülő kötelesepéldány-rendeletről. Poprády Géza (ekkor még megbízott főigazgatóként) nyilvánosságra hozza az OSZK álláspontját. A minden dokumentumtípusra kiterjedő köteles példány fenntartása és az ennek alapján történő nemzeti regisztráció központi feladata mellett érvelve hangsúlyozza a jogi szabályozáson túl a végrehajtás (vagyis a teljes beérkezés) fontosságát. (Mily régi és neuralgikus témája Szinnyei József személyes dörgedelmes levelezése óta, hogy miként lehet elérni, hogy ne legyenek hiányok a hungarika első köre, a magyarországi kiadványok teljes begyűjtésében!) A jövőendő főigazgató – akinek kinevezését ugyanezen lapszám tartalmazza – nehéz döntésként ugyan, de kimondja: a magyar könyvtáraknak le kell mondaniuk a nagykönyvtáraknak járó korábbi könyvgyarapítási forrásról (a 16 köteles példány csökkentésére utal), éppen a nemzeti megőrzés érdekében. (A kiadók ugyan eddig gyakran nem küldték meg a köteles példányt a magasnak tartott költség-többlet miatt.)

1994. július: „Az OSZK régebbi minden pártnál és kormánynál és nyilván mindegyiket túl is fogja élni” címmel szerkesztőségi interjú közölt lapunk Poprády Gézával, az első olyan főigazgatóval, aki könyvtáros szakemberként, nyílt pályázat elnyerésével került az OSZK élére. Az új főigazgató a problémák halmazát nem kívülről „találta”, hanem belülről ismerte. Hogy utaljunk Sallai Istvánra: az Országos Széchényi Könyvtár ez idő tájt nem volt éppen „eleven központja” hazánk könyvtári rendszerének. Poprády Géza majdhogynem válságmenedzselésre vállalkozott. Interjújában megerősítette az első aktuális konfliktusról vallott nézetét: szükséges, hogy a köteles példányról mint beszerzési forrásról való lemondással a nagy szakkönyvtárak áldozatot hozzanak a nemzeti könyvtár teljes hungarikagyűjtésének érdekében. S ami később vihart kavart (Sonnevend Péter nyílt levele a 3K októberi számában), még az akkor fennálló törvény megsértésének ódiáját is vállalta. Kifejezte törekvését a másik fontos központi szolgáltatás megoldására; nevezetesen hogy a számítógépes technológia körülményei

között is a Széchenyi Könyvtárnak kell szolgáltatnia a központi bibliográfiai leírást, a bibliográfiai rekordok letölthetősége révén. (A rendszerváltást követő pár évben ugyanis a nagy egyetemi könyvtárak, szakkönyvtárak „elhúztak” az OSZK előtt a gépesítésben, s az MNB-nek a rekordjai – bár több évtizede számítógépen készültek – nem voltak mások számára letölthetőek. A gépesítést megoldott vagy afelé tendáló könyvtárosok körében nagy örömet jelentett a retrospektív adatfelhasználást lehetővé tevő első MNB CD-ROM megjelenése!). Poprády Géza szólt még az állományvédelem és az ezt szolgáló technológiák (mikrofilmezés) fejlesztésének szükségességéről. Korábbi könyvtáros–közéleti tevékenységének ismeretében nem csodálkozhatunk azon, hogy felemlítette: a Nemzeti Könyvtárnak intenzívebben kell részt vennie a teljes magyar könyvtárügy – akkortájt igencsak forrongó – közéletében. „Az lenne az igazi, ha az OSZK-t nem azért tekintenék az ország első könyvtárának, mert ő a nemzeti könyvtár, hanem elsősorban azért, mert a legjobban működő könyvtár, az a könyvtár, amely nemcsak az olvasói kedvéért, de az összes többi könyvtárért is dolgozik.” S végül, de nem utolsó sorban megvédte a könyvtárnak a Juhász Gyula által kezdeményezett használati nyitottságát. Ez a vezetői program valóban Sebestyén Géza szellemében készült.

1996. február: Somkuti Gabriella híradással él a Széchenyi Könyvtár készülődő új múzeumáról. Ha nem is eredeti formában, ahogy azt a várbeli építkezés során az OSZK-s kollektíva megálmodta, de mégiscsak létrejött, és ha nem is az ország könyvmúzeuma lett, de legalább a Széchenyi Könyvtár saját történetét be tudja mutatni.

1996. május: az új vezetőnek nemcsak szakmai gondokkal kellett szembenéznie. Két év múlva már gazdasági csőd fenyegette az ország első könyvtárát, amit fájó (15%-os) létszámcsoökkentéssel s egyéb ügyeskedésekkel lehetett megoldani. Poprády Géza „A nemzeti könyvtár feladatairól” c. cikke nem a programalkotás, hanem a nyilvánosság segítségül hívása céljából íródhatott. Ritka az olyan publikáció a lapban az OSZK gondjairól, ahol élesben vetődik fel a nemzeti könyvtári „tisztá profil” kérdése. „Száz év múlva az Országos Széchenyi Könyvtár működését aszerint fogják megítélni, hogy milyen teljességgel tudta begyűjteni és megőrizni a hungarikumokat, milyen teljességgel készítette el a nemzeti bibliográfiát, és nem aszerint, hogy egy hat vagy akár harminckét éves lap kiadásának veszteségeit finanszírozza-e vagy nem. Megismétlem: a nemzeti könyvtár alapítólevelében megfogalmazott feladatok ellátása megkérdőjelezhetetlen, elsődleges feladatunk és célunk.” Ekkor a kötelező feladatok védelmében kénytelen volt a könyvtár számba venni, hogy milyen – az évtizedek során – az OSZK-ra rakódott feladatok helyezhetők új alapokra. Nevezetesen pl. a könyvtárközi kölcsönzés költségeinek továbbszámálása, a Fölőpéldány Központ fenntartása vagy kiárúsítása. (Lábjegyzet: Szerencsére a kiárúsítás vevőkör hiányában nem folyt olyan ütemben, hogy egy későbbi politikai döntés ne tudta volna visszajuttatni az itt levő könyveket eredeti tulajdonosaiknak. A Széchenyi Könyvtár soha el nem évülő érdeme, hogy az államosított egyházi könyvtárak bezúzásra szánt könyveiből legalább ennyi értéket meg tudott óvni (úgy-ahogy) fél évszázadon keresztül.) Itt érzjük tetten, milyen szorító kényszer miatt helyezte üzleti alapokra az OSZK pl. az Új Könyvek kiadását, s döntött a Könyvtári Figyelő megtartása, a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, valamint a Könyvtári Levelező/Lap más kiadói–fenntartói konstrukciójának megteremtése mellett. (A felelősség nagyvonalúságával ennek

ellenére a mai napig mindkét szaklapunknak a fedelet továbbra is biztosította a Nemzeti Könyvtár, a 3K esetében pedig a kiadói felelősséget is vállalta.)

Az egész könyvtári társadalom életét érintette viszont a Könyvtártudományi és Módszertani Központ mint intézmény megszüntetése. (Fontos közbevetés: ez nem elsősorban az OSZK döntése volt.) Azt, hogy ez helyes könyvtárpolitikai lépés volt-e, avagy csak ártott a könyvtári rendszernek, kellő történelmi távlat híján, s különösen az önálló Könyvtári Intézet megalakítása s annak máris érzékelhető hatása miatt még nem dönthetjük el.

1996. szeptember: A Széchényi Könyvtár főigazgatója a magyar könyvtárosok világtalálkozóján felajánlja, hogy nemzeti könyvtárunk a magyar könyvtárakban őrzött külföldi patriotika dokumentumok mikrofilm-másolatával segítené déli szomszédainkat a háborúban elpusztult nemzeti könyvtárak gyűjteményének pótlásában. (Vajon éltek-e ezzel a gyönyörű szolidaritási ajánlattal a kiégett nemzeti könyvtárban figyelemfelkeltő koncerteket rendező szomszédaink?)

1997. május: „Nemzeti könyvtár és/vagy nemzeti tanulószoba?” teszik fel a kérdést a KMK olvasáskutatói. Nagy Attila és W. Péterfi Rita az OSZK vezetésének kérésére egy negyedéven át kérdőíves felméréssel szólították meg a Széchényi Könyvtár olvasóit. Ebben az időszakban a könyvtár látogatóinak háromnegyede volt egyetemista, akik tanulni jártak a könyvtárba. A felmérés a szokásos kérdéssorral készült: miért jár ide, mit keres a könyvtárban, mivel elégedett/elégedetlen, milyen javaslatai vannak. Az eredmény a fiatalok többségénél a könyvtári szolgáltatásokat illetően nagyobb részt negatív kicsengésű volt, s javaslataikból kiderült, hogy valóban iskolai, egyetemi könyvtári igényeket támasztottak. (Hogy is lehetett volna pozitív a kép, amikor a '90-es évek közepén vizsgaidőszakokban sorokban ültek az ifjak a márványlépcsőn bejutásra várva!) Az OSZK valóban végiggondolta, hogy mit tehetne (Ottovay László válasza), akár az emberi tényezők változtatásával (a rendszabályozó mérges nénik), akár az olvasótermi könyvanyag átstrukturálásával stb. A címadó kérdés azonban nem volt eldönthető utólag sem, hiszen nem az egyetemisták kutatási, tanulási hajlandóságának változásairányította a diákokat a Nemzeti Könyvtárba, hanem a hatalmas létszámnövekedés a bölcsészkarai képzésben. S az egyetemi könyvtárak helyett a Széchényi Könyvtárnak kellett állnia a rohamot.

1999. augusztus: dr. Monok István, az új főigazgató a 3K hasábjain is bemutatkozik a szakmának. Az interjúban elmondja: a nemzet könyvtárát nyitottá kívánja tenni nemcsak az olvasóközönség, hanem a tudományos világ felé is. Úgy véli: „zászlóvivőnek kell lennie a nemzeti könyvtárnak, zászlóshajónak. ... A nemzeti könyvtárat 2000-ben úgy képzelem el, mint ami a nemzeti kulturális örökséget nemcsak a hagyományos adathordozókon tudja felmutatni, hanem az Interneten is nyilvántartja a nemzeti vagyont, és megőrzi ... a televíziók vágatlan, ún. »műsorfolym« kazettáit az utókornak ... A legátfogóbban ezt úgy lehetne megfogalmazni, hogy a jövő század nemzeti könyvtára a legtágabban értelmezett nemzeti kulturális örökséget megőrzi és modern eszközökkel megjeleníti.”

1999. szeptember: a főigazgatói programcikk egy más mederben történő folytatásának tekinthető az a publikáció, amelyet Monok István „Kutatás, állományfeltárás, szerzővé válás” címmel a könyvtáros mint kutató, a könyvtár mint kutatóhely és a könyvtártudományi kutatások témakörében közzétett.

1999. december: Az előbbi gondolatsor folytatásának tekinthető „A Nemzeti Könyvtár könyvtári és tudományos együttműködési stratégiájá”-nak közzététele. E

hatalmas dokumentumból már nem idézünk, ez már a jelen, elképzeléseiben, terveiben pedig már az új évezred nemzeti könyvtárának körvonalai bontakoznak ki.

Folytathatnánk még a tükörcserepek összegyűjtögetését a nemzeti könyvtárról szóló szakmai híradások sorával. Számptalan cikket idézhetnénk, amelyek a Nemzeti Könyvtár élenjáró könyvtári szerepét bizonyítják. Híradások sora jelent meg ugyanis az évtizedek során a nemzeti bibliográfiai munkálatok tartalmi és technikai változásairól, e szolgáltatás elektronizációjáról, a mikrofilmtechnológia hazai bevezetéséről. Cikkek tanúsítják azt a bátran képviselt szerepet, amelyet a hungarika kutatások (s ennek örvén a világ magyarságával tartott kapcsolatok) révén a nemzet tudat fenntartásában, a nemzeti értékek terjesztésében a legnehezebb időkből is mindig betöltött a Széchényi Könyvtár. Tanulással olvashatnánk a Könyvtáros lapban sorozatban bemutatott különgyűjtemények értékeiről. Csorbíthatnánk az ünnepelés fényét, ha összegyűjtenénk a könyvtárközi kölcsönzés lassúságát és bonyolultságát bíráló véleményeket. Megdöbhenthetnénk a könyvtáros társadalmat a Fölőpéldány Központ működéséről szóló híradásokhoz mellékelt – pusztuló könyvkupacokat láttató – fotók összegyűjtésével. Kacaghatnánk ma már a Széchényi Könyvtárban az 1960-as években alakított szocialista brigádok „vállalásain”. Felidézhethetnénk az OSZK tudós könyvtárosai alakját a velük készült interjúkkal, szemezgethetnénk hol szomorú, hol poéndús visszaemlékezéseik OSZK-s sztorijaiból. Megszámlálhatnánk, mennyi nemzeti könyvtári tudományos kiadványról adott hírt a lap. Történeti adalékaink mégis, így is tükörcserepek maradnának.

Azon áhítatos tisztelettel, amellyel 1972-ben kutatási engedélyért folyamodtam, hogy százéves hírlapokat olvashassak; azon csodálattal, amit akkor éreztem, amikor itt ismerkedtem a mikrofilmtechnikával; azon hálával, amit az új katolikus egyetem könyvtárának szervezési idején kapott segítségekért (a Nemzeti Bibliográfia teljes sorának adományozása, a periodikákkal foglalkozó kollégák szakmai segítsége az egyetem folyóirattárának létrehozása során) éreztem; azon mindennapi csendes könyvtárosi örömmel, amellyel most a Néprajzi Múzeum könyvtárának vezetőjeként gyakorta keresek és találok információt a nemzeti könyvtár internetes szolgáltatásaiban; azon büszkeséggel, amellyel külföldi barátaimat OSZK-vártúrára viszem el és azon köszönettel, amellyel minden segítőkész kollégának tartozom, azt kívánom az évfordulón:

*ISTEN ÉLTESSEN,
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR!*

Kenyéri Kornélia

SOMKUTI GABRIELLA

AZ ORSZÁGOS
SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
TÖRTÉNETE

1802—1918

